STRIPSCHRIFT

BATMAN
CORTO MALTESE

NUMMER 350 * €4,50

Asterix maritiem

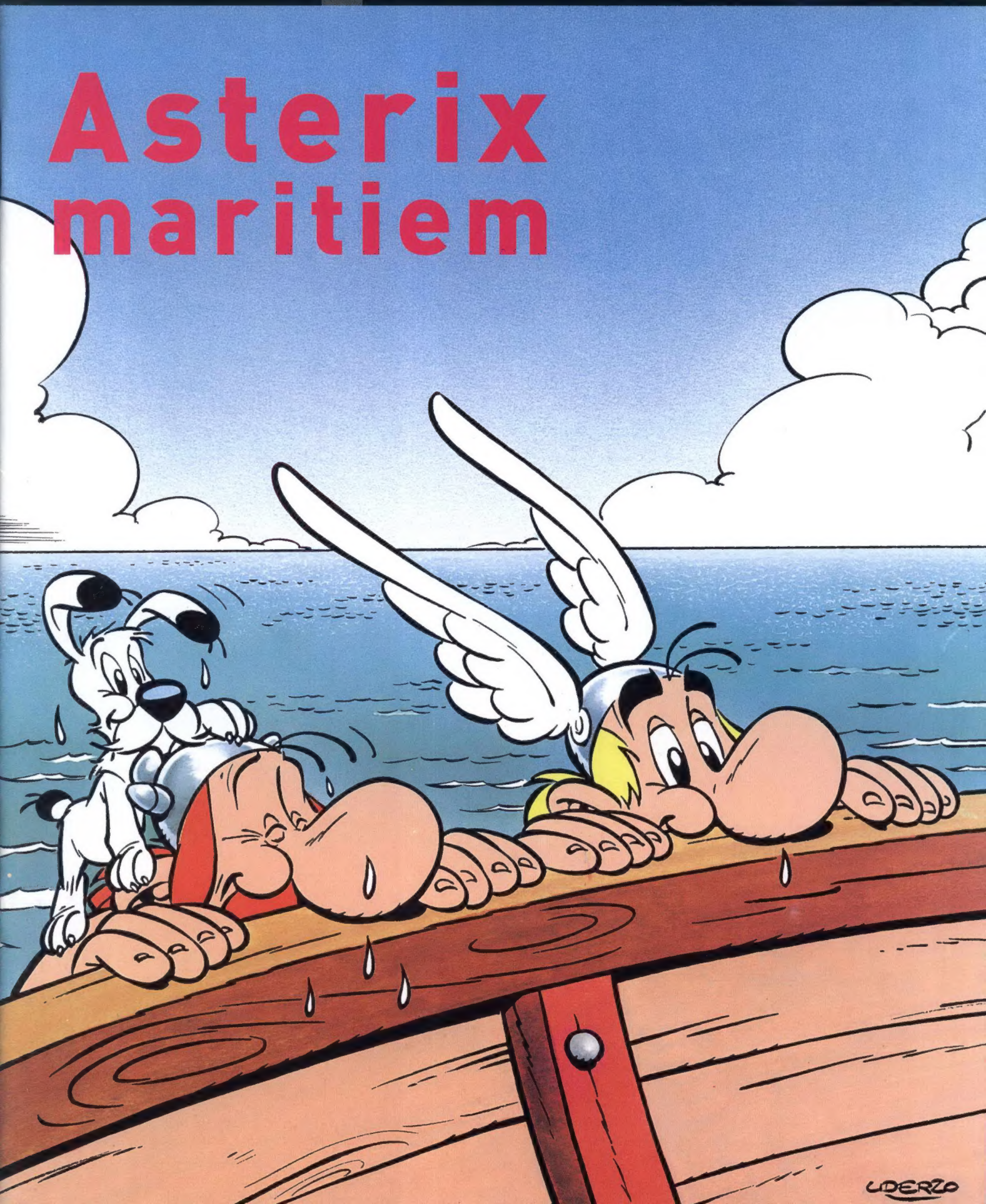

→ REDACTIO

Strips vormen - net als literatuur, film en televisie – een weerspiegeling van onze maatschappij. Kunstenaars zoeken hun onderwerpen bij de zaken die hen bezig houden. Seks, psychiatrie, oorlog; het hoort er allemaal bij. De laatste tijd valt vooral dat laatste onderwerp op.

Zo tekende de internetsite *www.stripster.nl* protest aan tegen de oorlog in Irak. En behalve het album *Oorlogen* van Casertano verschenen nog twee opmerkelijke oorlogstripboeken: *De ontdekking* van Eric Heuvel en het beklemmende *Auschwitz* van Pascal Croci. Het zijn hele integere boeken. Mooi getekend en met een boodschap. Tegelijkertijd valt op dat oorlog één van de weinige maatschappelijke thema's is die door het genre strip wordt aangesneden. Albums over de wapenindustrie, geweld op scholen, politieke ongelijkheid, de spanning in Israël en kinderarbeid zijn zeldzaam. De televisie loopt wat dat betreft voor op de strip. Film en literatuur ook. Betekent dit dat de strip nog steeds niet volwassen is? We vragen ons af: Waar is de Michael Moore van de strip? Want we kunnen best nog wel wat meer engagement gebruiken.

→ OMSLAG

Het omslag is deze keer afkomstig van een Asterix-poster die ooit te koop was. Het beeld is gebaseerd op plaatje 9 van pagina 41 van het verhaal De zoon van Asterix *uit 1983. Dank, overigens, aan Chantal Wibier die een maand lang tegen een lege lijst aan de muur moest aankijken.*

Stripgeschenkdagenboek

Tijdens de Stripboekgeschenkdagen van 21 t/m 31 mei kreeg men bij aanschaf van minimaal €15 aan strips ook dit jaar het stripboekgeschenk cadeau, een initiatief van uitgeverij Silvester.

In tegenstelling tot vorig jaar, toen *Felle flitsen* van Henk Kuijpers als geschenk werd meegegeven, is het boek dit jaar wèl gericht op het grote publiek. *Jan Kruis en de stripkinderen* telt 48 pagina's (een echt boek dus!) en bevat, naast een zeer uitgebreide inleiding over de auteur, alle 24 *Gregor*-pagina's die Kruis ooit maakte voor het weekblad *Kuifje* en een voorpublicatie van *Jan, Jans en de kinderen in Suriname*, dat de Leprastichting in 2004 als album zal uitgeven. Voor de medewerkers van de uitgeverij verscheen ook een gekartonneerde editie. AvO

INHOUD

2 **ACTUA**

8 **BATMAN**
Jasper Bakker

10 **DOCTOR BATMAN**
William Uricchio

11 **BITS & PIECES**
Ben Bits

12 **UITGEVERIJ M**
Wilco Tuinenburg

16 **ASTERIX MARITIEM**
Ron J.W.M. Brand

24 **CORTO MALTESE**
Erik Svane

27 **OPINIE→ STRIPSTER-FORUM**
Arco van Os

28 **DE BOVENTOON**

32 **HEINZ SERVICE SPREAD**

Aart Clerkx duikt op

De Groene Amsterdammer 17 (26 april) publiceerde een beeldbewerking van de proloog van *Die letzte Tage der Menschheit*. Dit toneelstuk van de Oostenrijkse radicaal-pacifistische polemist Karl Kraus (1874-1936) handelt over de gekte in de Grote Oorlog. Speciaal voor het opinieblad hebben Robbert-Jan Henkes en Erik Bindervoet (bekend van de roman *Kapitein Iglo* met illustraties van René Windig en Eddie de Jong) de proloog bewerkt, waarbij Aart Clerkx - lange tijd uit beeld - voor de bijbehorende tekeningen heeft gezorgd. RS

Kamagurka rijkste Vlaamse tekenaar?

Cartoonist Kamagurka verdient met zijn werk €274.520. Daarmee is hij nummer 52 in de ranglijst van honderd rijkste Vlaamse artiesten, opgesteld door journalist Ludwig Verduyn in het boekje *Showbizz in Vlaanderen* (Van Halewyck, ISBN 90-5617-444-4). In deze lijst is Kamagurka de enige tekenaar, waarschijnlijk omdat stripmiljonairs als Paul Geerts en Marc Sleen geen deel uitmaken van het showbizzcircuit. Veel hoger dan Kama staat trouwens Urbanus (twaalfde), maar die heeft zijn twee miljoen euro niet hoofdzakelijk met zijn eigen strips binnengesleept. Ook de dames van *K3* (veertigste, met €491.500) verdienden geld met strips. Van hen verschenen de afgelopen tijd vier *K3*-stripalbums. Absolute nummer één in de ranglijst van rijkste Vlaamse artiesten is trouwens een Nederlander: Piet Roelen, die zijn €13.740.000 verdiende als manager van Helmut Lotti. JM

Tante Patent

Zeg Annie M.G. Schmidt en Fiep Westendorp en iedereen roept Jip en Janneke. *Zeker nu het kleuterduo dit jaar zijn vijftigste verjaardag viert. Maar op stripgebied heeft de tandem Schmidt/Westendorp ook haar – zij het kleine - sporen verdiend. Zo heeft uitgeverij Querido de krantenstrip* Tante Patent en de grote Sof *herdrukt (ISBN 90-451-033-1). Deze heruitgave in oblongformaat bevat de oorspronkelijke strip zoals die tussen mei 1962 en mei 1963 in een aantal provinciale dagbladen (GPD) is gepubliceerd. In 1988 verscheen deze strokenstrip al eens in een afzonderlijke uitgave met kleurenillustraties. De tekststrip gaat over Tante Patent, een keurige mevrouw die in haar tuin een gat aan het graven is. Ze stuit op een stokoud offervat dat ze mee in huis neemt. Dat had ze beter niet kunnen doen, want vanuit de oudheid komt grote Sof, een doldrieste Batavier, zijn pot opeisen. Schmidt schetst daarna op ironische wijze hoe het plaatselijke leven geheel ontregeld wordt, ondersteund door Westendorps kraakheldere tekeningen. Na veertig jaar licht oubollig, maar zeker nog amusant. RS*

Crumb flabbergasted

Kent u hem nog? De Fransman Caza is auteur van de absurdistische stripproductie *Zachtjes met de buren* en de onzinnige fantasyreeks *Amiante*. Robert Crumb nam de pen op om zijn beeltenis te vereeuwigen op een papieren placemat. Er was een tijd dat Robert Crumb de kleine kunstwerkjes die hij in restaurants maakte om de tijd te doden gewoon achterliet bij het schoteltje met de betaalde rekening. Die tijd is definitief voorbij sinds een galerie in New York de verzamelde placemattekeningen exposeerde en exemplaren verkocht voor duizenden dollars. Crumb vernam tot zijn grote verbazing dat de jusvlekken de waarde alleen maar verhoogde: *'I was flabbergasted,'* laat hij weten in het voorwoord van de bundeling *Waiting for food 3* (ISBN 90-5492-058-0, Oog & Blik), waar ook het portret van Caza in staat. Net als de eerste twee delen vertonen deze boekwerkjes geen sporen van ketchup of jus. Vandaar de betaalbare prijs van €16,95. HW

[ACTUA]

Myx 0

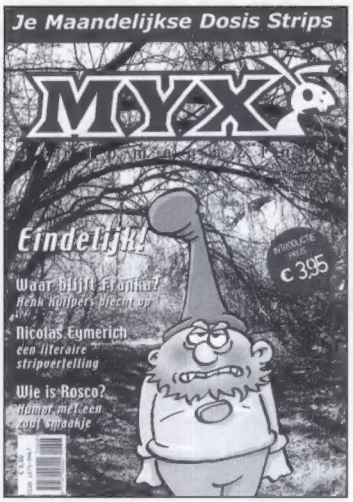

Op 15 mei werd het nulnummer gepresenteerd van het langverwachte nieuwe maandblad *Myx Stripmagazine* van uitgeverij Silvester. Het blad telt 68 pagina's en gaat €5,50 kosten. Het nulnummer is te koop voor €3,95, maar zat tussen 21 en 31 mei gratis bij het stripgeschenkboek.

Wat meteen opvalt is de foeilelijke cover. Wat dat betreft had de uitgever de hoofdredacteur tegen zichzelf in bescherming moeten nemen. Van een nieuw publieksblad mag toch worden verwacht dat het de potentiële koper vanaf het tijdschriftenschap tegemoet spettert?

En dan de inhoud. Eén strookje slechts van Jean-Marc van Tol, Mark Retera, Marq van Broekhoven en Peter de Wit. Auteurs die vooraf groots waren aangekondigd. En waar is Lewis Trondheim? En *Meccano* van Hanco Kolk? En *Franka*? Uit een zeer kort vraaggesprek met Henk Kuijpers blijkt dat *Kidnap*, het nieuwe verhaal, pas in het eerste nummer van start gaat. Gelukkig voor de fans legt Kuijpers in vier opvolgende pagina's - de *Franka*-special - nog het een en ander uit over de totstandkoming.

Qua vervolgverhalen moeten we het nu doen met de eerste hoofdstukken van de leuke piratenstrip *Rosco de Roode* (Jean-Louis Marco) en de zeer somber overkomende fantasy-strip *Nicolas Eymerich* (Jorge Zentner/David Sala). Verder zijn korte strips opgenomen van onder anderen Patrice van der Linden en Jean-Paul Arends, Nix, Andrea Kruis, Linda van Erve en Michiel van de Pol. Een prima keuze is de Amerikaanse strip *Liberty Meadows* van Frank Cho. Fijn dat we daar hier nu ook eindelijk van kunnen genieten!

Kortom: een nogal matig begin. Het al maanden uitkijken naar dit nieuwe magazine was veel leuker. Misschien had men beter kunnen wachten met de start tot al het A-materiaal binnen was?

Het volgende nummer verschijnt op 26 juni. Met *Franka*-cover, neem ik aan. Hoop ik toch. AvO

De herbruikbare Kuifje

Uitgeverij Lannoo verrast zowel de jonge liefhebber als de verstokte Kuifjeverzamelaar met het uitbrengen van een drietal stickerboeken met de titels Kuifje en de dieren, Kuifje in de ruimte *en* Kuifje en de yeti. *De albums bevatten lege achtergronden waarop met herbruikbare stickers de plaatjes uit de albums kunnen worden 'nageplakt'. Achterin kun je controleren of je beter plakte dan Hergé tekende. TdK*

Correcties

In de rubriek 'Stapeltje secundair' in *Stripschrift 349* spraken wij over het Deense blad *Bild & Bubbla*. Bild en Bubbla is uiteraard Zweeds. Gelieve dus alle verwijzingen naar Denen en Denemarken in het bewuste item door te halen en te wijzigen in Zweden en Zweden. In hetzelfde nummer stond op de actua-pagina's een leuk item over de sexy geheim-agente uit de strip *Gilles de Geus*. We hebben het nog eens nagemeten en het gaat wel degelijk om 90-60-90, al deed de kop boven het stukje anders vermoeden.

De redactie

→ WERK IN UITVOERING

WAT STAAT ONS OP HET GEBIED VAN DE NEDERLANDSE STRIP TE WACHTEN IN DE KOMENDE PERIODE? DRUPPELT ER NOG ZWEET OP DE NATIONALE TEKENTAFELS? OF HANGEN STRIP-MAKERS LIEVER IN DE KROEG DAN IN HET STEDELIJK? METEN IS WETEN. EEN INVENTARISATIE.

ⓘ Hoe zou het gaan met **Studio Noodweer**, het twee jaar geleden opgerichte stripcollectief uit Nijmegen, bestaande uit Jan Dirk Barreveld, Rob Derks, René Leisink, Koert Stavenuiter en Michiel van de Vijver? 'Goed hoor, dankjewel', zegt Barreveld. 'Nee, we ondervinden geen hinder van de economische dip.' Hij vertelt dat de studio naast het reguliere werk voor bij voorbeeld *Metro* genoeg opdrachten binnenkrijgt, vooral voor bedrijfsbladen. Sinds kort leveren vier van de vijf eveneens bijdragen aan *Zapp & Zo*, de pas gestarte tweewekelijkse tv-gids van uitgever Sanoma en *Zappelin*, de kinderzender van de publieke omroep. Barreveld: 'Via Gerben Valkema van Studio Jan Kruis zijn we in contact gekomen met Sanoma. Een half jaar geleden hebben we alle vijf proefpagina's ingeleverd. Die zijn twee maanden geleden goedgekeurd, behalve de strip van Rob die als te volwassen werd beschouwd.'

Stef en de Stad
JANDIRK BARREVELD
OH BOVI VERHUIZEN NAAR DE STAD?!
WONEN WE EINDELIJK IN DE BUURT VAN MIJN VRIENDIN!
VOORTAAN ALLE WINKELS EN BOODSCHAPPEN BINNEN HANDBEREIK!
VERVELING ZAL NOOIT MEER VOORKOMEN...
IN DE STAD IS ALTIJD WAT TE BELEVEN!
HOLA!
FLATS
PAK MAAR WEER IN!! HIER HEBBEN WE NIETS TE ZOEKEN...

ⓘ Om de week staan er in *Zapp & Zo* de strips *Mummies* (Stavenuiter), *Stef en de stad* (Barreveld) en *Charlie* (Van de Vijver) en een cartoon van René Leisink, die geen tijd heeft om voor de gids een strip te bedenken.

ⓘ Overigens publiceert ook nog een andere, door Sanoma apart benaderde tekenaar een strip: Jean-Paul Arends met *Dina*.

ⓘ Rob Derks laat ten slotte weten dat hij druk bezig is met een bijzonder ontwerp voor de hoes van de nieuwe cd van *Band zonder Banaan* (eind juni).

RS

→ GAS EN LICHT

Lode Devroe als zelfstandig tekenaar

De Belgische tekenaar Lode Devroe (1963) heeft een tekenopleiding gehad op de Grafische Vormgeving (Graduaat) aan het HIGRO te Gent. Hij werkte van 1984 tot 2001 als ontwerper van etiketten (zowel gedrukte als geweven) voor de confectienijverheid (jeans, sportswear, rugzakken...) in dienstverband bij achtereenvolgens Etiplus (1984), Ruga (1985) en Nominette (1986-2001). Hierbij kreeg hij het inkten met penseel onder de knie. Het gebeurde regelmatig dat hij labels maakte met stripgerelateerde tekeningen.

Vanaf 1 juli 2001 werkt Devroe als zelfstandige en maakt onder andere:

- Illustraties voor het Belgisch mannenblad *Ché*;
- Illustraties voor het bedrijvenblad *Smart Business*;
- Een huldetekening (samen met andere Vlaamse tekenaars) voor het afscheid van Marc Sleen. De tekening is te zien tijdens de Stripgidsdagen in Turnhout van dit jaar;
- Een muurschildering (4m x 2,5m) in atoomstijl voor de horlogewinkel 'Maes on Time' te Lokeren;

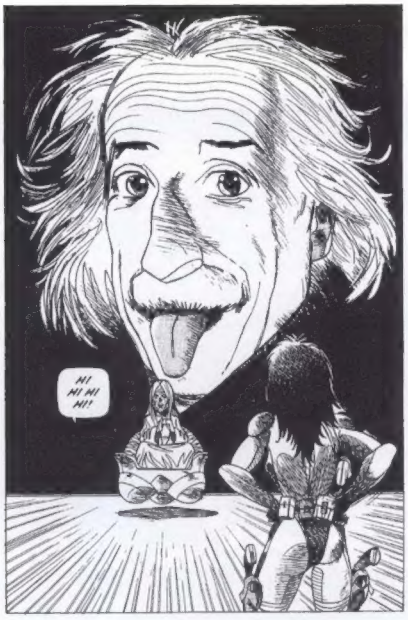

Nederlandse manga

Bij Prestige verschijnt eerdaags het eerste deel van de driedelige Nederlandse (!) manga-reeks *Quark*. Auteurs zijn Martin Lodewijk (tekst) en Adri van Kooten (tekeningen). Desgevraagd vertelt Lodewijk dat hij een paar jaar geleden samen met Jacques Post (nu: uitgeverij M) en Ervin Rustemagic van Prestige op het idee kwam een manga te schrijven, toen de Japanse stripvorm doorbrak op de Europese markt. Hij is zelf groot liefhebber van *Ghost in the shell* (Masamune Shirow) en *Akira* (Katsuhiro Otomo). De samenwerking met Post liep stuk, omdat beiden een voorkeur hadden voor andere tekenaars. Lodewijk ging alleen door en belandde uiteindelijk bij Adri van Kooten.

'Al met al duurde het project langer dan gepland', zegt Lodewijk. 'Een jaar geleden is alles afgekomen. Oorspronkelijk bestond het plan de strip op z'n Japans van achteren naar voren en van rechts naar links te laten lezen. Ook zouden we onder Japans pseudoniem publiceren. Die plannen zijn door alle vertragingen verwaterd.'

Ondanks dat de uitgave bij Prestige om productietechnische redenen nog langer op zich liet wachten, ziet het resultaat er veelbelovend uit: een pulp-achtige manga, waarin Lodewijk geregeld zijn sciencefiction-theorieën loslaat die de lezer nog wel kent uit de laatste *Storm*-albums. Einstein speelt bij voorbeeld een centrale rol in *Quark*, dat zich afspeelt in het jaar 2133! RS

Ad Valvas

Ter gelegenheid van de Stripboekgeschenkdagen interviewde* Ad Valvas, *het weekblad van de Vrije Universiteit, hun drie huistekenaars Berend Vonk, Jean-Marc van Tol en Bas van der Schot. Erik Kriek vereeuwigde de auteurs op een mooie prent. AvO

NATUURLIJK PUBLICEREN (STRIP)TEKENAARS AL VAN OUDSHER HUN WERK IN DIVERSE KRANTEN EN TIJDSCHRIFTEN, MAAR SINDS DE VOORPUBLICATIEMOGELIJKHEDEN IN REGULIERE STRIPWEEKBLADEN IN NEDERLAND VERSCHRAALD ZIJN - ALLEEN **DONALD DUCK**, **TINA** EN DE MALMBERG-BLADEN ALS **TAPTOE** RESTEREN NOG - VERSNIPPERT HET AANBOD MEER DAN OOIT. IN WELKE BLADEN IS IN VREDESNAAM WERK VAN EN OVER DIE AUTEURS TE VINDEN? EN HOE KRIJG JE DAT ALLEMAAL OP JE NETVLIES? ANDRÉ WIJNTJES BRENGT REGELMATIG LICHT IN DE DUISTERNIS EN MAAKT OVERZICHTELIJK WAAR AL DIE LIEVELINGSAUTEURS HUN GAS EN LICHT VAN BETALEN. TIPS VOOR DEZE RUBRIEK WORDEN ZEER OP PRIJS GESTELD.

SMART BUSINESS

DOOR **ANDRÉ WIJNTJES**

- Een affiche als inzending voor een wedstrijd voor de jeugdbeweging KSJ-KSA-VKSJ, die hij ook won;
- Een paar illustraties rond een IQ-test voor het populaire zakenblad *Bizz*;
- De internetstrip *Geoglief* (14 pagina's), te zien op de site *www.pulp deluxe.be*

Momenteel is hij bezig met 2 lange strips:

- *Vega* (49 pagina's), waarvan op *www.nukomix.nl* een paar teaser-pagina's te zien zijn;
- *Het fixatief* (30 pagina's) voor de Arté/Glénat-strip wedstrijd;

Verder is er ook nog een korte strip met de titel *Luikse UFO* (8 pagina's) te verwachten op de Pulp Deluxe-site, vanaf september 2003. Hiervan heeft hij al een soort affiche gemaakt die onder meer tentoongesteld zal worden tijdens de expositie *Kind en Kasteel* (georganiseerd door het Vlaamse Stripgilde) te Herentals.

andre.wijntjes@stripschrift.nl

GEOGLIEF

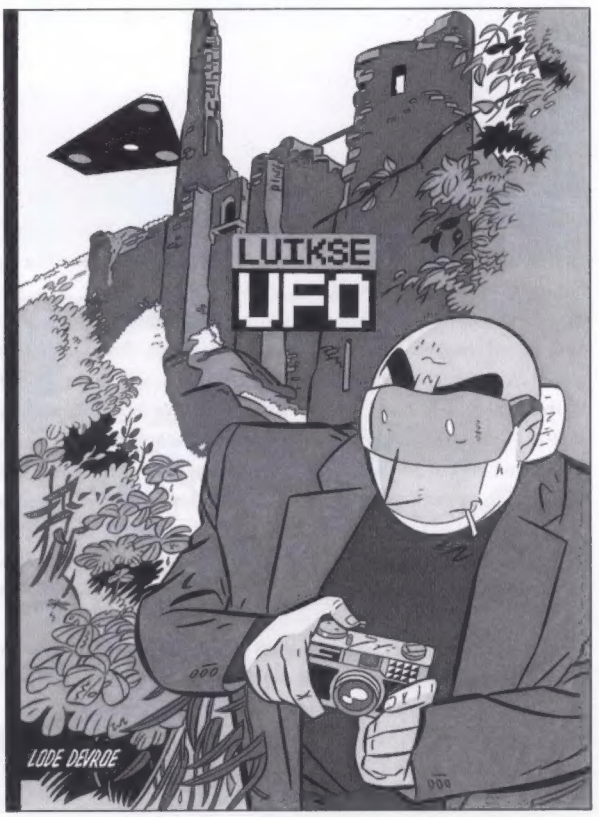

[ACTUA]

→ FLITSEN

➲ Het derde deel van *Zone 5300*'s collectie *De Wilde Vaart* is van de hand Milan Hulsing. Eerder verschenen *Hallo, hier is Eefje Wentelteefje* (Jeroen de Leijer) en *Kustbewoners* (Benno Vranken). ➲ *Kidsweek*, de nieuwe weekkrant voor jonge mensen, kan een voorbeeld nemen aan *Zapp & Zo*. Welgeteld één strip staat erin – *Report Jort* – en die is van erbarmelijke kwaliteit. ➲ Michael Dudok de Wit, die in 2001 een Oscar won met zijn animatiefilm *Vader en dochter*, tekent dit jaar het speciale prentenboekje van de Kinderboekenweek (1-11 oktober). ➲ Het gemeentebestuur van Los Angeles wil de Hanna-Barbera Studio's slopen. Joe Barbera is op 92-jarige leeftijd een protestactie begonnen. Hij wil van de panden een museum laten maken. ➲ De Japanse elektronicagigant Matsushita Electric heeft een prototype van een elektronisch boek ontwikkeld waarmee strips te lezen zijn. De stripverhalen worden opgeslagen op een geheugenkaart ter grootte van een postzegel. In het najaar komt dit e-book op de markt voor een slordige 300 dollar. ➲ Het stripboek *De ontdekking* van Eric Heuvel (in samenwerking met de Anne Frank Stichting en het Verzetsmuseum Friesland) is een groot succes. Van de schooleditie van deze spannende en educatieve strip over de Tweede Wereldoorlog zijn inmiddels al 55.000 exemplaren besteld. Van de handelseditie (in harde kaft) zijn er al zo'n 10.000 stuks verkocht. Saillant detail is dat de slappe- en hardekaftuitgave binnenin hetzelfde ISBN hebben, omdat Big Balloon voor beide albums uit kostenoverwegingen hetzelfde binnenwerk heeft gebruikt. Achterop de slappe kaft staat echter, zo als het hoort, een ander ISBN. Dat had chiquer gekund. ➲ De luxe editie van de serie *January Jones*, die Heuvel samen met Martin Lodewijk maakte komt niet uit bij uitgeverij Big Balloon. Ze durfden de gok blijkbaar toch niet aan. ➲ Striptekenaars komen de laatste tijd aardig aan de beurt op tv. Na Dick Matena, Joost Swarte en Albo Helm was Eric Heuvel op 23 april te zien bij *Lunch TV* naar aanleiding van het stripboek *De ontdekking*. En dan moeten Gerrie Hondius, Mark Retera en Hanco Kolk nog komen. In de quiz *Herexamen* (VARA) strijden zij op 19 juli tegen het *Tussen Kunst en Kitch*-team. ➲ *Agent 327* van Martin Lodewijk komt weer in *Algemeen Dagblad*. Na het verhaal *Geheim van de tijd* van Heuvel en Frits Jonker mag onze nationale held met *Het oor van Gogh* en *De Berlijnse driehoek* maar liefst twee avonturen achter elkaar beleven. ➲ Albert Heijn en Suske & Wiske blijven samenwerken. In de maand mei waren bij bepaalde artikelen gratis mini-boekjes te krijgen. Het ging om de eerste zestien albumtitels van de vierkleurenserie. ➲ Het *Utrechts Nieuwsblad* is tegenwoordig een ochtendkrant. De daarmee gepaard gaande restyling bleek drie kleurenstrips te hebben opgeleverd: één oude (*De rechter* van Jesse van Muylwijck, voorheen in zwart/wit) en twee nieuwe. Naast *Dirkjan* van Mark Retera betreft het *Hermanus*, een gagstrip over een clown van Herman van Veen en Crazie Dutch Men. Die is beter te genieten dan *Jan Kaman*, de tenenkrommende strip die Van Veen samen met Wout Paulussen maakt voor het KNVB-blad *Voetbal Totaal*. ➲ Over kleurenstrips gesproken: *Sigmund* van Peter de Wit is tegenwoordig in kleur te bewonderen in de zaterdageditie van *De Volkskrant*. En hij is te zien op de i-modesite van het dagblad. Lezers die een i-modetoestel hebben, vinden er ook *Sigmund*-i-cards en –wallpapers (een zogeheten 'screenbederver').

→ 24 BPS

■ The Fantastic Four, *de strip over superhelden met bovennatuurlijke krachten, wordt verfilmd. Dat heeft filmmaatschappij Fox (*X-men*) aangekondigd. De 38-jarige Peyton Reed, die in 2000 de cheerleader-film* Bring It On *maakte neemt de regie op zich. Details over castleden zijn nog niet bekend gemaakt. In Nederland werd* The Fantastic Four *als strip voor het eerst in 1966 uitgegeven.*

■ *Eén van de hoofdactiviteiten van het Nederlands Filmmuseum is filmrestauratie. Wie kennis wil maken met de principes daarvan, kan terecht op de website* www.filmmuseum.nl/filmrestauratie. *Daar is een door krassen ontsierd fragment van de tekenfilm* Humpty Dumpty jr. *(1935, Ub Iwerks) met enkele ingrepen weer toonbaar te maken.*

■ *Het Filmmuseum werkt tevens aan de conservering van de collectie die animatiefilmer Gerrit van Dijk drie jaar terug aan het Nederlands Instituut voor Animatiefilm schonk. Binnenkort zullen onder andere de animaties* I move, so I am *en* Cube man Cube *weer in originele staat te bewonderen zijn.*

■ *Van* Ichi the Killer, *de verfilming van de manga-strips van Hideo Yamamoto, is een dvd-uitgave verschenen. De film van regisseur Miike Takashi heeft een zeer gewelddadige reputatie.*

■ *Compleet tegenovergesteld is de animatiefilm* Spirited Away *van Hayao Miyazaki die momenteel in de Nederlandse bioscoop te zien is. Deze dromerige film brak in 2002 Japanse kassarecords en won dit jaar een Oscar.*

■ *Ook in roulatie:* Expeditie Berenklauw *(oorspronkelijk* The Wild Thornberrys Movie*), een afgeleide animatiefilm van de serie op de Amerikaanse kinder-tv-station Nickelodeon. Makers zijn Jeff McGrath en Cathy Malkasian.*

→ STARS & STRIPS

→ Na-aperij

Onlangs heeft Marvel Comics haar markt verbreed naar manga. Dit is gebeurd door middel van een reeks comics onder de noemer *Tsunami*, waarmee wordt gemikt op een publiek dat net even anders is dan de lezers van de gemiddelde superheldencomic. Waar het in het verleden op incidentele basis met manga werd geprobeerd, is nu dus sprake van een georganiseerd marketingoffensief. Natuurlijk springen de concurrenten daar gretig op in.

Dark Horse Comics lanceert *Rocket Comics*, een reeks van in 2003 voorlopig zes series die met een mengeling van actie en avontuur een breed publiek moeten aanspreken. De eerste Rocket-titel is *Go Boy 7*, geschreven door Tom Peyer (bekend van *Hourman*) en getekend door nieuwkomer Jon Sommariva. In deze serie draait alles om Jonny Zero, die na een ongeluk nanoplasma krijgt ingespoten en in een superheld verandert. Twee weken later is het de beurt aan *Hell*, door Brian Augustyn (schrijver van *Out There*) en nieuw talent Todd Demong. De hoofdrol is voor Corey Rollins, een jongen die op zoek gaat naar zijn vader en op een eiland vol vreemde wezens belandt.

Hoewel in het persbericht wordt gesproken over avonturencomics en het woord 'manga' angstvallig wordt gemeden, kan de oosterse invloed op het tekenwerk niet worden ontkend. Ook bij de overige vier, later dit jaar te lanceren titels is duidelijk geleend bij *Tsunami* van Marvel. In augustus verschijnt het eerste deel van de sciencefiction-titels *Syn* (door Keith Giffen en Greg Titus) en *Galactic* (Jim Krueger en Sanford Greene), in september volgt de western *Lone* (Stuart Moore en Jerome Opeña) en in oktober voert romantiek de boventoon in *Crush* (Jason Hall en Sean Murphy). Een blik op de rij makers leert dat is gekozen voor ervaren schrijvers en onbekende tekenaars. Dat is lovenswaardig, zeker omdat bij Marvels *Tsunami* het nieuwe talent dat de serie *Namor* zou tekenen nog vóór het eerste nummer werd vervangen door een bekende tekenaar.

Bij DC Comics wordt weliswaar geen volledige reeks manga-comics gelanceerd, maar ook daar zijn de invloeden merkbaar. Half juli verschijnt *Death: At Death's Door*, geschreven en getekend door Jill Thompson (bekend van *Scary Godmother*). De softcover wordt in zwart/wit en op een klein formaat als 'authentiek manga' uitgegeven, terwijl het verhaal inhaakt op de *Sandman*-klassieker *Seasons of Mists*. Helaas zal de prijs van $9.95 een groot succes in de weg staan.

→ Overdaad

Grote uitgeverijen lanceren altijd nieuwe series. Daar is niets mis mee, want op die manier is de lezer verzekerd van een breder aanbod dan wanneer nooit ruimte wordt geboden aan innovatieve projecten. Overdrijven is echter ook een vak. Neem DC Comics en Marvel Comics, die in de maand juli met meer nieuwe reeksen op de markt komen dan menig kleine uitgever in een jaar.

DOOR **OLAV BEEMER**

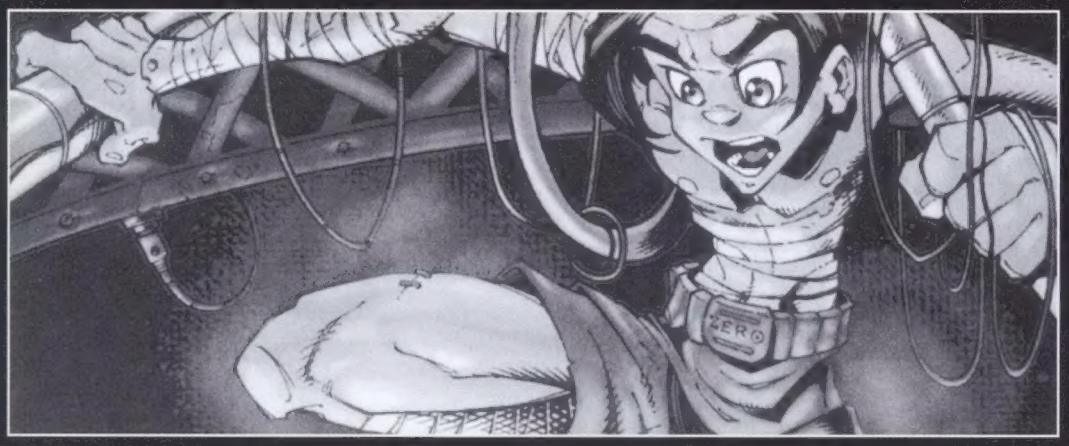

Het probleem is, dat vraagtekens kunnen worden gezet bij de meerwaarde van een comic als *Superman: Birthright*. DC kondigt de door Mark Waid (*Kingdom Come*) geschreven en door Leinil Francis Yu (*High Roads*) getekende twaalfdelige miniserie aan als een moderne hervertelling van het ontstaan van Superman, maar dat is niets nieuws. Dergelijke verhalen over de beginperiode van Superman zijn de afgelopen vijftien jaar vaak verteld en telkens werd daarbij opgemerkt, dat deze keer alle nog niet eerder onthulde details boven tafel komen. Eveneens twijfelachtig is de start van de serie *Teen Titans* door Geoff Johns (schrijver van *The Flash*) en Mike McKone (voorheen tekenaar van *Exiles*), nauwelijks een halfjaar na het stopzetten van de soortelijke reeks *The Titans*.

Marvel voert een verkapte herstart door van *Peter Parker, Spider-Man* in de vorm van *Spectacular Spider-Man*. Paul Jenkins blijft de schrijver en samen met Humberto Ramos (tekenaar van *Out There*) begint hij aan een verse verhaallijn over de terugkeer van Venom. *Peter Parker, Spider-Man* is vijf jaar geleden zelf al eens herstart op een moment dat twee andere comics over Spider-Man werden stopgezet. Eén van die toentertijd gestopte comics had, om het ingewikkeld te maken, als titel *Spectacular Spider-Man*. Ook nieuw is de vijfdelige miniserie *Thor: Vikings* door Garth Ennis (*Preacher*) en Glenn Fabry. Thor is niet zo populair dat hij een miniserie verdient, maar dit is duidelijk een geval van inspelen op de populariteit van de makers.

olav.beemer@stripschrift.nl

LINKSBOVEN - *Superman: Birthright*. RECHTSBOVEN - *Go Boy 7*, de eerste Rocket-titel. MIDDEN - Verkapte herstart van *Spectacular Spider-Man*. LINKSONDER - Meer manga in Death: *At Death's Door*. RECHTSONDER - *Blankets* door Craig Thompson.

■ **LUSTRUM** *Wendy en Richard Pini vieren het vijfentwintigjarig bestaan van hun fantasycreatie* Elfquest *met de door DC uitgegeven special* Elfquest: 25th Anniversary Edition. *Deze herdruk van de eerste* Elfquest*-comic is het begin van een reeks nieuwe projecten.*

■ **CIJFERBLIND** *Als de Marvel-comic* Fantastic Four *niet meerdere malen was herstart, had in de maand juli het vijfhonderdste nummer op de planken gelegen. Om die reden is besloten, dat met ingang van die maand de oude, oorspronkelijke nummering weer wordt ingevoerd. Een doorzichtige marketingtruc, want het is de vraag hoe lang het duurt voor de volgende herstart en daarmee weer een nieuw eerste nummer.*

■ **DIGITAAL** *Onafhankelijke uitgeverij Dreamwave komt met* Necrowar, *een volledig digitaal gemaakte serie door Simon Furman (*Transformers: War Within*) en nieuw talent Adi Granov. In het verleden zijn experimenten met digitale comics altijd mislukt, maar na het succes van* Transformers *kan Dreamwave een gokje wagen.*

■ **GROEI** *Top Shelf Productions is een andere onafhankelijke uitgeverij die hard aan de weg timmert. Met stijlvol vormgegeven graphic novels wordt op een ouder publiek gemikt en* Blankets *is het nieuwste voorbeeld.*

Schrijver en tekenaar Craig Thompson verhaalt over de rivaliteit tussen twee broers die op het platteland opgroeien en schuwt daarbij volwassen, klassieke thema's niet.

SUPERSTRIP
SPECIAALZAAK
EPPO
Kleine Berg 33 • 5611 JS Eindhoven
Tel. 040 - 2 441 882 • Fax 040 - 2 435 873

Yendor
STRIPWINKEL
Korte Hoogstraat 16
3011 GL Rotterdam
Tel: 010 - 433 17 10
Fax: 010 - 411 38 54

Batman slaat terug. Bijgestaan door Catgirl. In de eerste *Dark Knight*-cyclus geronseld als Robin (dus Girl Wonder in plaats van Boy Wonder).

DOOR JASPER BAKKER

Frank Miller imponeert opnieuw met Dark Knight-vervolg

Vijftien jaar na het verschijnen van *The Dark Knight Returns* kwamen Frank Miller en inkleurder Lynn Varley met een vervolg. Het wachten op deze nieuwe *Batman*-miniserie is de moeite waard gebleken.

BOVEN - Lex Luthor, de kale (in tegenstelling tot Luthor in de tv-serie *Lois and Clark*) steenrijke aartsvijand van Superman.

Frank Miller staat bekend als man die de verstofte held Batman eind jaren tachtig weer nieuw leven inblies. Nee, Miller schreef niet het script voor de stilistisch fraaie *Batman*-film van Tim Burton. Miller schreef en tekende *The Dark Knight Returns*. Een duister vierluik waarin Batman het jaren geleden al heeft opgegeven, waarin Bruce Wayne zich langzaam kapotdrinkt op verveelde cocktailparty's, waarin de criminaliteit hoogtij viert, waarin The Joker na therapie genezen wordt verklaard, waarin Two-Face na plastische chirurgie eindelijk één zegt te zijn. Natuurlijk kan een echte held niet met pensioen, en dus keert Batman gekweld door zelfbesef en morele dilemma's terug. Om keihard in te grijpen. Uiterlijk vastberaden, en een niet-tolereerbaar gevaar voor de maatschappij. Toch?

En daarna keert de held nogmaals terug, in dit volgende *Dark Knight*-verhaal van Miller. Ook deze keer met grof geweld, waartegen in de strip zelf weer tegengas wordt gegeven. Onder meer in de vorm van flitsen discussie uit praatprogramma's op de televisie. Is Batman een fascist die het recht onterecht in eigen handen neemt? Of is Batman de redder van de goede burger die

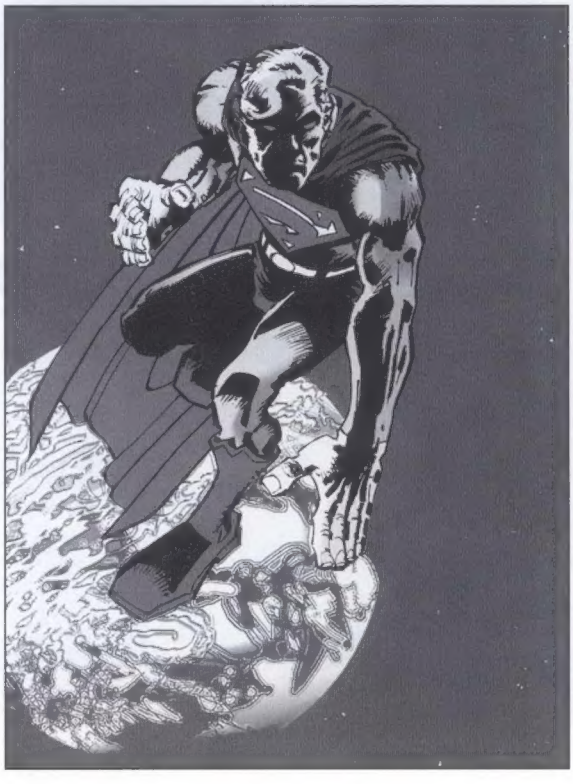

RECHTS - Superman, een marionet van machtige poppenspelers.

De wederopstanding van Batman

niet meer kan vertrouwen op het falende politie- en justitiesysteem? Het tegengas wordt tevens directer gegeven; door openlijke ruzie tussen Batman en zijn medestanders die hem soms ook te extreem vinden. Een hoofdfiguur is bij Miller nooit zomaar een rechttoe-rechtaanheld.

En de held staat niet alleen, hij leeft en strijdt in een *umfeld*, bevolkt door andere helden die eigen agenda's en ideeën hebben. In de vier delen van het voorgaande *Dark Knight*-verhaal kwam het al tot een confrontatie met de politiek-correcte Superman, de padvinder die marionet is van de corrupte en toch realistisch neergezette Amerikaanse regering. Daarin doet Millers superhelden-portrettering denken aan de revolutionaire comic *Watchmen* waarin superhelden zijn gereguleerd, en deels illegaal verklaard, door de overheid en de publieke opinie.

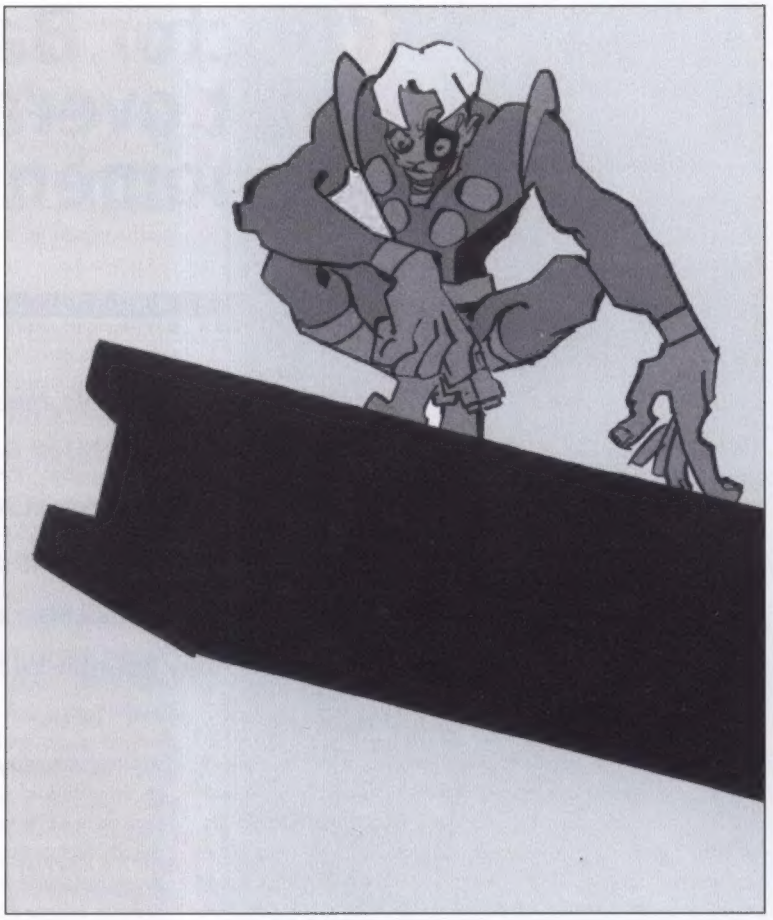

LINKS - The Joker? Die was toch in de eerste *Dark Knight*-miniserie omgelegd door Batman?

Pellen der lagen

In deze nieuwe drie *Dark Knight*-delen ligt het meerlaagse conflict op een grotere schaal. Batman begint oude kameraden te bevrijden, op hardhandige wijze, van de meest vreemde maar effectieve gevangenisschappen. Zo is The Atom (een held met de gave te kunnen krimpen tot atoom-grootte) op microbe-formaat gevangen in een gekoeld petrischaaltje met experimentele micro-zee-organismen. En The Flash zit sinds enkele jaren opgesloten in een reuzendynamo waar hij als een rat in een tredmolen met zijn supersnelheid de stroomvoorziening van de Verenigde Staten verzorgt. Batman bevrijdt ook Plastic Man, die enkele jaren is opgesloten in een hermetisch gesloten bol, zonder licht, geluid of enig ander contact met de realiteit.

Waarom zaten die helden eigenlijk gevangen? De lezer komt er langzaamaan achter. Ook waarom Superman weer tegenover Batman staat. En waarom dat uiteindelijk begrijpelijk is. Maar toch ook verkeerd. Na het pellen van de verschillende lagen komt de kern van het conflict in zicht. Het knappe is dat dit één van de oudste comic-/sciencefiction-clichés ter wereld is dat op een boeiende, originele wijze is verdraaid.

Hulde aan Batman, hulde aan Miller.

Voor meer informatie en veel illustratiemateriaal is de site www.dccomics.com/features/dk2/dk2.html *een uitkomst.*

jasper.bakker@stripschrift.nl

Alleskunner

Frank Miller is niet alleen scenarist en tekenaar, maar ook scriptschrijver voor films. Hij is geboren op 27 januari 1957 in het plaatsje Olmie in de Amerikaanse staat Maryland. De jonge Frank groeide op in Montpelier (staat Vermont) en kwam daar in aanraking met comics. Zijn levensloop is echter niet voortdurend verbonden geweest met strips, integendeel. Op een gegeven moment, aan het begin van zijn tienerjaren, raakte hij uitgekeken op de Amerikaanse comics van die tijd. Hij had behoefte aan meer. Hij begon boeken, vooral thrillers, te verslinden en stortte zich ook op films.

Die twee invloeden, thrillerverhalen en films, zijn duidelijk aanwezig in zijn werk. Miller zet spannende verhalen neer en gebruikt daarbij veelal een filmische aanpak. Neem de flarden tv-uitzending die hij al in de eerste Dark Knight*-serie gebruikte om de leefwereld van zijn karakters neer te zetten. Dat doet bij voorbeeld denken aan de film* Robocop *en de twee vervolgen op die succesvolle sciencefiction-actiefilm-met-lagen. Twee vervolgen waarvan het script mede afkomstig is van, jawel, Frank Miller. Jammer dat* Robocop 3 *wel erg leek op een slechte actiecomic, de balans sloeg kennelijk weer door naar de andere kant. Of was dat de invloed van Hollywood waar Miller voor moest zwichten? Feit is dat zijn relatie met Hollywood bepaald een dieptepunt bereikte. Het is wel grappig dat hij een bijrol heeft in de* Daredevil*-film, aangezien hij zijn stripcarrière ooit begon met die comic.*

Miller is echter vooral bekend van zijn diverse verhalen spelend in Sin City. Die grauwe, van misdaad vergeven stad kent vele kleurrijke figuren die sfeervol zijn neergepend in zwart/wit. Pikzwart zwart, met schreeuwend wit en soms bloedend rood. Passend bij de verdorvenheid en – toch, ook - schoonheid van Sin City. Andere hoogtepunten zijn de mystiek-futuristische Ronin*-miniserie, enkele* Elektra*-specials, de verleden-oprakelende* Wolverine*-miniserie spelend in Japan, de futuristisch-pessimistische* Give Me Liberty*-miniserie opgevolgd door enkele* Martha Washington*-miniseries, de keiharde* Hard Boiled*-miniserie, het terugblikkende* Batman: Year One *over het eerste jaar waarin deze held actief was, en natuurlijk* Batman: The Dark Knight.

The Dark Knight strikes again

Miller & Varley
DC 2001-2002
ISBN 1-56389-870-5 (deel 1)
ISBN 1-56389-871-3 (deel 2)
ISBN 1-56389-872-1 (deel 3)
Prijs $7,95
78 pagina's, kleur, s.k.

ISBN 1-56389-844-6 (bundeling)
Prijs $29,95
256 pagina's, kleur, h.k.

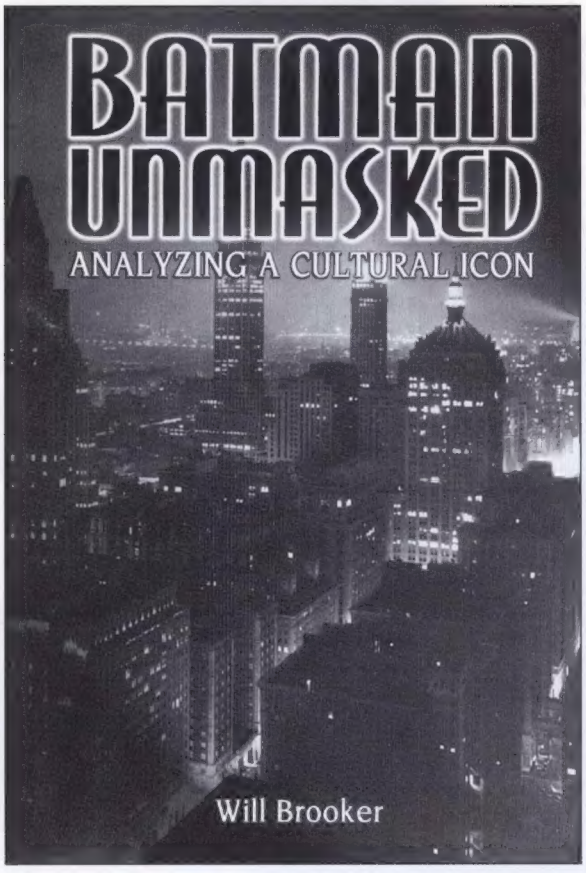

DE ONTMASKERING VAN EEN CULTUREEL ICOON

'Doctor Batman' niet overal serieus genomen

DOOR WILLIAM URICCHIO
VERTALING RICHARD MOOK

Will Brooker leverde met *Batman Unmasked. Analyzing a cultural icon* een intelligente, geestige en soms sterk polemische bijdrage aan het wetenschappelijke debat over populaire cultuur. Het biedt tevens nieuwe inzichten over de Wertham-controverse en de *campy* Batman-tv-reeks.

Batman Unmasked. Analyzing a cultural icon

Brooker
Continuum 2000
Prijs £20
ISBN 0-8264-4949-2
358 pagina's, zwart/wit, h.k.

Batman Unmasked. Analyzing a cultural icon is een complexe cultuuranalyse die zich heen en weer beweegt tussen tekstonderzoek en cultuurgeschiedenis. Of om het meer wetenschappelijk te duiden: het is een 'forensisch onderzoek' naar een tekstueel domein dat wordt bijeengehouden door de betekenisdrager 'Batman'. Aan deze studie lagen bij Brooker twee prikkels ten grondslag: enthousiaste bewondering en academische nieuwsgierigheid. De grote verdienste van het boek ligt hierin dat Brooker zijn kennis van en affectie voor het personage Batman en diens talloze uitingsvormen als informatiebron heeft weten te gebruiken voor zijn academische project. Zijn belangstelling voor wetenschappelijke zaken als intertekstualiteit, interpretatieve gemeenschappen en hun leesstrategieën, en culturele macht is duidelijk opgewekt door zijn bewondering voor Batman, maar geeft hem tegelijkertijd ook meer inzicht in de aard van die bewondering.
Brookers analyse van Batman als cultureel fenomeen richt zich op vier cruciale processen van betekenisvorming en de culturele context waarin deze plaatsvonden. Deel één behandelt karaktervorming, *branding* (het neerzetten van het merk Batman. Red.) en de complexe (en soms ambivalente) rol die het personage speelde in de propaganda tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het tweede deel werpt nieuw licht op de Wertham-controverse en de daaropvolgende interpretaties van Batman als homoseksueel (waar in recente teksten over Batman steeds meer naar verwezen wordt). Brooker nuanceert het beeld van Fredric Wertham als homofoob met een persoonlijke missie en wijst erop dat de psychiater in zijn boek *Seduction of the Innocent* (1954) beroepshalve patiënten opvoert met voor die tijd afwijkende homoseksuele fantasieën rond gemaskerde superhelden. Alleen al deze herpositionering van Wertham vis-à-vis de repressieve onderzoeken naar jeugdcultuur, homoseksualiteit en geweld in de jaren vijftig maakt dit tot een belangrijk boek. Het zou het einde moeten betekenen van de karikaturale voorstellingen die ons begrip van die periode uit de vorige eeuw altijd hebben gedomineerd.
Ook in het derde deel van zijn boek, dat om de televisieserie uit de jaren zestig draait, komt Brooker met een belangrijke nieuwe

ONDER, VAN LINKS NAAR RECHTS –

- **Brooker zag deze foto in de krant, waarbij een man met Batman-T-shirt op de loop is in Saravejo, beducht voor sluipschutters. Het vormde een aanleiding voor zijn proefschrift, omdat hij zich afvroeg hoe ver het Batman-symbool in de wereld is geïnfiltreerd.**
- **Chris O'Donnell als Boy Wonder in *Batman & Robin*. Hij sierde als heteroseksueel twee keer de cover van homoblad *Attitude*.**
- **Artikel in de *Daily Mirror* met de melding dat Brooker promoveert op Batman.**

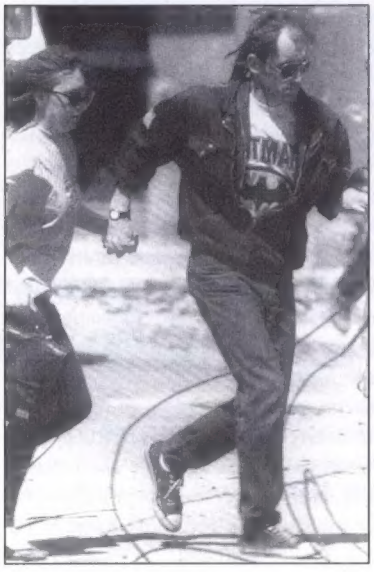

He's doctor of Batman

WILL Brooker is about to become the first man in the world with a degree – in Batman.

"The 28-year-old is studying for a PhD on Gotham City's comic and movie superhero.

Will's "doctor" qualification will make him one of the world's leading experts on the Caped Crusader, who has his 60th birthday in May.

"I will be the only person in Britain with this qualification, if not the world," said Will, a student at Cardiff University.

"But I do take a lot of stick from my friends.

"Whenever I tell people what I do, you get all the 'Holy Smoke' gags.

EXCLUSIVE By JEREMY ARMSTRONG

Hero

"So I started saying I was doing cultural or American history instead.

"It can be a bit of a burden, but I work hard at the subject and take it all with a pinch of salt," added Will, who plans to write a book on his hero.

London-born Will, who became a Batman fan aged just six, admitted that he had trouble finding somewhere to complete his PhD once he had completed his first degree in English.

But he found Dr Roberta Pearson at Cardiff who had written essays on the topic.

"People have studied everything from Robin Hood, James Bond, Dracula, the Avengers to EastEnders in the past, but not Batman," said Will.

Since first appearing in DC comics in 1939, the superhero and sidekick Robin have won millions of fans world-wide in a series of blockbuster movies.

However, Will holds a view on Batman's sexuality which may disappoint some of them.

"I think in real life he would be gay," he said.

10 BAT FACTS

1. LEWIS Wilson first played Batman in the 1943 serial for cinema houses.
2. TV's Batman and Robin, Adam West and Burt Ward, both changed their names – from Willam West Anderson and Bert Gervis.
3. ONE of West's first TV jobs was with an side-kick to a monkey in Honolulu.
4. BATMAN had a dog, Ace, the Bathound.
5. THERE was also "Batmite" – an insect.
6. BATMAN comic artist Bob Kane died last year, aged 83.
7. IN a 1986 comic, there was a female Robin.
8. ROBIN was killed by the Joker as a result of a comic readers' poll in 1988.
9. IN some comics, Batman married Batwoman and she had a Bat-daughter.
10. BATMAN has met Dracula, Sherlock Holmes, Robin Hood – and, in 1943, he beat up Hitler.

zienswijze. In zijn ogen wordt er in deze serie minder afgeweken van de portrettering van het personage in de strip als wel wordt gedacht. Hij laat zien dat er een verrassende samenhang bestaat tussen de serie en de manier waarop Batman in die jaren werd afgebeeld. Daarbij bekijkt hij ook het samenspel van verschillende mediarepresentaties van Batman en smaakhiërarchieën in de constructie van het culturele moment ... en naar de plaats van die constructie in de geschiedenis van de figuur Batman.
Het laatste proces van betekenisvorming dat Brooker in zijn studie beschrijft, gaat over auteurschap en fanverering (*fandom*). Hij traceert de netelige verbindingen tussen de twee door middel van diverse bronnen, zoals lezersbrieven in de comics, de felle debatten over de eerste Batman-film van Tim Burton, internetdiscussiegroepen en fansites.

Een graad in Batman

Het gebruik van twee verschillende expertises - tekst- en cultuurhistorisch onderzoek - heeft een zeer gedetailleerd (met betrekking tot de vele levens van Batman) en analytisch genuanceerd boek opgeleverd. Brooker maakt indruk, niet alleen door zijn kennis van Batman in al zijn verschijningsvormen (strip, animatie, film, merchandising etc), maar ook doordat hij de wetenschappelijke theorie grondig beheerst, waardoor een kritische bejegening mogelijk is. Al met al is *Batman Unmasked. Analyzing a cultural icon* een belangrijke bijdrage aan de cultuurwetenschap.
Rond de verschijning van de studie echter meldde een artikel in *The Daily Mirror* dat Brooker 'op het punt staat de eerste man ter wereld te worden met een graad... in Batman.' *Doctor Batman* (het boek is een handelseditie van zijn dissertatie) kreeg nogal wat aandacht in de media. Uit die berichtgeving bleek echter evenzeer hoeveel moeite de media hebben om de populaire cultuur, die ze zelf produceren en verspreiden, serieus te nemen. Ter onderscheid van het zelfbewustzijn dat hem van buitenaf werd opgelegd, dient het zelfbesef van de auteur genoemd te worden. Dit besef komt duidelijk naar voren in het productieve gebruik dat Brooker maakt van zijn persoonlijke herinneringen als fan en in de manier waarop hij zijn materiaal presenteert: het boek is prima te lezen. Dat er af en toe een polemische toon wordt aangeslagen lijkt minder veroorzaakt te zijn door de minachting die zijn criticasters tonen voor een onderwerp dat Brooker na aan het hart ligt, dan door het ongeduld dat de schrijver heeft met de slordige wetenschappelijke aanpak van sommige onder hen.
Meer info: ***www.continuumbooks.com***

William Uricchio is Professor Comparative Media Studies *aan MIT en deeltijd-hoogleraar aan het instituut voor media and representatie/Universiteit Utrecht.*

william.uricchio@stripschrift.nl

Nationaal debat

Will Brooker studeerde nog aan de Cardiff University toen de Britse media lucht kregen van zijn plannen om te promoveren op Batman. Drie maanden lang volgde er een debat met als hoofdvraag of het moeite waard was belastinggeld te verspillen aan onderzoek naar populaire cultuurvormen, zoals strips. Het leverde Brooker de bijnaam Dr. Batman op, maar het weerhield hem er niet van in 1990 zijn dissertatie af te ronden, die overigens zonder medewerking van DC Comics is uitgebracht.
In zijn boek ondersteunt Brookér de these dat Batman homo zou zijn door met talloze (veelal tekstueel geïnterpreteerde) mogelijke bewijzen te komen. Critici, zoals John Nettles in Popmatters, *vinden dat hij zich desondanks op de vlakte houdt. Brooker zegt nergens dat Batman van de herenliefde is, maar wijst er alleen op dat* queer-reading *mogelijk is. Hij haalt juist zelf nog even de reden aan waarom Robin The Boy Wonder de serie in was geschreven: omdat er kritiek was dat Batman te grimmig zou zijn voor kinderen.* RS

[BITS & PIECES → WALT.]

De corporation van Oom Walt heeft de Anaheim Angels verkocht.
'Pardon?' hoor ik u zeggen.
Ja, de BV Disney heeft de Angels verkocht. Dat zijn geen strip-, tv- of filmsterren maar honkballers. Een baseballclub uit de voorstad Anaheim van Los Angeles. Onderlaatst nog wereldkampioen van Amerika. Lijkt me een nuttige deal, die verkoop.
Want wat moet Disney nu met een stel honkballers, heb ik mij altijd al afgevraagd. Volwassen mannen in van die strakke pakken met een ijzeren bobbel in hun broek ter hoogte van hun kruis. Zo'n bal is erg hard en snel. Vandaar die bobbel. Maar dat heeft toch niks met Disney?
Ja je kunt wat van die kingsize-poppen uit je stal over zo'n gravelveld laten hollen. Of in een golfkarretje over het veld laten sjeezen. Maar verder zie ik weinig emplooi voor stripfiguren. In de weg lopen op het elektronisch scorebord. Of zwaaien vanuit een luchtballon. Maar dan houdt het ook echt op.
En in die Disney-pretparken ben ik nooit iets van honkbal tegengekomen. Geen namaakveld. Geen wedstrijd. Niets. Geen honkbalpakken met Walts geesteskinderen erop. Geen knuppels met Duck-derivaten. Geen enkele verwijzing. Zouden ze gewoon iets van plan zijn geweest en het spoor zijn kwijtgeraakt. Hadden ze overal ter wereld sportteams willen kopen? Je ziet het voor je. Ajax met als shirtsponsor Dagobert Duck. Dan wil daar niemand meer voetballen.
De wegen van deze mediagigant zijn ondoorgrondelijk. Van het eerste getekende cirkeltje van Oom Walt tot aan deze deal is een wereld van verschil. Zou hun stripboekhouding wel kloppen? Is dat de reden van verkoop? De figuren zijn in elk geval bijzaak geworden. Het gaat om de handel in entertainment. Als je geluk hebt zie je nog ooit een stripfiguur in zo'n pretpark. Anders ben je overgeleverd aan de terreur van de talloze achtbanen. Geklopt, geveegd en gezogen kom je uit die rollercoasters vallen. Op naar nieuwe mechanische ellende. Maar de stripfiguren blijven zoek. Je euro's vallen echter als rijpe appelen uit de boom. Kassa!
Daartoe ben je van harte uitgenodigd. Je bent een lekker sinaasappeltje dat volledig wordt uitgeperst door de Disney-pretpark-sapcentrifuge.
Zoiets moeten ze ook van plan zijn geweest met die sportclub. Dat kan haast niet anders.
Elke bezoeker zou zich wanen in de sprookjeswereld van Duizend en een Nacht. De veldverlichting in die hoge masten zou stralen als een overvloedige sterrenhemel. De scheidsrechter was een boze wolf. En de bal moest twinkelen als een vliegende diamant. Dat achter in het veld een roedel dalmatiërs hun achterpoot optilde om tegen een lichtmast te pissen was een geregisseerd schoonheidsfoutje. En na afloop verkochten alle marktkraampjes alleen maar Disney-sokken, Disney-ballen, Disney-petjes, enzovoorts. Fabelachtig scenario. Alleen je verdient er geen pepernoot aan. Dus uitverkoop.
In een oplage van 1 stuks ging de zaak eruit. Even dachten de erven Toonder Studio's, nu nog sponsor van de plaatselijke FC Nederhorst den Berg, dat hier een gouden kans lag. Maar dat was snel over.
Je kunt je dus afvragen hoe handig het is om telkens maar dag- of weekstrips te tekenen. En allerlei oplagen te bedenken om een paar eurostuivers te verdienen. Of dat je een klein kapitaaltje bijeen tekent en dan de handel ingaat. De opbrengst was namelijk 150 miljoen dollar!

Ben Bits

De reguliere boekhandel beseft niet wat ze

De tijd dat strips alleen door gespecialiseerde uitgevers op de markt werden gebracht is voorbij. Steeds vaker verschijnen er strip-uitgaven bij zogenaamde algemene uitgevers. Vaak lijkt het er op dat men de strip er even bij doet. Voor uitgeverij M is het uitgeven van Martin Lodewijks *Agent 327* niettemin het begin gebleken van serieuze stripambities. We vragen Jacques Post en Rudy Vrooman, respectievelijk uitgeefdirecteur voor de uitgeverijen De Boekerij en M en vormgever van de strips voor deze uitgeverij, naar de plannen die op stapel staan.

Rudy Vrooman is voor de echte stripliefhebber, en zeker voor de lezer van dit blad, geen onbekende en ook de naam Jacques Post zal menig lezer niet onbekend in de oren klinken. In beide gevallen zal er evenwel niet direct een link worden gelegd met de uitgeefwereld. Laten we derhalve met een goede striptraditie beginnen: Even voorstellen...

Jacques Post: Ik ben eigenlijk journalist/schrijver. Thriller-auteur om precies te zijn. Ik heb in de jaren tachtig verscheidene thrillers geschreven (onder andere *Killroy*, nominatie De Gouden Strop 1991). Daarnaast nog enkele stripscenario's (voor *De Partners* en onder de schuilnaam Roy Robson voor *Roel Dijkstra*). Verder schreef ik een tweewekelijkse rubriek in *Het Parool* over genrefictie. In reactie daarop dat werd mij gevraagd de redactie te voeren voor de sciencefiction/fantasy-reeks van uitgeverij Meulenhoff, en die uit te breiden met thrillers en algemene fictie. Voor schrijven bleef weinig tijd over.

ALEXANDRA VERBURG

M voor strips!

oor moois aan zich voorbij laat gaan!

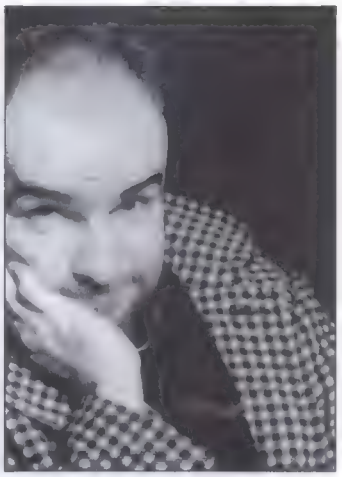

Een uitgelezen lijst van gerenommeerde stripmakers heeft onderdak gevonden bij uitgeverij M. Martin Lodewijk met *Agent 327*, Gerrit de Jager met *Doorzon, Zusje, Animal Flat* en *Liefdengeluk*. Hein de Kort met *Piet & Riet van de Buis, Dirk & Desiree, Pardon Lul* en *De IQ Nada*. Joann Sfar en Lewis Trondheim met *Donjon*.

DOOR WILCO TUINENBURG

Geen spijt? De Nederlandstalige thriller is aan het einde van de vorige eeuw toch duidelijk in aanzien gestegen. Het genre heeft met de literaire prijs De Gouden Strop de waardering gekregen die het verdient en de verkoop ligt hoger dan ooit...

JP Spijt? Het knaagt dagelijks. Ik ben zelfs één van de oprichters van het Genootschap van Nederlandstalige Misdaadauteurs en medebedenker van De Gouden Strop. Maar het zit er op het ogenblik gewoon niet in. Een boek vraagt maandenlang je onverdeelde aandacht en die tijd heb ik simpelweg niet. Het enige dat me wel eens lukt is een tv-scenario. Dat is het maximaal haalbare. In twee weken is het mogelijk een script van veertig scènes te schrijven. Op die manier heb ik twee afleveringen voor *Luifel en Luifel* geschreven. Voorlopig zal het daarbij blijven.

Rudy, je bent bekend als vormgever. Wat is je functie bij M precies?

Rudy Vrooman: Mijn functie is redacteur/vormgever voor het stripfonds. Strips vormgeven doe ik al heel lang. Freelance en bij Big Balloon. Nu is daar een redactioneel aspect bijgekomen en hou ik me met zaken als vertalen, letteren en de productie bezig. En, net als Jacques, onderhoud ik contacten met auteurs.

Het uitgeven dan. Hoe komt een uitgeverij van romans er toe strips te gaan uitgeven?

JP Het is begonnen met *Agent 327*. Ik ken Martin Lodewijk al 30 jaar in de privé-sfeer en ik heb het onbegrijpelijk gevonden dat er van zijn meesterlijke creatie zo lang geen nieuwe avonturen verschenen. Zodra bleek dat daar verandering in zou komen, was mij er veel aan gelegen zijn nieuwe uitgever te worden.

Wat was er het eerst, de uitgeverij of de krant? Heeft de uitgeverij een rol gespeeld bij de publicatie in de krant?

JP *Algemeen Dagblad* wilde *Agent 327* hoe dan ook opnemen. En ik wilde per se de albumuitgave verzorgen. Hoewel die intenties los van elkaar bestonden, werkt het wel zo prettig wanneer er sprake is van een voorpublicatie. Samenwerking ligt dan voor de hand. Waarbij het helpt dat *AD* ook onderdeel uitmaakt van het PCM-concern. Niet dat zij ons iets verplicht zijn. De kranten en boekenuitgevers zijn gescheiden bloedgroepen. Toch kan het helpen om de contacten iets soepeler te laten verlopen.

Dat betekent ineens ook uitgever van strips. Een vreemde eend in de bijt voor een uitgeverij als M, en bovendien een markt die een slechte tijd heeft gekend. Kan dat zomaar?

JP Wat ons betreft zeker. We zijn dan ook geen stripuitgeverij geworden, al zijn we het er zeker ook niet bij gaan doen. Uitgeverij M geeft genrefictie uit, van (literaire) thriller tot sciencefiction en fantasy. De strip past daar makkelijk binnen, als onderdeel van de activiteiten. Wat niet wegneemt dat het een poot van onze uitgeverij is die we sterk willen profileren. Aan het einde van dit jaar moet ons fonds achttien tot twintig titels tellen.

Bekende namen?

JP Zeer bekend. Naast Martin ook nog Gerrit de Jager en Hein de Kort. Van alle drie geven we ook ouder werk op onze wijze opnieuw uit. Verder zijn we zeer tevreden dat we Lewis Trondheim en Joann Sfar hebben kunnen strikken voor M.

Een indrukwekkend lijstje. Hoe komen De Jager en De Kort bij M terecht? Zij zaten toch al heel lang bij hun uitgever Big Balloon?

JP Waar het mee begint is natuurlijk dat een auteur zich ontevreden voelt bij zijn uitgever. Dat hoor ik dan wel via via, maar daar doe ik bewust niets mee. Ik ben voorstander van het *gentleman's agreement* waarbij er stilzwijgend vanuit wordt gegaan dat een uitgever niet bewust een auteur bij een concurrent probeert los te weken. Tot een auteur zelf nadrukkelijk aangeeft dat hij van uitgever wil veranderen. Dan laat ik net als andere uitgevers weten wat wij voor een auteur kunnen betekenen. In dat opzicht is er geen verschil geweest met het verwerven van de rechten op de serie *Donjon* van Trondheim en Sfar. Ook daarbij waren wij niet de enige gegadigde.

RV Gerrit de Jager en Hein de Kort zagen ook wat M voor Martin Lodewijk had gedaan met *Agent 327*. Dat was een benadering die hen zeer aantrok en waardoor ze te kennen gaven met M te willen praten.

JP Uiteindelijk kiest een schrijver - stripmaker in dit geval - voor degene die hem het meest heeft te bieden.

Uitgeven is voor ons een persoonsgebonden aangelegenheid.

Geld?

JP Niet uitsluitend. Natuurlijk is geld belangrijk. Nog belangrijker is wat je verder kunt bieden (heel nadrukkelijk bieden, niet beloven) met betrekking tot een uitgeefvisie. Dat is wat telt. Ik ben ervan overtuigd dat zoiets een auteur inspireert. Uitgeven is voor ons een persoonsgebonden aangelegenheid. De schrijver

ALEXANDRA VERBURG

Rudy Vrooman (links) en Jacques Post, 'Net als al onze schrijvers moeten ook onze stripmakers breed zichtbaar worden gemaakt.'

heeft een klankbord nodig en moet weten wat de uitgever met zijn werk wil gaan doen. Dat moet verder gaan dan uitgeven en via de distributeur naar de winkel brengen. Wij kiezen nadrukkelijk voor de auteursgerichte benadering.

RV Daar ligt wat strips betreft ook mijn rol. Een uitgever moet een uitgave niet op eigen houtje willen verzorgen. Wij moeten met de auteur meedenken en andersom. Dat betekent dat je bij voorbeeld over en weer ideeën aandraagt over hoe een uitgave er uit moet gaan zien.

En dat zijn zaken die de traditionele stripuitgever niet in huis heeft?

JP Onze werkwijze is een andere. Omdat wij met stripmakers omgaan zoals we dat met al onze schrijvers doen. Dat betekent dat een hele organisatie achter jouw uitgave staat. En dat houdt in: een professionele marketing- en verkoopafdeling, dus optimale *public relations*. Bij ons is het bij voorbeeld standaard dat vijf procent van de netto omzet wordt ingezet voor promotie en reclame. En we pakken de uitgaven zelf ook aan. Voor Gerrit de Jager en Hein de Kort gaan we hun uitgaven geheel *restylen* naar onze visie. Het blijven strips, maar de presentatie gaan we aanpakken op een manier dat de reguliere boekhandel er meer mee kan. Zo zal net als bij romans de verhouding titel en auteursnaam ongeveer 50/50 komen te liggen. En de reeksen *Piet & Riet van de Buis* (De Kort) en *Zusje* (De Jager) krijgen een afwijkend formaat dat meer aan een boek dan aan een stripalbum doet denken.

RV Dat is wat ik bedoel met samen kijken naar de uitvoering. Je hebt het niet alleen over een ander formaat, maar je kijkt ook of je redactioneel er nog iets mee kan doen. Bij voorbeeld een album van *Piet & Riet van de Buis* meer te laten zijn dan een

Onze strips verdienen een A-locatie. Dat bereik je door je strip duidelijk te onderscheiden van de massamarkt, een andere uitstraling mee te geven. Met promotie kunnen we duidelijk maken dat onze strip een kwaliteitsproduct is.

doorgeefluik van cartoons en het de vorm van een tv-gids aan te meten.

Belangrijk is bovendien dat een boek niet als weeskind in de markt wordt gezet, maar ondersteund wordt door promotie. En wij gaan dat op zo'n manier doen dat het ook een ander publiek kan aanspreken. Daarmee willen we de boekhandel de mogelijkheid geven om meer met strips te doen. Want ook de boekhandel moet zich vernieuwen.

Laat die zich wel vernieuwen? Misschien zijn ze daar helemaal niet in geïnteresseerd. In hoeverre is de stripmarkt voor hen nu helemaal van belang?

JP Dat heeft met onderschatting van de potentie te maken. Ook zij zijn er vanzelfsprekend bij gebaat om een markt beter te bereiken, hun totale markt te verbreden. De reguliere boekhandel beseft niet wat ze voor moois aan zich voorbij laat gaan. En dat mag je voor mijn part als titel boven dit stuk zetten. Wij gaan de boekhandel overigens helpen door het – in 2004 – opzetten van acties die de boekhandel actief bij onze stripuitgaven betrekt. Onze strips verdienen een A-locatie. Dat bereik je door je strip duidelijk te onderscheiden van de massamarkt, een andere uitstraling mee te geven. Met promotie kunnen we duidelijk maken dat onze strip een kwaliteitsproduct is. Door bijvoorbeeld het gebruik van een fraaie display geef je de boekhandel de kans je product naast de romans te plaatsen in plaats van in het schap naast *Suske en Wiske* of *Looney Tunes*.

RV De strip is in het verleden eigenlijk vooral als een soort tijdschrift in de markt gezet. Wij gaan dat bewust anders doen en presenteren onze uitgaven in de eerste plaats als boek. De tijd is er rijp voor. Dat is de reden dat je steeds meer boekuitgevers met strips ziet komen. Ook worden stripuitgaven steeds nadrukkelijker besproken in kranten en tijdschriften, voor een publiek dat niet tot de echte stripliefhebber behoort.

En wat betekent dit voor de striphandel?

JP Ook die vergeten we niet. De stripspeciaalzaken zijn een wereld op zich die we evengoed belangrijk vinden. We doen dan ook onze best om hen tegemoet te komen. Onze distributie moet bij voorbeeld kunnen inspelen op hun manier van bestellen; kleine hoeveelheden per keer over een langere periode. En we helpen ze hun klanten aan zich te binden door te zorgen voor verschillende edities. Waarbij we de luxe uitgave van *Agent 327* exclusief voor de stripspeciaalzaken produceren. Zij – hun klanten - vragen daar om. Voor ons hoeft het niet. We maken er tè veel werk van en houden de kwaliteit zó hoog dat het voor ons niet lonend is. Maar we kennen ook ons echte strippubliek en brengen graag wat men van ons verlangt. Door de boekhandel er nog meer bij te betrekken denken we alleen ook nog een groep lezers te bereiken die buiten de traditionele stripkring valt. Net als al onze schrijvers moeten ook onze stripmakers breed zichtbaar worden gemaakt.

Dit zijn grote plannen. Hoe ligt dat binnen het bedrijf? Ook de strips zullen voor winst moeten zorgen, neem ik aan.

RV Natuurlijk. Maar dat is nu nog niet aan de orde. Er is niet uitgegaan van een masterplan. We hebben niet eerst een kader verzonnen, maar doen voorlopig vooral wat we leuk vinden. Natuurlijk op een professionele manier. Commerciële groei staat vooralsnog niet op de eerste plaats. Ook binnen het bedrijf is er de overtuiging dat we eerst een wachtkamer moeten creëren. Daar is een budget voor beschikbaar en pas over een jaar gaan we kijken hoe het in de toekomst financieel moet gaan uitpakken.

Maar je moet toch een plan hebben wanneer je iets op de markt wilt brengen? Wat voor oplage je hebt; hoeveel er daarvan moet worden verkocht om lonend te kunnen werken... Bij uitgeverij Silvester is gekozen voor de kleinschalige aanpak. Een nieuwe serie start met een lage oplage van 3.000 stuks en krijgt de tijd langzaam te groeien. Hoe zit dat bij jullie?

JP Wij geven nooit cijfers over de oplage van een uitgave. Wat ik wel kan zeggen is dat het sterk afhangt van auteur en werk. Ook wij zullen niet schromen een nieuwe serie te brengen in een oplage van 3.000 stuks, maar wanneer het gaat om een nieuwe reeks van een gevestigde auteur dan kan het ook zijn dat we direct op 30.000 inzetten.

RV We zitten in de fase waarbij we kijken of een op de auteur toegesneden aanpak, zoals die heeft gewerkt voor *Agent 327*, ook voor de andere stripmakers die we er nu bij hebben kan werken. Uiteraard denk je wel verder. We beginnen dit jaar met de eerste vier delen van de *Donjon Zenit*-reeks, met in het achterhoofd dat we bij succes tevens de vier nevenreeksen uit kunnen brengen. De beide auteurs hebben namelijk de ambitie dat hun *Donjon*-universum 200 albumtitels zal omvatten. Om de kwaliteit van deze reeks te onderstrepen brengen we *Donjon*, net als in Frankrijk gebeurt, alleen in hardcover uit. Trouwens tegen een zeer aantrekkelijke prijs. Voorlopig kunnen we met onze bezigheden in elk geval vooral nog heel veel lol beleven. Tekenaars en uitgever willen elkaar inspireren en dat blijkt uit de plannen. Naast de vernieuwde vormgeving van bestaande reeksen staan er nieuwe projecten van zowel Gerrit de Jager als Hein de Kort op stapel. De laatste werkt aan *De IQ Nada*, een strip met een hoog *feel good*-gehalte, over een stel oerdomme indianen. Grafisch is Hein weer een stapje verder gegaan, mede doordat *De IQ Nada* ook als animatieserie voor de televisie wordt opgezet. Bovendien heeft Hein, voor wie de computer nog maar weinig geheimen heeft, zich een prachtige expressieve inkleurstijl voor deze reeks eigen gemaakt. Met Gerrit zijn er gesprekken over *Animal Flat*, een kinderboek dat gebaseerd is op de strip *Roel en zijn beestenboel*, waarbij de vorm steeds het verhaal zal volgen: het moet een amalgaam van beelden worden, puttend uit zowel illustratie- als stripelementen en waarbij ook de tekst qua vorm steeds op de inhoud wordt geënt. En Lewis Trondheim en Joann Sfar zijn wat ons betreft de makers van de meest gezichtsbepalende Franse strip van dit moment. Beide auteurs en Delcourt, hun uitgever, stellen zich zeer gecommitteerd op. Dat maakt het een feest om samen te werken.

wilco.tuinenburg@stripschrift.nl

Big Balloon

Voor Big Balloon is het vertrek van Gerrit de Jager en Hein de Kort uiteraard een belangrijke veer die het fonds moet laten. In hoeverre is dit het gevolg van de nieuwe koers van deze uitgeverij, die zich duidelijk meer op een jonger publiek is gaan richten?

***Cees de Groot**: Dat kan een rol gespeeld hebben. Gerrit en Hein wilden in elk geval een andere kant op en menen dat hun belangen elders beter kunnen worden behartigd. Misschien is dat ook niet eens zo'n wonderlijke gedachte wanneer je twaalf jaar bij dezelfde uitgever zit. Zeker omdat de markt ook steeds moeilijker wordt... In elk geval hebben wij ze te lang uitgegeven om hier* hard feelings *over te hebben. We zorgen dan ook in goede harmonie voor een juiste afhandeling van zaken met uitgeverij M.*

De keuze van Gerrit en Hein voor M ligt waarschijnlijk ook in het feit dat men daar meent de boekhandel in het geheel te kunnen betrekken. En dat moet ik eerst nog zien. De slag in de boekhandel is nog lang niet gewonnen. Zo zie ik ze voor Agent 327 *toch ook nog vooral de oude kanalen gebruiken. Ik hoop trouwens van harte dat het ze lukt. Dat zou heel goed zijn voor de Nederlandse strip.*

Wat Big Balloon betreft gaan we door op de ingeslagen weg, waarbij de strip een belangrijke poot blijft. Natuurlijk is het voor PCM, waar M deel van uitmaakt, makkelijker om tot afspraken te komen over voorpublicaties, maar die kunnen wij óók met derden maken. Dat doen we al langer. Zakelijk gezien betekent dit verlies in elk geval niet dat we een onoverkomelijk probleem hebben. Juist omdat we nu een breder en gevarieerder scala aan producten hebben zijn we veel minder kwetsbaar.

Op het internet heeft uitgeverij M nog geen speciale plek ingeruimd voor haar stripauteurs. Wel hebben zij de site* www.fantasyfan.nl *voor, jawel, liefhebbers van sciencefiction en fantasy. En er kan worden doorgeklikt naar de* Warp*-pagina, een magazine waarin ook regelmatig aandacht is voor het stripfonds. Over Martin Lodewijk is een kort item opgenomen met een opsomming van de reeds verschenen albums. Voor de nieuwe M-stripauteurs verwijzen we naar hun eigen websites. Kijk eens rond op* www.doorzon.nl *en* www.hein dekort.nl, *en - voor de* Donjon*-liefhebbers - op de pagina's* www.lewistrondheim.com *en* www.pastis.org/joann *(beide Franstalig).

Dit jaar zullen ondermeer bij uitgeverij M verschijnen: *Agent 327: Het oor van Gogh* van Martin Lodewijk, *Pardon Lul: Jonge god* van Hein de Kort, *Doorzon: Doorzon Verkocht* van Gerrit de Jager en *Donjon Zenit 1: Eendenhart* van Lewis Trondheim en Joann Sfar.

Het dorp waar Asterix woont ligt aan zee en hij kiest regelmatig het ruime sop. Reden genoeg om te onderzoeken hoe het is gesteld met de zeebenen van deze Galliër en zijn kompaan Obelix. Er is in dit artikel aandacht voor aspecten van de scheepvaart in de stripverhalen van Asterix de Galliër. De nadruk ligt op een Fenicisch, een Egyptisch en een Romeins schip; scheepstypen die alledrie in de *Asterix*-verhalen voorkomen. De context waarin dat gebeurt is voor een gedeelte op waarheid gebaseerd. En natuurlijk is er aandacht voor de rol van de piraten.

EEN MARITIEME KIJK OP ASTERIX

DOOR RON J.W.M BRAND

BOVEN - Goscinny en Uderzo situeerden het Gallische dorp zonder naam aan de kust van Armorica, oftewel 'het land bij de zee', het tegenwoordige Bretagne.
LINKSONDER - Julius Caesar.
MIDDENONDER - Goscinny baseerde zich bij het laatste verhaal waaraan hij meewerkte op een uitspraak van Caesar uit *De Gallische oorlog*.
RECHTSONDER - Romeinse bireme. Reliëf uit de tweede helft van de eerste eeuw voor Christus.

Tekstschrijver René Goscinny en illustrator Albert Uderzo ontmoetten elkaar voor het eerst in 1951 en dit leidde tot een lange en vruchtbare samenwerking. In 1959 bedachten ze Asterix die leefde in het Frankrijk van de Galliërs. Ze situeerden het Gallische dorp zonder naam aan de kust van Armorica, oftewel 'het land bij de zee', het tegenwoordige Bretagne. Het dorp heeft geen naam en het vergrootglas waaronder het dorp op de kaart aan het begin van ieder verhaal wordt afgebeeld, is niet voor niets bedoeld om onduidelijk te maken waar het zich precies bevindt. Uderzo situeerde het 'dorp van de dwazen', zoals het in de *Asterix*-verhalen door de Romeinen wordt genoemd in Bretagne, omdat hij hier vertoefde tijdens de Tweede Wereldoorlog. Goscinny vond dat het dorp aan zee moest liggen zodat de helden van hieruit het ruime sop konden kiezen. Dat doen ze dan ook regelmatig, al is het zelden of nooit met een eigen schip.

Historie

Inspiratie voor Asterix en zijn avonturen haalde Goscinny voornamelijk uit de *Commentarii de Bello Gallico*, het zeven boeken tellend verslag dat veldheer Gaius Julius Caesar schreef over de oorlogen tegen de Galliërs tussen 58 en 50 voor Christus. Die inspiratie blijkt al in het begin van het verslag, waarin Caesar Gallië beschrijft in zijn volle gestrektheid. Gallië bestaat uit drie delen, die bewoond worden door de Belgen, de Aquitaniërs en door mensen die in hun eigen taal Kelten en in de onze Galliërs worden genoemd. Deze verdeling van Gallië in drie streken komt nauw overeen met de landkaart waarmee elk *Asterix*-verhaal begint. *Het verhaal Asterix en de Belgen* (1977), het laatste waaraan Goscinny meewerkte, is zelfs gebaseerd op een uitspraak van Caesar in het boek *De Gallische oorlog*. Bij de aanvang van dit eerste boek van Caesar schrijft hij 'Van al deze volken zijn de Belgen het dapperst'.

DE BELGEN ZIJN GEEN BARBAREN. VAN ALLE GALLISCHE STAMMEN ZIJN ZIJ DE DAPPERSTEN, MAAR OOK HEN ZULLEN WE OVERWINNEN. OVERWINNEN ZODRA WE DE REST VAN GALLIA OVERWONNEN HEBBEN, WAAR MEN INMIDDELS ONZE WETTEN ZONDER VERDERE TEGENSTAND AANVAARD HEEFT

ANTIEKE SCHEEPVAART IN HET STRIPVERHAAL

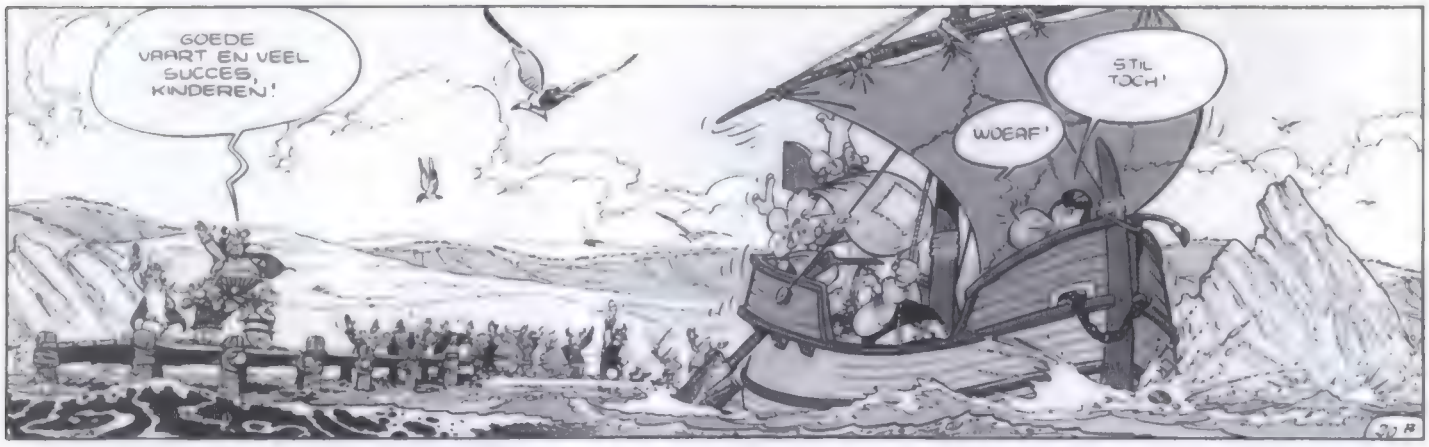

In veel van de verhalen begeven Asterix, Obelix en hun dorpsgenoten zich aan boord van schepen, maar als we de Romeinse geschiedschrijver Titus Livius mogen geloven hadden de Galliërs juist een hekel aan varen. 'Galliërs worden bij kalme zee al zenuwachtig aan boord van een schip' schrijft hij. Wellicht is het hierom dat in de eerste verhalen Asterix geen avonturen op zee beleeft. Maar of dit echt klopt valt te betwijfelen, want Caesar zelf schrijft in *De Gallische oorlog* iets geheel anders. Eén van de Gallische stammen die in Armorica leefde, noemde zich Veneters. Caesar beschrijft hun onbegrensde hoeveelheid schepen en de bouwwijze ervan. De Veneters beschikten over solide schepen met hoog opgerichte voor- en achterstevens, waaraan geen averij is aan te brengen door de aan Romeinse schepen aangebrachte sneb (een scherp uitsteeksel dat aan weerszijden van ogen is voorzien en is bedoeld om schepen mee te rammen). In een zeeslag tegen de Veneters lukte het de Romeinen echter toch de vijandelijke vloot te overwinnen, omdat zij beschikten over scherp geslepen grote haken, gestoken in en vastgemaakt aan lange staken. Hiermee grepen de Romeinen de kabels waarmee de ra's aan de masten van de Gallische schepen vastzaten en trokken die aan. Dan zetten ze vaart met de riemen en de kabels knapten af. Hierdoor moesten de ra's wel vallen en omdat bij de Gallische schepen alles afhing van zeil en tuigage, werden ze tegelijk met het verlies daarvan volkomen onbruikbaar.

Het dorp

Eén van de weinige dorpsgenoten met een eigen schip is Kostunrix, die voor de visvangst gebruik maakt van zijn schuit. In *Asterix in Hispania* (1969) brengt hij Asterix en Obelix ermee naar Hispania, maar we zien hem in geen enkel verhaal met zijn schuit op visvangst gaan. In hetzelfde verhaal zegt Kostunrix dat hij zijn vis betrekt uit Lutetia (Parijs).

In *Asterix en de intrigant* (1970) en *Asterix en de ziener* (1972) zien we de visverkoper door het dorp lopen met een net vol vers gevangen vis over zijn schouder. Hoe hij aan de vis is gekomen, is echter niet duidelijk.

Ook Nestorix blijkt over een vissersschuit te beschikken waar-

BOVEN - De vissersboot van Kostunrix uit *Asterix in Hispania*.

ONDER - Affiche voor *Alle haaien, striphelden op zee*, een tentoonstelling van het Maritiem Museum Rotterdam.

Strips in het museum

In tentoonstellingen vormen stripverhalen de laatste jaren regelmatig de leidraad om een bepaald onderwerp op een beeldende manier begrijpbaar te maken. Zo organiseerde het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden in 1989 de tentoonstelling Egypte hertekend, *waarin te zien was hoe de oude Egyptische beschaving doorwerkt in onze eigen cultuur. Ook individuele striphelden hebben zich al eens vertoond in het museum. Aan de hand van één van de* Kuifje*-verhalen organiseerde het Rijksmuseum voor Volkenkunde in Leiden in 1997-1998 de expositie* Naar Tibet met Kuifje.

Sinds de verschijning van de strip Asterix zijn diverse aspecten van deze reeks reeds uitvoerig onderwerp van onderzoek geweest. Verschillende daarvan kwamen aan bod in de tentoonstelling Asterix en Europa, *die gedurende het jaar 2000 te zien was in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. In de tentoonstelling* Asterix en de wereld, *die wederom in 2000 in Leiden te zien was, kwamen verschillende aspecten van het Europa ten tijde van de Romeinen aan bod, maar niet of nauwelijks dat van de scheepvaart.*

Ook het maritieme stripverhaal of maritieme elementen in stripverhalen zijn al eens het onderwerp van een tentoonstelling geweest. Het Maritiem Museum Rotterdam organiseerde in 1990 de tentoonstelling De avonturen van Kapitein Rob: een maritieme strip *en in 2000-2001* Alle haaien! Striphelden op zee. *In de eerstgenoemde tentoonstelling stond de stoere Hollandse zeeman centraal, in de tweede was juist gekozen voor een breed scala van stripfiguren die op verschillende manieren met de zee en scheepvaart in aanraking komen. In dit verband moet ook de tentoonstelling* Tintin, Haddock et les bateaux *genoemd worden, die in 1999 in de Franse havenstad Saint-Nazaire werd georganiseerd.*

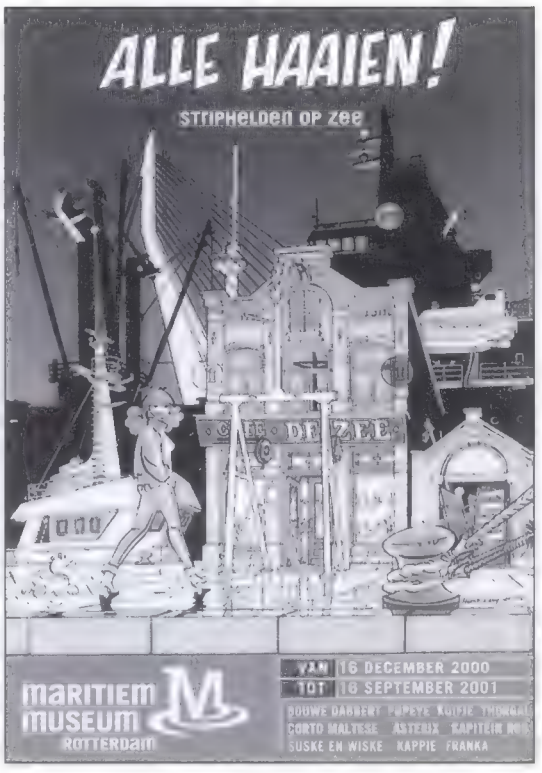

BOVEN - De dorpsboten uit *Asterix en de ziener*.

RECHTS - Houtsnede van een dierenhoofd door vikingen.

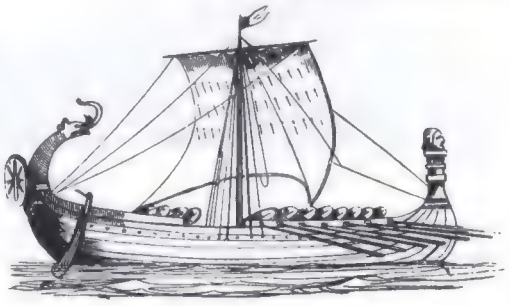

ONDER - Reconstructie van een schip van de Noormannen.

mee onze vrienden in *De grote oversteek* (1975) zelf ter visvangst gaan.

In *Asterix en de ziener* worden de dorpelingen door de ziener Xynix gewaarschuwd voor giftige dampen die over het dorp zullen komen. Daarop vertrekken de Galliërs - op Asterix en Obelix na, die de ziener niet vertrouwen - naar het strand, waar een aantal schuiten ligt. Hiermee varen ze naar een klein eilandje voor de kust. Ze verblijven daar tot het gevaar geweken is. Van wie de schuiten zijn - er zijn er vijf getekend - blijkt nergens uit.

ONDER - Het optreden van Asterix als Vrijheidsbeeld.

Omdat zij nauwelijks of niet met een eigen schip of dat van hun dorpsgenoten reizen, begeven Asterix en Obelix zich derhalve veelal op zee met schepen van buiten het dorp en daardoor komen in de verhalen veel verschillende scheepstypen voor, zoals Vikingschepen in *Asterix en de Noormannen* (1966) en *De grote oversteek* (1975). Dit laatste avontuur is het meest maritieme van alle verhalen. Het thema ervan is het verdwalen tijdens de visvangst en dan in Amerika terechtkomen zonder dat je weet waar je verzeild bent geraakt. Een hoogtepunt is het optreden van Asterix als Vrijheidsbeeld en de Noorman Christøffelsen, die aan land springt met de woorden 'Een kleine ståp vøør de mens, måår een grøte sprøng vøør de mensheid'.

Een schip uit Tyr[1]

Asterix kiest in het verhaal *Asterix en de gladiatoren* (1962) voor de eerste maal het ruime sop. Hij is echter niet de eerste Galliër die dat doet. De bard Assurancetourix is ontvoerd door de Romeinen en wordt op hun galei naar Rome gebracht om als cadeau aan Caesar te worden overhandigd. De Gallische vrienden laten de ontvoering van Assurancetourix natuurlijk niet op zich zitten en ze varen mee met het Fenicische schip van de koopman Epidemaïs uit Tyr, dat hen naar Rome brengt. Zijn schip is een bireme, een galei met riemen op twee hoogten en op twee banken. Het schip heeft een zogenaamde sneb aan de voorsteven. De scheepsromp is door Uderzo rechthoekig getekend en de roeiers zitten met hun rug in de vaarrichting. De hoge boorden en het hoge dek wijzen erop dat het schip is uitgerust voor hoge zeeën en zware stormen. Ook is het schip hierdoor beschermd tegen vijandelijke aanvallen. Een speer werpen is moeilijk vanwege de hoogte, die met schilden is afgeschermd.

Op de plaats van de stuurman op het achterdek loopt het achterschip met een punt omhoog. Naast de roeiers wordt het schip voortgestuwd door een vierkant zeil dat aan de mast hangt. Uderzo lijkt als voorbeeld gebruik gemaakt te hebben van de oudst bekende afbeeldingen van een bireme op een Assyrisch reliëf uit ongeveer 700 voor Christus. Ook dit schip

GEHEEL LINKS - Vikingschip met indrukwekkende scheg uit *De grote oversteek.*

LINKS - Origineel vikingschip.

heeft een hoog dek en een ramsteven en men neemt aan dat het een Fenicisch oorlogsschip voorstelt.
Anderzijds lijkt Uderzo het niet zo nauw genomen te hebben bij de uitbeelding ervan. In het verhaal is te zien dat de buitenste roeiers bij hem lager zitten dan de binnenste roeiers. Er is ook slechts één rij riemen, dat wil zeggen dat twee roeiers, een hoog en een laag gezeten, aan één riem trekken. Uderzo laat negen roeiriemen uit de romp steken, maar op een later plaatje zijn dat er plots elf geworden. Volgens een reconstructietekening van een Fenicische bireme heeft elke roeier zijn eigen riem en zitten er vijfentwintig roeiers aan elke kant: dertien roeiers hoog en twaalf laag.
De bak, die Uderzo rechthoekig heeft afgebeeld, is in werkelijkheid afgerond aan de korte zijden. De punt aan de voorsteven is niet met ogen versierd. Bovendien doet Uderzo het schip voorkomen als een koopvaardijschip, maar was de bireme in werkelijkheid een oorlogsschip. Een smal schip met een groot aantal roeiers kon een hoge snelheid en dus kracht ontwikkelen voor het rammen.
De Feniciërs waren de grondleggers van de Middellandse zeevaart en drongen zelfs door tot de Noordzee. Dat het schip van Epidemaïs de Galliërs bij hun dorp oppikt, klopt historisch dus weer wel.

Een maritiem stripverhaal

Een stripverhaal is maritiem als het elementen bevat met een maritieme strekking. Het dient te handelen over scheepvaart of aspecten daarvan en moeten zich dus afspelen op zee of op de binnenwateren. Ook moeten er figuren met een maritiem beroep in het verhaal voorkomen of figuren die op enigerlei wijze actief zijn in de scheepvaart. En tenslotte horen er natuurlijk schepen in voor te komen. Als aan deze criteria is voldaan is er sprake van een maritiem stripverhaal.
Hèt maritieme stripverhaal bestaat niet. Niet één van de stripverhalen, die zijn gesitueerd rondom het prototype van een maritiem figuur, is zuiver maritiem te noemen.
Popeye, een creatie van Elzie Crisler Segar, spendeert meer tijd op het land dan op het water. En ook Donald Duck die steevast in zijn matrozenpak rondwaggelt heeft na zijn debuut in de tekenfilm The Little Wise Hen *(1934) nog maar weinig gevaren.*
Als we het Nederlandse stripverhaal in beschouwing nemen, denk je wat scheepvaart betreft in eerste instantie aan Kapitein Rob, de door Pieter Kuhn bedachte stoere Hollandse zeeman. Deze stripheld beleeft zijn avonturen echter niet altijd op zee. Enkele verhalen spelen zich zelfs af in de ruimte. En in de strips rond Eric de Noorman van Hans G. Kresse vinden ook niet alle gevechten op zee plaats.
Ook in stripverhalen die van oorsprong geen maritiem karakter hebben komen we met regelmaat zeemannen tegen of verwijzingen naar de scheepvaart. Denk aan kapitein Walrus uit de verhalen rond Heer Olivier B. Bommel, net als Kappie *een creatie van Marten Toonder. Een ander voorbeeld is kapitein Archibald Haddock, de vaste metgezel van Kuifje.*

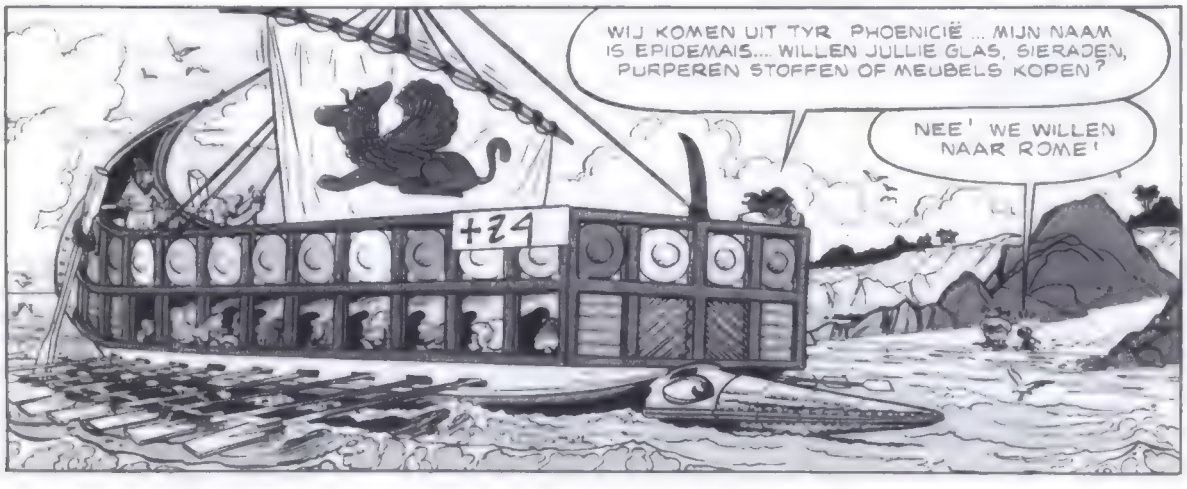
WIJ KOMEN UIT TYR PHOENICIË ... MIJN NAAM IS EPIDEMAIS.... WILLEN JULLIE GLAS, SIERADEN, PURPEREN STOFFEN OF MEUBELS KOPEN?
NEE! WE WILLEN NAAR ROME!
+24

Fenicisch schip uit *Asterix en de gladiatoren.*

De haven van Alexandrië in *Asterix en Cleopatra*.

Varen op de Nijl

Het verhaal *Asterix en Cleopatra* (1963) begint in de winter als de druïde Panoramix bezocht wordt door zijn vriend en architect Tekenis uit Alexandrië. Deze komt hem hulp vragen bij het bouwen van een paleis voor Cleopatra, die hiervoor een weddenschap met Julius Caesar is aangegaan. Samen met Asterix en Obelix vertrekt Panoramix naar Egypte. Ze reizen daarvoor met het schip van Tekenis, de Pieremachochelis. De reis verloopt voorspoedig en op een dag varen ze langs de toren van het eiland Pharos, waarvan het licht een baken voor de schepen is.

Met behulp van de toverdrank helpen de Gallische helden de Egyptische bouwvakkers om het paleis in Alexandrië op tijd af te hebben. De zware stenen moeten per schip over de Nijl vanuit het zuiden aangevoerd worden. Hoewel de Egyptenaren strikt genomen geen zeevarende natie vormden, beschikten zij over een grote verscheidenheid aan vaartuigen zoals blijkt uit oudheidkundige vondsten. Deze laten zien dat op de Nijl veel verschillende rivierboten werden gebruikt die vaak werden genoemd naar de goederen die ze vervoerden: zandschip, houtschip, steenschip, wijnschip of graanschip.

In het *Asterix*-verhaal worden voor het vervoer van de zware stenen vijf vrachtschepen gebruikt die in konvooi varen. De stenen komen uit Gizeh, in midden-Egypte, waar zich de beroemde piramides en sfinx bevinden. De schepen worden voortgestuwd door het zeil, waarvan de Egyptenaren volgens de geschiedschrijving als eersten gebruik maakten. Op elk van de schepen zorgen roeiers met een lange stuurriem aan de voorkant aan stuurboord en drie achter aan bakboord ervoor dat het schip op het midden van de Nijl blijft en niet afdrijft naar de ondiepe oever. Panoramix merkt op dat het schip stroomopwaarts naar het zuiden afzakt. Over de Nijl waait de wind vanuit het noorden tegen de stroom van het water in naar het zuiden toe. De rivier biedt derhalve een gemakkelijke vaart beide kanten op: noordwaarts met de stroom mee of zuidwaarts als de wind sterk genoeg is, met behulp van een zeil. Het Nijlschip heeft aan de voor- en achterkant touwbundels om de romp heen lopen, waarmee het bijeen wordt gehouden om ervoor te zorgen dat het niet doorzakt vanwege het zware gewicht van de stenen.

Of Uderzo zich voor dit Egyptische schip uitgebreid gedocumenteerd heeft, is niet bekend. Een enigszins vergelijkbaar vaartuig, dat ook een aantal roeiers met stuurriemen laat zien, is gevonden op een muurschildering in een graf in Thebe. Het dateert uit de vijftiende eeuw voor Christus. Dit grafschip, dat een ander voortsleept, wordt voortgestuwd door zeven roeiers, die zich allen aan stuurboord bevinden. De touwbanden aan de voor- en achterkant om de romp heen wijzen erop dat het schip ook gebruikt kan worden om zware ladingen te vervoeren.

LINKSONDER - Egyptisch vrachtschip. Muurschildering in Thebe uit de vijftiende eeuw voor Christus.

RECHTSONDER - Egyptisch schip in *Asterix en Cleopatra*.

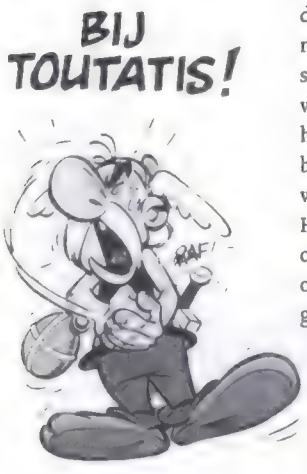

Een Romeinse galei op de Mare Britannicum[2]

In *De Gallische oorlog* beschrijft Caesar nauwgezet zijn plannen om een vloot naar Britannië te sturen om de bevolking van dit eiland aan de Romeinse wetten te onderwerpen. De voorbereidingen, de uitrusting van de vloot, de overtocht en de daarop volgende gevechten met de Britten komen allemaal aan bod. In totaal worden tachtig vrachtschepen gebruikt om twee legioenen te transporteren. Daarnaast is er nog een niet nader aangeduid aantal oorlogsschepen bij de overtocht betrokken en verzorgen nog eens achttien vrachtschepen het vervoer van de cavalerie.

De beschrijving komt aardig overeen met het verhaal *Asterix en de Britten* (1965), dat aanvangt met de oversteek van Caesars vloot over de Mare Britannicum. In dit *Asterix*-verhaal is de overtocht geslaagd en weet Caesar Britannia in te lijven. In Caesars relaas echter breekt er een storm los, waardoor geen schip de koers kan houden. Veel schepen werden door de storm danig gehavend. 'De Romeinen zagen best, dat 't heel wat anders is, op een binnenzee te navigeren dan op de onmetelijk wijde en onherbergzame open oceaan', verzucht Caesar.

Eén van de Romeinse schepen in het *Asterix*-verhaal is een oorlogsgalei. Het schip wordt voortgestuwd door roeiers in twee rijen en een groot vierkant zeil aan de mast. Op het gevechtsdek staan gewapende zeesoldaten en voorop staat een opvallende toren van waaruit boogschutters het vijandelijke schip kunnen bestoken. Met behulp van de sneb aan de voorsteven, die meestal van brons was gemaakt, konden vijandelijke schepen geramd worden. De voorsteven daarboven loopt uit in een krul.

Op de grote Romeinse bireme op een reliëf uit de eerste eeuw voor Christus is te zien dat de roeiers volledig afgesloten zitten. Naast de gebogen voorsteven, waarachter de gevechtstoren staat, staan de zeesoldaten, die zich gereed maken om het schip te verlaten van achter een lage borstwering. Twee soldaten zijn hier reeds overheen gestapt. Door enterbruggen, katapulten en gevechtstorens in te voeren, veranderden de Romeinen een zeeslag in een veldslag op zee. De galeien

RECHTSBOVEN - De piraten komen de Romeinse oorlogsvloot tegen die in *Asterix en de Britten* op weg is naar Engeland.

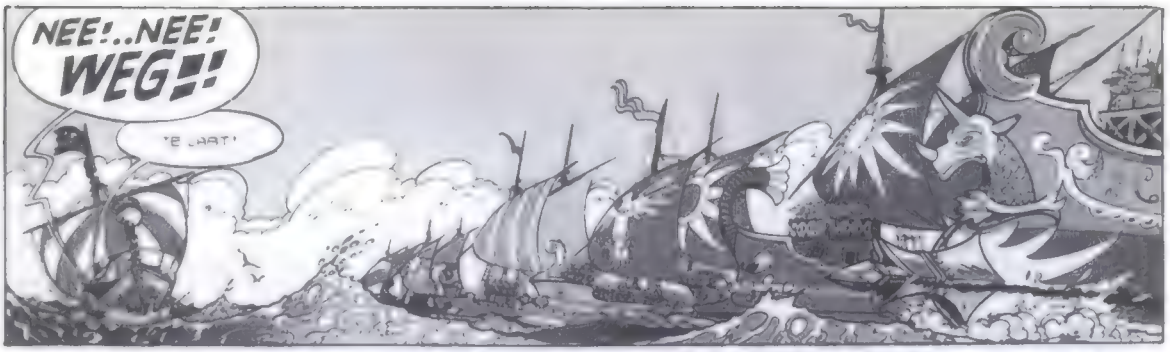

RECHTSMIDDEN - Replica van de trireme Olympias, een oorlogsschip uit de vijfde eeuw voor Christus.

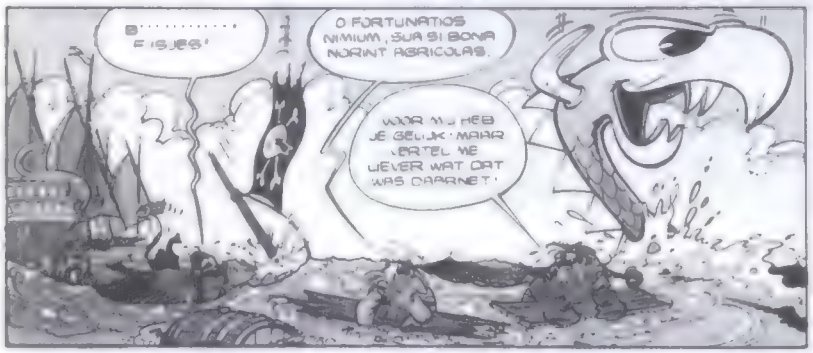

ERONDER - Romeins schip uit *Asterix en de Britten*.

GEHEEL ONDER - Een Romeins galeischip uit *De odyssee van Asterix*.

moesten daardoor ook wel veranderen. Omdat deze dienden als gevechtsplatform moesten ze stabieler en dus breder worden. Uderzo heeft voor zijn versie van de Romeinse galei goed gekeken naar dit reliëf of een vergelijkbare afbeelding, want alle elementen, die hij in zijn tekening gebruikte, zijn ook hier te zien. Slechts de krokodil voorop de boeg is in zijn tekening afwezig, maar die verwijst dan ook naar de Egyptische wateren.

'Fluctuat nec mergitur'[3]

Tot slot van dit artikel worden nog de plaats en rol behandeld van de piraten, die in bijna elk van de avonturen van Asterix en Obelix een rol spelen. Sinds ze voor het eerst voorkwamen in *Asterix en de gladiatoren* (1962) zijn zij vaste gasten in de verhalen. In dit verhaal ontmoeten we twee van hen: Roodbaard, de aanvoerder van de piraten, en de oude piraat Driepoot, die zijn mening over de situatie steevast doorspekt met Latijnse spreuken. Uderzo heeft zelf aangegeven dat de piraten als een grap zijn begonnen. Zij zijn gebaseerd en geïnspireerd op de strip *Roodbaard* van de collega's Jean-Michel Charlier en Victor Hubinon. In hun eerste optreden willen de piraten het schip van Epidemaïs enteren, maar natuurlijk weten Asterix en Obelix dit te voorkomen. Nadat ze in Rome de bard Assurancetourix bevrijd hebben en ook de gladiatoren hun vrijheid terug hebben gegeven, keren Asterix en Obelix met het schip van Epidemaïs terug naar het dorp, maar niet voordat er nog een klein oponthoud is geweest met de piraten. Hiermee is de running gag van de ontmoeting van de Galliërs met de piraten geboren.

In *De ronde van Gallia* (1963) reizen Asterix en Obelix van Burdigala (Bordeaux) naar Armorica en komen ze de piraten weer tegen. Naast de vertrouwde Roodbaard en Driepoot ont-

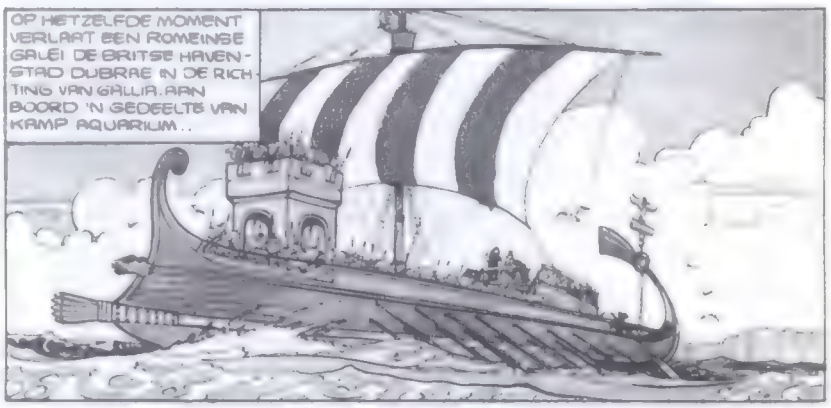
OP HETZELFDE MOMENT VERLAAT EEN ROMEINSE GALEI DE BRITSE HAVENSTAD DUBRAE IN DE RICHTING VAN GALLIA. AAN BOORD 'N GEDEELTE VAN KAMP AQUARIUM..

Asterix en de Batavieren

Met het meest recente verhaal Asterix en Latraviata ***(2001) zijn er nu 31 delen in de serie verschenen. Goscinny is er niet meer, maar het wordt tijd dat Asterix ook eens in aanraking komt met de Batavieren. Die kwamen immers 50 jaar voor Christus. de Rijn afzakken naar het gebied dat we nu kennen als Nederland. Veel van de volksaard van de Batavieren (lees Nederlanders), zoals zuinigheid, reinheid, tolerantie en natuurlijk hun maritieme verleden, zouden een prima plaats in zo'n verhaal kunnen krijgen. Misschien moeten we Uderzo vragen dat het verhaal toch eens te schrijven.***

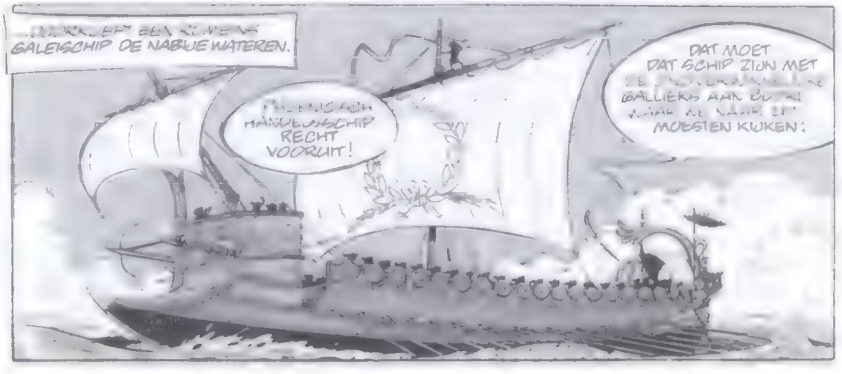
...DOORKLIEFT EEN ROMEINS GALEISCHIP DE NABIJE WATEREN.
ROMEINSCH HANDELSSCHIP RECHT VOORUIT!
DAT MOET DAT SCHIP ZIJN MET DE GALLIERS AAN BOORD WAAR WE NAAR ZIJN MOESTEN KIJKEN!

BOVEN - *Het vlot van de Medusa* van de Franse schilder Théodore Géricault uit 1819.
ERONDER - Zeven piraten op een vlot uit *Asterix en het 1e legioen.*

moeten we nu ook met Erix, een jonge piraat en Roodbaards zoon, en Baba, die dan nog zonder naam is. Baba is de donkere piraat, die de 'r' niet kan uitspreken en die vanuit het kraainest telkens waarschuwt voor vijandige schepen. Wat Erix betreft, blijft het bij één optreden. Uderzo vond hem gewoon niet leuk genoeg, waarop Goscinny besloot dat drie piraten voldoende waren.

De piraten proberen steeds opnieuw met een nieuw schip andere schepen te veroveren. Maar bij het zien van een Gallisch schip slaat de paniek toe. Als vluchten niet meer helpt, brengen zij hun schip veelal zelf tot zinken.

In alle verhalen, waarin de piraten een kort of langer optreden hebben, loopt het slecht voor hen af. De enige uitzondering dat zij juist geluk hebben, is te vinden aan het einde van het verhaal *Asterix en de koperen ketel* (1968). Bij toeval valt een ketel met muntgeld pardoes op het dek van het piratenschip als dat juist langs een rotskust vaart.

Meestal komen we de piraten tegen op zee, behalve in *Asterix en de lauwerkrans van Caesar* (1972) waar ze als gevangen genomen slaven meelopen in een triomftocht van Caesar, en in *Asterix en de Romeinse lusthof* (1973) waarin ze eveneens figureren als slaven, nu om een luxe appartementencomplex te bouwen voor de Romeinen in het bos rondom het Gallische dorp. In *Asterix en de koperen ketel* bestieren ze zonder veel succes een herberg, die toepasselijk 'De gestrande piraat' heet.

In *Asterix en de Belgen* (1979) zien we de piraten langs de Belgische kust varen. Die kust is heuvelachtig en met bossen bekleed, iets dat in werkelijkheid natuurlijk niet zo is. Ze zijn hun schip weer eens zijn kwijtgeraakt en alles dat rest is een stuk wrakhout waarop een aantal mosselen zit. Dit stuk wrakhout blijft door het gehele verhaal terugkeren totdat de Belgen het idee krijgen om de mosselen te eten bij de gebakken patatten. Dat die patatten (aardappelen) pas na de ontdekking van Amerika door Columbus in Europa bekend werden, is een kleine opoffering aan de historische waarheid.

Een meesterlijk hoogtepunt is het optreden van de piraten in *Asterix en het 1e legioen* (1967). In dat verhaal gaan de Gallische helden op zoek naar de Tragicomix, de verloofde van Walhalla, die is ingelijfd in het Romeinse leger waarmee Caesar in Noord-Afrika Scipio bevecht. Door zich aan te melden voor het Afrikaanse leger worden ze verscheept vanuit Massilia (Marseille). Onderweg op de Middellandse zee treffen ze de piraten, die verrast worden door het feit dat alle bemanningsleden Romeinse uniformen dragen, ook de Galliërs. Het piratenschip wordt geënterd en tot zinken gebracht. Uiteindelijk blijft voor Roodbaard en de zijnen slechts een vlot over. De opstelling van de schipbreukelingen op het vlot verwijst naar het beroemde schilderij *Het vlot van de Medusa* van de Franse schilder Théodore Géricault (1791-1824) uit 1819. In de Franse editie van de strip verzucht Roodbaard *Je suis médusél*, dat zoveel wil zeggen als 'ik ben met stomheid geslagen'. In de Engelse versie is dit vertaald met *We've been framed by Jericho!*, waarbij Jericho (fonetisch voor Géricault) een *ancient Gaulish artist* is.

De piraten zijn dus als grapje in de verhalen betrokken, maar komen in bijna alle avonturen van Asterix en Obelix voor, soms functioneel en af en toe als een nogal verplicht nummer. Uderzo heeft zelf verklaard dat als er een nieuw album verschijnt hij vast moet houden aan bepaalde tradities. Als de piraten niet eenmaal opduiken, levert dat een stroom van brieven van verontwaardigde lezers op.

Historische piraten

Frappant is dat de piratenschepen veelal gesierd zijn met dierenkoppen aan de steven, vergelijkbaar met de Vikingschepen. Zolang er niets aan de hand is, zien die koppen er angstaanjagend uit, maar zodra het piratenschip weer eens naar de kelder gaat, hebben de dierenkoppen vaak een sullige blik in de ogen. Het is net of ze de personificatie zijn voor de ietwat dommige piraten zelf. De stevens van hun schepen zijn vaak gesierd met een stormram met soms een nogal vreemd uiteinde: roofvogelklauwen, een vuist of zelfs een onderbeen met voet. Ook dit is een grappig detail en verwijst naar de vele vormen van rammen, die uit de maritieme geschiedenis bekend zijn. Zo veel zelfs dat Uderzo het naar het belachelijke toe heeft getrokken. In de tijd van Asterix vond piraterij hoofdzakelijk plaats in de

LINKSONDER - Asterix en z'n kompanen roeien in een Romeins galei in *Asterix en het 1e legioen.*

RECHTSONDER - Gezicht op rijen met roeiers in een nagebouwde trireme.

ALTIJD IS KORTJAKJE ZIEK... MIDDEN IN DE WEEK MAAR ZONDAG NIET...
LATEN WE EEN RONDVAART MAKEN!
NOOIT OP ZONDAG.
GE MOET ROEIEN MET DE RIEMEN DIE GE HEBT, WA VINDE GLI?
?

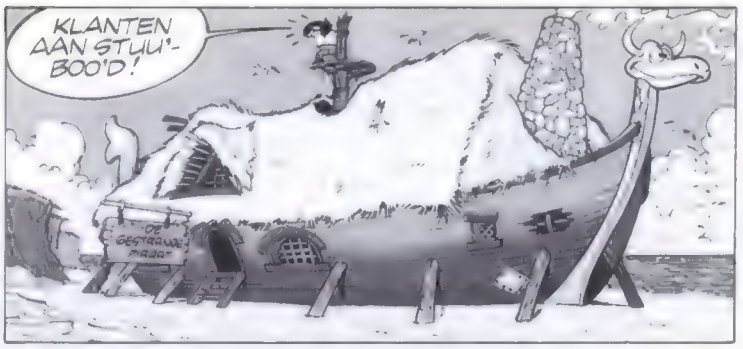

Middellandse Zee en de Egeïsche Zee. Zwaarbeladen, trage koopvaardijschepen waren aantrekkelijke doelwitten voor zeerovers met snelle galeien. De koopvaarders namen veelal dezelfde routes en hielden voortdurend land in zicht, bang als ze waren dat ze zouden verdwalen in onbekende wateren. Het Romeinse keizerrijk ontwikkelde daarom een sterke oorlogsvloot om de zeerovers te bestrijden. Zo kwam ook Caesar zelf in aanraking met piraten. In 78 voor Christus werd hij bij Rhodos door zeerovers overvallen en gevangen genomen. Volgens de overlevering overlegden de piraten met elkaar over de hoogte van het losgeld, dat voor de Romein betaald moest worden: tien of twintig talenten, een gigantisch bedrag in die tijd. Toen Caesar dat hoorde, mengde hij zich in de discussie en zei tot ieders verbazing dat hij minstens vijftig talenten waard was. Nadat het losgeld was betaald, werd Caesar vrijgelaten. Direct daarna vertrok hij met een aantal oorlogsgaleien en manschappen naar de verblijfplaats van de piraten. Totaal overrompeld nam hij ze gevangen en liet ze terechtstellen.

De piraten in de *Asterix*-verhalen komen in het geheel niet bloeddorstig en gevaarlijk over, maar juist grappig en ietwat dommig. Hun functie is - net als de Romeinen - om de Galliërs een verzetje te gunnen in onderlinge gevechten. Dit is echter in strijd met de werkelijkheid: piraten zaaiden meestal dood en verderf.

Conclusie

De stripavonturen van Asterix zijn ontegenzeglijk geschiedkundig van aard. Veel van de historische gebeurtenissen en personen zijn gebaseerd op de werkelijkheid. Dat geldt ook voor de scheepvaart. Veel van de schepen, die in de verhalen voorkomen, zijn getekend naar scheepstypen die werkelijk bestaan hebben of contemporaine afbeeldingen hiervan. Er is weinig bekend over de door Goscinny en Uderzo gebruikte documentatie, maar zeker is wel dat ze voor hun verhalen veel en nauwkeurig hebben gekeken naar het verleden. De schepen maken de indruk dat ze waarheidsgetrouw en nauwkeurig zijn.

Die werkelijkheid wordt echter wel overgoten met een sausje onvervalste humor. Veel grappen, dubbele bodems en diverse *running gags*, zoals met de piraten, in de latere albums vaak verplichte nummers, maken de strips voor jong en oud een plezier om te lezen. Dat er soms wel eens met de tijd wordt geschoven, is dan niet eens zo erg.

JE ZOU ZO ZEGGEN DAT 'T 'N STUK VAN 'N SCHIP IS... ER ZITTEN ZELFS NOG VERSE MOSSELEN OP...
MOSSELEN?... DAT IS MISSCHIEN NIET GEK VOOR BIJ DIE GEBAKKEN PATATTEN...

RECHTS - **De piraten hebben geluk in *Asterix en de koperen ketel*; er valt een pot met goud op hun dek.**

LINKS - **Mosselen met gebakken patatten, een Belgische gastronomische ontdekking.**

Selectie uit gebruikte bronnen

- *Björn Landström, Het schip. De geschiedenis van het schip van primitief vlot tot atoom-onderzeeboot in woord en beeld (Den Haag 1961)*
- *H.A. Ormerod, Piracy in the ancient world (Liverpool 1924, 1978).*
- *F.H. van Katwijk-Knapp (vert.), De Gallische oorlog (Antwerpen/Amsterdam 1981)*
- *R.C. Harvey, 'Popeye, een moralistische superheld', in: Stripschrift 203 (1986)*
- *Fik Meijer, Schipper, zeil de haven binnen, alles is al verkocht. Handel en transport in de Oudheid (Baarn 1990)*
- *Arnel Lefevere, 'Albert Uderzo', in: Stripschrift 250 (1992)*
- *Ronald Prud'homme van Reine, Kapers en piraten (Hilversum 1996)*
- *Vincent Hunink, Oorlog in Gallië & Aulus Hirtius , Aanvulling op Caesars Oorlog in Gallië (Amsterdam 1997)*
- *René van Royen, Sunnyva van der Vegt, Asterix en de waarheid (Amsterdam 1997).*
- *René van Royen, Sunnyva van der Vegt, Asterix en de wijde wereld (Amsterdam 2000)*
- *Olivier Andrieu, De wereld van Asterix de Galliër (Paris 2000)*

LINKSBOVEN - **De stevens van de piratenschepen zijn vaak gesierd met een stormram met soms een nogal vreemd uiteinde, bij voorbeeld zoals in *Asterix en de Britten* met roofvogelklauwen**

RECHTSBOVEN - **'De gestrande piraat' uit *Asterix en de koperen ketel*.**

Noten

1. Tyrus.
2. De Noordzee.
3. Speelbal van de golven, maar blijvende drijvende.

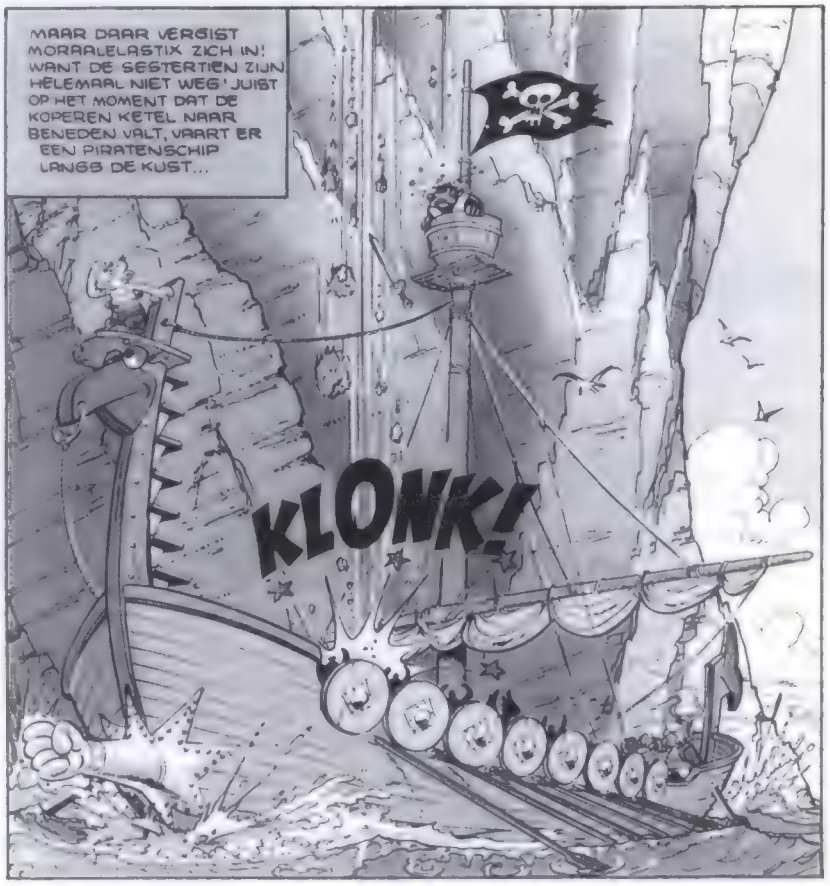
MAAR DAAR VERGIST MORRAALELASTIX ZICH IN! WANT DE SESTERTIEN ZIJN HELEMAAL NIET WEG! JUIST OP HET MOMENT DAT DE KOPEREN KETEL NAAR BENEDEN VALT, VAART ER EEN PIRATENSCHIP LANGS DE KUST...
KLONK!

Ron Brand is historicus en werkzaam bij het Maritiem Museum Rotterdam als hoofd van de bibliotheek. Een andere versie van dit artikel verscheen eerder onder dezelfde titel in: S. Meer e.a. (red.), Schatkamer. Veertien opstellen over maritiem-historische onderwerpen aangeboden aan Leo M. Akveld bij zijn afscheid van het Maritiem Museum Rotterdam *(Franeker 2002).*

ron.brand@stripschrift.nl

In Frankrijk en België heeft hij al gedraaid: de animatiefilm *Corto Maltese: La cour secrète des Arcanes* van regisseur Pascal Morelli. Nederland lijkt helaas verstoken te blijven van vertoning. Erik Svane, onze correspondent in Parijs, legt uit waarom het zo'n bijzondere film is.

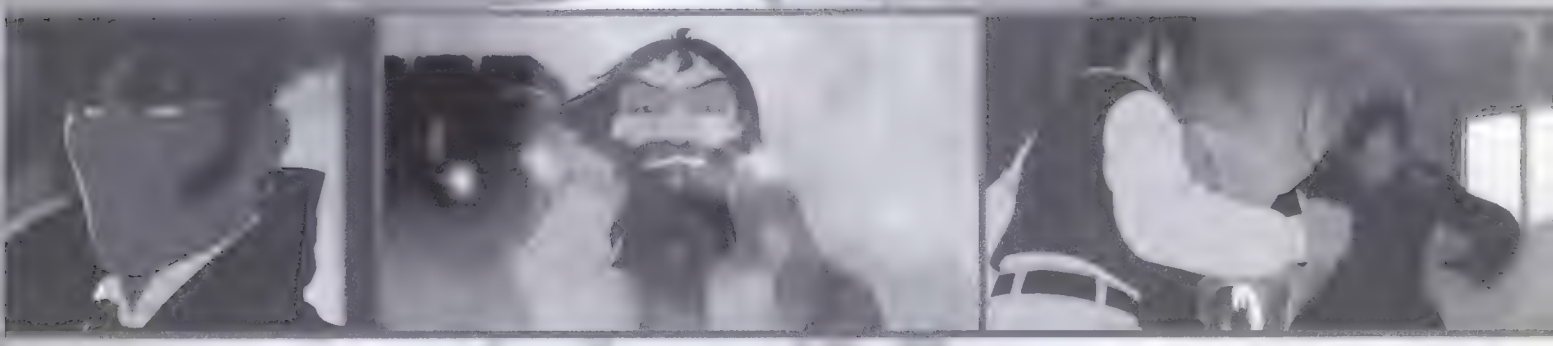

Het verhaal is net begonnen of Corto krijgt al een mes naar het hoofd geworpen. In strip en film is het mes identiek. Alleen twee keer op precies dezelfde hoogte werpen is wat te hoog gegrepen.

DOOR ERIK SVANE
VERTALING GERARD SUURMEIJER

Vanaf het verschijnen van het paleis (welk? het Sconta detta Arcana natuurlijk, Corto Maltese's geheime binnenplaats in Venetië), indrukwekkend helemaal op de voorgrond, weet je dat je naar een adembenemende film zit te kijken. Zelden is een animatiefilm een zo geslaagde en getrouwe weergave van een stripverhaal geweest. *Corto Maltese: La cour secrète des Arcanes* (Het geheime hof van de Arcanes) is de ultieme David Lean-film: een mengeling van *Lawrence of Arabia* en *Doctor Zhivago* met een vleugje *Bridge on the River Kwai* op de koop toe. Het is voor de volle honderd procent een Hugo Pratt-avontuur, waarin alle menselijkheid van de maestro zich ontplooit, gebaseerd op de strip *Corto Maltese in Siberië* (Casterman, 1982/1991). Daarin neemt Pratt de lezer mee naar 1919, waarin Corto en vriend/vijand Raspoetin verzeild raken in een jacht op het Tsaren-goud van de Russische contra-revolutionairen aan boord van een trein die rijdt over de Transsiberische spoorlijn. Er zijn vele kapers op de kust, waaronder Russen, Witrussen, Mongoolse opstandelingen, allerlei Chinese congies, Japanners, ja zelfs Amerikanen. In dit wespennest duikt de hopeloze liefde ook weer op.

Kozakkendans

De personages van Hugo Pratt en hun onderlinge relaties hadden niet beter weergegeven kunnen worden. Zowel Corto Maltese (stem van Richard Berry) en Raspoetin (Patrick Bouchitey) met zijn befaamde grijns, als de bijfiguren zoals de Tibetaanse monnik Een-Oor (de bediende van generaal Tsjang) en de skeletachtige Tibetaanse waarzegger zijn volmaakt en volkomen levensecht. Maar het is de hertogin Marina Seminova

CORTO MALTESE

IN SIBERIË

BOVEN – Alle filmische ruimtelijkheid wordt benut om de Transsiberië Expres door de uitgestrekte toendra te laten razen.

LINKS EN ONDER – Corto krijgt bezoek van de Rode Lantarens. Zowel in strip als film zijn ze identiek gekleed. Ook naar het decor is goed gekeken. Op de achtergrond zijn dezelfde lamellen te zien.

DE GOUDTREIN VAN ADMIRAAL KOLTSJAK?... NEE, NOOIT VAN GEHOORD.
HIJ WORDT ZO GENOEMD OMDAT HIJ SINDS DE DOOD VAN DE TSJAAR EN ZIJN FAMILIE DE RUSSISCHE KROONSCHAT VERVOERT

(stem van Marie Trintignant die ook de rol van Guldenmond insprak) die me de Kozakkendans laat dansen! Wat de dialogen betreft, die zijn uiterst getrouw vergeleken met het album en nauwgezet in overeenstemming met het werk van Pratt.

Veel lof verdienen Fred Blanchard en zijn assistent Olivier Vatine voor hun schitterende decors, en Claude Razimowsky, Florence Nizan en Geneviève Gratien voor de kleuren. Ook Philippe Traversat mag geëerd worden voor het aanbrengen van de laatste fijne trekjes in de sfeertekeningen (waarmee sneeuw, rook, de zee, dode bladeren of bij voorbeeld de mist op de brug van Bolkan en bij Kiang-Si zijn weergegeven).

Het zou te ver voeren om alle fraaie scènes en beelden te noemen, maar laat ik een handvol sprekende voorbeelden aanstippen: het penseel van de Chinese verteller Lang Leven dat vervloeit met het water; de overvloeiers waarbij de meeuwen verweven raken met de das van Corto; het gevecht op de jonk waar de kogels van Raspoetin de voorhang doorboren; de dans van de Mopa; de Tibetaanse ziener; ongeveer elke scène met een van de vier treinen uit het verhaal; en *last but not least* de schaduw van de tweedekker van de Amerikaan Jack Tippit over het Russische landschap met op de achtergrond Tsjaikowski's Bloemenwals hoorbaar (wat, ontdekt men later, de plaat blijkt te zijn waar de hertogin naar luistert).

En *Dio mio!*, de hoogste lof verdient Franco Piersanti voor zijn muziek! De componist heeft de aanwijzingen van regisseur

Hugo Pratt, met zijn alter ego Corto Maltese in zowel strip als film. Het is opmerkelijk hoe getrouw de film de strip tot in de kleinste details volgt.

Morelli gevolgd om de film (met uitzondering van Tsjaikowski) in het licht van Igor Stravinsky en Bela Bartok te zien. Maar de hele geluidsband is niet alleen qua muziek buitengewoon. De geluidseffecten zijn verbluffend levensecht, van de geweer- en kanonschoten en de stappen in de sneeuw tot de vier treinen (ach, wat een locomotieven!) en de ver verwijderde echo van het opblazen van de brug die met vele ladingen dynamiet is ondermijnd, wat de vernietiging van de pantsertrein (de Kronkelende Zwarte Draak) van generaal Tsjang betekent.

Kritiekpuntjes

Natuurlijk zijn er ook kanttekeningen te plaatsen. Zo is er die massascène in het begin, in Hongkong, waar iedereen pas op de plaats lijkt te maken - geen enkele Chinees lijkt het beeld uit te lopen. Ook galopperen twee ruiters van baron Von Ungern-Sternberg op hun paarden in de richting van de toeschouwer, terwijl ze op Corto, Raspoetin en Shang-Hhai-Li (stem van Barbara Schulz) schieten, nadat de wagen met goud in het Drie Grenzen Meer is gevallen. Onduidelijk is ook waarom Shang-Hai-Li er achteraan valt. Ze lijkt helemaal niet door een kogel geraakt te zijn! Ter verdediging van de filmmakers valt te zeggen dat een soortgelijke scène in het stripalbum ook voor verwarring zorgt: hoewel Li geraakt lijkt te zijn, zakt ze bij Pratt ook niet in elkaar; als dit als een bewijs van een bepaald soort spiritualiteit van haar kant moet dienen, wordt dat verderop nergens uitgewerkt.

Degenen die met ongeduld naar de scène met het opblazen van De Vernietiger (een treinkanon) van commandant Hetman Semenov door Corto uitzien, wacht een teleurstelling. Zoals Morelli in de *Making of* van de film door Olivier Delcroix (Casterman 2002, ISBN 2-203-34426-1) uitlegt: Nadat de productie al diverse vertragingen van enkele maanden had opgelopen - of van enkele jaren als men het debacle van de studio's in Seoul meerekent, waardoor Morelli en producent Robert Réa gedwongen waren te besluiten om de hele film in Frankrijk te maken en Studio Corto op te richten - dit project dateert tenslotte van 1991 - besloten Morelli en producent Robert Réa in verband met de geplande première op het festival van Angoulême uiteindelijk om deze scène te laten vervallen. Anders had de film door de animatie daarvan pas in 2003 kunnen worden uitgebracht. Maar wie weet? Als de film veel geld opbrengt - en dat verdient hij dubbel en dwars - krijgen we misschien alsnog de kans de geanimeerde scène te zien, als extraatje op de DVD of in de *director's cut* toegevoegd. We zullen ervoor duimen en wachten in ieder geval vol spanning op de tv-serie...

erik.svane@stripschrift.nl

BOVEN EN ONDER - **Prachtig is te zien hoe in deze beide scènes de filmische mogelijkheden optimaal worden uitgebuit.**

Kortgeleden is in Frankrijk Corto Maltese: La cour secrète des Arcanes op DVD en video uitgekomen (Universal Pictures Vidéo).

De DVD-versie bevat tevens een portret van Hugo Pratt en Corto, een interview met regisseur Pascal Morelli, het storyboard en veel foto's en affichemateriaal. De officiële website van de film is helaas niet meer bereikbaar.

[OPINIE → REDACTIE STRIPSTER ONDERGRAAFT EIGEN DISCUSSIEFORUM]

DOOR ARCO VAN OS

Op het forum van het internetmagazine *StripSter* (*www. stripster.nl*) - naar eigen zeggen de 'thuispagina van de nieuwe Nederlandstalige strip' - is de pleuris uitgebroken na een artikel van journalist Peter Breedveld in *Haagsche Courant* van 8 april over de *War on terror*-editie van *StripSter*.

In het bewuste artikel beweert Breedveld dat op *StripSter* alles mag rond de oorlog in Irak, als het maar tegen die oorlog is. Bewijs daarvoor was volgens hem, dat de enige kunstenaar die een kanttekening plaatste bij de rol van de anti-oorlogsdemonstranten – Linda van Erve – genadeloos werd bekritiseerd op het forum. Ook zorgde de redactie er voor dat Van Erve de titel van haar cartoon – *Bruikbare idioten* – wijzigde. De mening van Breedveld werd hem niet in dank afgenomen door Henk Schouten, hoofdredacteur van *StripSter*.
Schouten zegt hierover: 'Het artikel was mijns inziens uit rancune geschreven en bevat 'gemaakt nieuws'; ik heb dan ook via een mail aan de redactie van *Haagsche Courant* tegen Breedvelds bijdrage geprotesteerd. Zowel Linda van Erve als ik ontkennen dat er sprake is van censuur.'

Poppetje gezien?

Een tweede – bij nader inzien zinloze – discussie op *StripSter* betrof een ander artikel van Breedveld in *Haagsche Courant* van 21 februari over Margreet de Heer van *Kinderleed Komix*. Zij vertelde in een interview met hem onder andere honderduit over haar relatie met Richard Klinkhamer, de schrijver die veroordeeld werd voor doodslag op zijn vrouw en die bij het grote publiek vooral bekend werd vanwege het begraven van het stoffelijk overschot in zijn eigen tuin. De Heer was kennelijk ontevreden over de uiteindelijke weerslag van haar verhaal en maakte als reactie op dit nogal gecompliceerd tot stand gekomen interview onder andere een strip die te lezen is op haar site *www.senoeni. net/enzo/breedbek.htm*
StripSter kenmerkte zich in de periode hierna als een verzameling kippen zonder kop, waaraan de vogelpest ten onrechte voorbij was gegaan. Uitzonderingen als de immer helder formulerende stripmaker Marq van Broekhoven daargelaten. In de discussie werd niet geschroomd om – via zoekmachines van het internet geplukte – niet ter zake doende feiten uit de persoonlijke levenssfeer van Breedveld voor het voetlicht te brengen.
Ook Jean-Marc van Tol (*Fokke en Sukke*) kwam, na twee jaar niet op een stripforum van zich te hebben laten horen, onverwacht weer in de lucht om in een lang betoog zijn hart te luchten over die vervelende journalisten die citeren uit een forum. Van Tol leeft in een droomwereld waarin ten onrechte de mening heeft postgevat dat dit niet mag en had twee jaar geleden hierover reeds een forse aanvaring met de redactie van *Stripschrift*, nadat columnist Ben Bits informatie gebruikte van de Peekelmanlijst. Na diverse loze dreigementen van de tekenaar, zowel fysiek als met de rechter, werd op dit vlak trouwens niets meer van hem vernomen.

Kastje dicht!

Op 25 april nam Henk Schouten een rigoureuze maatregel tegen Peter Breedveld en bande hij hem van het forum in de hoop daarmee de rust te herstellen. Helaas... Wat volgde was een discussie tussen voor- en tegenstanders van deze beslissing die alweer ontaardde in geruzie, waarop Schouten op 28 april besloot de stekker er maar helemáál uit te trekken. Een dag later was het forum weer open, maar dienden gebruikers van het forum vooraf een toegangscode aan te vragen.
Henk Schouten: 'Iedereen die een code aanvraagt krijgt er een, totdat hij of zij de forumregels schendt. Het forum is een vrijplaats voor onze bezoekers, maar is niet opgezet om elke mening te ventileren die leeft in de stripwereld.' Denkt Schouten niet dat een forum zichzelf na verloop van tijd reguleert? 'Misschien wel, maar dat zou me te lang gaan duren. Ik werd er soms fysiek onpasselijk van, en dan moet je een knoop durven doorhakken.'
Voorafgaand aan de Breedveld-inquisitie schilde Schouten ook nog een appeltje met *Stripschrift*-medewerker Jeroen Mirck. Mirck, die kort daarvoor was gestart met het incidenteel aanleveren van nieuwtjes en recensies aan het internetblad, werd door Schouten beschuldigd van een tè kritische houding tegenover het nieuwe Turks-Nederlandse stripblad *Vreemd* en na een gedachtenwisseling hierover aan de kant geschoven. Naderhand plaatste Schouten (uit onmacht?) privé-correspondentie met Mirck ongevraagd domweg op de site. In een – zo leek het – nogal onhandige poging zijn gedeukte ego te herstellen, stuurde Mirck een persbericht de wereld in waarin hij verklaarde zijn medewerking aan *StripSter* te hebben gestaakt vanwege censuur. Mirck beklaagt zich erover dat hij bij dat blad niet mag schrijven wat hij vindt en voelt zich hierdoor in zijn journalistieke vrijheid beknot. Het persbericht is op Mircks eigen site *www.comic base.nl/stripster.htm* na te lezen.
Mirck, desgevraagd: 'Ik werd door steeds meer mensen gelinkt aan *StripSter* en wilde duidelijk maken dat het mijn eigen beslissing is geweest om te breken, ondanks Schoutens opmerking dat *StripSter* mij aan de dijk heeft gezet. Op die site kreeg ik uiteraard niet meer de ruimte om mijn verhaal kwijt te kunnen.'
Jeroen Mirck vroeg eind april een forumtoegangscode aan bij *StripSter*, maar kreeg van Henk Schouten de korte boodschap 'afgewezen' zonder verdere uitleg retour. Schouten: 'Ik heb Jeroen diverse keren gewaarschuwd en dit moment leende zich er prima voor om hem te weren. Jeroen promoot onder zijn berichtjes bij voorbeeld constant zijn eigen site waarop nog steeds een gekleurde mening over de hele kwestie te lezen valt. Marq van Broekhoven heb ik voorlopig het voordeel van de twijfel gegeven. En dat mensen mij een dictator gaan vinden neem ik op de koop toe.'

Over en uit

Alles in ogenschouw genomen is de ontstane situatie bij *StripSter* natuurlijk geen gezond uitgangspunt voor discussies over het beeldverhaal en haar makers en verwordt het medium van een 'internetblad met pretenties' tot een triest inteeltclubje waar niemand op zit te wachten. Eens te meer blijkt dat het stripwereldje zeer verkrampt reageert als het gaat om serieuze kritiek op het medium en dat een volwassen benadering vaak nog ver te zoeken is.
De redactie van *Stripschrift* heeft overigens niet geschroomd Peter Breedveld meteen te contracteren als vaste medewerker. En in één moeite door is de rechtbijstandsverzekering van de uitgeverij flink opgeschroefd. Dàt wel, natuurlijk.

arco.van.os@stripschrift.nl

De cartoons van Linda van Erve waarmee alle ellende voor *StripSter* begon. De nar was er het eerst, maar mensen uit haar directe omgeving snapten de clou niet meteen. Vandaar als versie twee een marionet. Van Erve: 'Ik heb er mijn buik vol van! Ik heb de titel *Bruikbare idioten* in tweede instantie weggelaten, omdat ik vond dat ik de geschiedenis rondom deze uitspraak van Lenin alleen in grote lijnen ken en geen tijd had om de achtergrond precies uit te zoeken. En door de uitdrukking klakkeloos over te nemen zouden er misschien misverstanden kunnen ontstaan. Ik had al eens zoiets meegemaakt met een cartoon over Samen-Op-Weg-Kerken.'

**DE REDACTIE NODIGT OP DEZE PAGINA MENSEN UIT OM HUN LICHT TE LATEN SCHIJNEN OP DISCUTABELE ZAKEN IN DE STRIPWERELD.
LEZERS MET EEN MENING ROEPEN WIJ EXPLICIET OP OM TE REAGEREN.**

BON DIEU DE LA FRANCE, HET IS DE PNEUMATISCHE METROLIJN!

De zelfverzekerde Docteur Mystère laat zich nooit uit het veld slaan. Niet door levensechte robots, hordes verdwijnende Chinezen, gordijnen die op muren lijken, onderaardse bouwwerken uit de oudheid of draken. Waar een normale sterveling zich drie keer in de ogen wrijft om zich af te vragen of het allemaal wel echt is wat hij ziet, komt deze charmante held onmiddellijk in actie om de zaken met schijnbaar achteloos gemak even recht te zetten. Bij zijn levensreddende acties weet Docteur Mystère zich gesteund door zijn assistent Cigale en een vernuftige gefabriceerd voertuig; het elektrische hotel.

Liefhebbers van Franse literatuur herkennen in deze beschrijving onmiddellijk de geest van het vooruitgangsdenken uit het einde van de negentiende eeuw, toen voor ieder probleem een technische oplossing leek te bestaan en de mensheid het geloof in zichzelf tot ongekende hoogte had opgestuwd, niet wetend dat de verworven techniek zich gruwelijk tegen de mensheid zou keren in twee akelige wereldoorlogen. Het is de geest zoals Jules Verne die uitbeeldde in zijn fantastische reizen naar het middelpunt van de aarde, de maan en de diepzee. Het succes van Verne deed velen in de pen klimmen in een poging de meester na te volgen. Velen faalden, een enkeling slaagde. Paul D'Ivoi was één van de getalenteerde schrijvers die er wel in slaagde de juiste toon aan te slaan in zijn werk.

Scenarist **Alfredo Castelli** omarmde het werk van D'Ivoi en in 1982 startte hij de reeks *Martin Mystère, il Detective dell'Impossibile*. Sinds 1998 werkt hij met scenarist **Lucio Filippucci** aan de afgeleide reeks *Docteur Mystère*, waarvan het Nederlandse publiek nu kennis kan nemen. Als het beeldende tekenwerk van de tekenaar, dat bij vlagen doet denken aan de oude gravures uit de laat negentiende eeuwse avonturenboeken, ons nuchtere Hollanders nog niet genoeg in de magische sciencefiction-stemming brengt, kunnen wij ons laten helpen door het alleraardigste naslagwerkje met wetenswaardigheden over alle te hooi en te gras in het avontuur opgerakelde historische feiten en personages. Van Ch'ing K'way langs het spook van de Milanese Scala en de pneumatisch metrolijn tot triade, het staat er allemaal in. En al dat verrukkelijke nostalgische plezier kost minder dan zes euro. Het is geweldig! HW

Docteur Mystère 1: Milanese mysteries

Castelli & Filippucci
Prestige 2003
ISBN 90-76752-40-0
Prijs €5,99
48 pagina's, kleur, s.k.

Avontuur in Hollandse stijl

Een albumuitgave van een strip uit 1992 die in *Donald Duck* heeft gestaan. Dat komt niet vaak voor. Striptekenaar **Kees de Boer** en scenarist **Rolf Hartog van Banda** (ja, de zoon van Lo) vallen deze eer te beurt. Uitgeverij Silvester bouwt in razend tempo een fonds met nieuwe en oude Hollandse humorstrips op en het moet gezegd: ruim tien jaar na dato heeft *Sidi & Smook* - een variatie op *Aladin en de wonderlamp* - weinig aan kracht ingeboet. Het is nog steeds een leuke kinderstrip, getekend in een slapstick-achtige stripstijl die wel wat weg heeft van die van Uderzo, én die van Gerard Leever natuurlijk.

Met deze laatste compagnon maakte De Boer (als scenarist) de strip *Het Felix Flux Museum*, zijn bekendste creatie in de stripwereld. Hij blijft echter een buitenbeentje en houdt zich hoofdzakelijk bezig met illustratiewerk voor uiteenlopende (jeugd)tijdschriften. Wellicht vormt de albumuitgave van *Sidi & Smook* een gelegenheid voor De Boer om weer eens aan een nieuwe, klassiek getinte Nederlandse avonturenstrip te beginnen. Want daar zijn er nog maar verrekt weinig van. RS

Sidi & Smook 1

De Boer & Hartog van Banda
Silvester 2002
ISBN 90-5885-055-2
Prijs €5,99
48 pagina's, kleur, s.k.

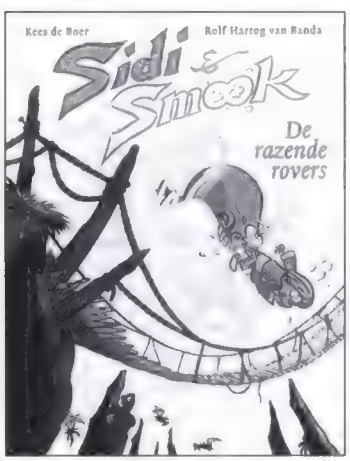

Afghanistan, Falklands en Grenada

Uitgeverij Prestige speelt in op de actualiteit door iets eerder dan gepland de strip *Oorlogen* uit te brengen. Het album bevat drie korte verhalen, alle getekend door **Giampiero Casertano** op scenario van hemzelf en twee andere scenaristen. Alhoewel alledrie de verhalen gesitueerd zijn in een oorlogsomgeving gaat geen enkel verhaal over de oorlog zelf. De situaties waarin de figuren zijn geplaatst dienen slechts als achtergrond. Het eerste verhaal, geschreven door **Stefano di Marino**, speelt zich af tijdens de Russische bezetting van Afghanistan en kent een beklemmende sfeer. Duidelijk wordt dat er geen sprake is van een hecht Russisch leger maar van slechte verhoudingen tussen de diverse bevolkingsgroepen onderling (Oezbeken en Georgiërs). Verhaal twee, eveneens voorzien van een steunkleur, is gesitueerd tijdens de Falklandoorlog en draait om een Britse overste die iedere missie slechts met zijn trouwe sergeant uit de strijd terugkeert. Zijn even gruwelijke als ongeloofwaardige geheim wordt wat overdreven in beeld gebracht. Qua vormgeving onderscheidt het zich door het gebruik van een donkere omkadering. Tot slot een volledig in kleur gezet scenario van **Carlo Lucarelli** dat zich afspeelt ten tijde van de Amerikaanse inval in Grenada. Ook hier doet de oorlogsomgeving slechts dienst als willekeurige locatie. Het bovennatuurlijke en ongrijpbare element speelt in alle verhalen een belangrijke rol. Casertano weet met zijn subrealistische tekenstijl bij voortduring te boeien en doet bij vlagen denken aan Jacques Tardi. Zijn figuren zijn weliswaar niet karikaturaal maar ook verre van werkelijk. Dit, tezamen met een verhaallijn die je tot aan de ontknoping bezighoudt, maken dit stripboek tot een bijzonder leesgenot. TdK

Oorlogen

Casertano & Di Marino & Lucarelli
Prestige 2003
ISBN 90-77001-21-2
Prijs €19,95
64 pagina's, kleur, h.k.

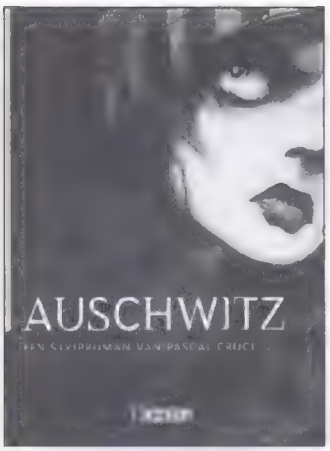

→ VALREEP

◆ Uitgeverij T+Oog (een samenvoeging van Talent en Oog en Blik) bracht in de collectie Grand Cru het in harde kaft en zwart/wit uitgevoerde *Auschwitz* op de markt. Dit one-shot is getekend door Pascal Croci.

◆ Bij Nai Uitgevers verscheen *Toneelschuur. Joost Swarte/Mecanoo Architects*. Een lijvig boekwerk over de totstandkoming van de door Swarte ontworpen, stripachtige nieuwe Haarlemse Toneelschuur.

◆ Uitgeverij Bulaaq bracht de Maleisische stripklassieker *Hang Tuah* uit, in 1951 gemaakt door de Maleise auteur Nasjah Djamin. Het is een initiatief van vertaler en Verre Oosten-deskundige Fred Dijs.

◆ Bij Bee Dee verscheen onder de titel *Swah? 1* een bundeling van gagstrips die Johan van Zanten maakte voor Noordhollands Dagblad.

◆ Bij Atlas verscheen het tweede deel in de *Persepolis*-reeks van Marjane Satrapi. Ook *De kat van de rabbijn* van Joann Sfar ligt inmiddels in het schap.

◆ Bij De Harmonie verscheen *Sigmund 11*. Opvallend is dat Oog & Blik niet meer wordt genoemd als co-uitgever.

Klassiek en toch nieuw

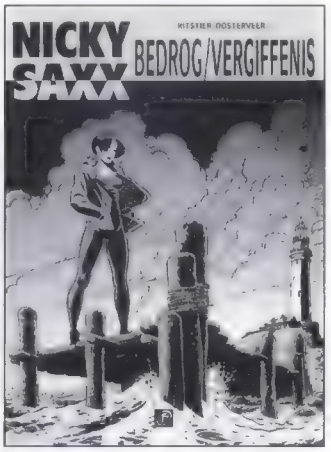

Willem Ritstier en **Minck Oosterveer** volgden zichzelf op in *De Telegraaf*, want na de afronding van hun *Zodiak*-epos startten ze een nieuw stripfeuilleton: *Nicky Saxx*. Van deze vrouwelijke privé-detective is voorlopig weinig meer bekend dan dat ze een afgelegen vuurtoreneiland als thuisbasis heeft en zich al de nodige vijanden op de hals heeft gehaald.
We vallen midden in haar stormachtige bestaan; de eerste episode draait om een gecompliceerd wraakcomplot van een blijkbaar voormalige tegenstander, de nooit in beeld komende schurk-op-de-achtergrond Santoro. Deze lokt de heldin naar Bolivia, die daar hardhandig in aanraking komt met plaatselijke guerrillastrijders, en met Santoro's huurmoordenaars. Zowel in de eerste als in de tweede episode wordt Nicky vergezeld door Elja, een bevriende parapsychologe met licht bovennatuurlijke gaven. In de tweede episode - *Vergiffenis* - die zich geheel in een Engels dorpje afspeelt, overlijdt een tante van Elja onder verdachte omstandigheden. Als blijkt dat er recentelijk meerdere vergelijkbare sterfgevallen hebben plaatsgevonden, raken de dames verzeild in een klassieke whodunit, compleet met sceptische politie-inspecteur en theeleutende huishoudster. Daarnaast heeft Nicky ook in deze episode weer een huurmoordenaar op haar hielen.
De strip valt onder een welomschreven genre. Nicky Saxx is een klassieke avonturierster, een soort kruising tussen Modesty Blaise en Franka. Vernieuwend kun je de strip daarom niet noemen, maar gelukkig zijn de beide plots in dit album origineel genoeg om de aandacht vast te houden. Opvallend is het hoge tempo van de verhalen; hoewel de beide episodes samen slechts 48 pagina's beslaan, geven ze beide niet de indruk van korte verhalen. Dat is des te opmerkelijker gezien de voorpublicatie als krantenstrip, met één strook per dag. Dat is overigens bij lezing in albumvorm niet te merken. Aardig is verder, dat de verhalen de indruk geven willekeurige episodes uit een langlopende reeks avonturen te zijn. Zelfs deze eerste twee gepubliceerde verhalen volgen chronologisch niet op elkaar. Dat verankert de strip nog wat steviger in het genre, èn het maakt nieuwsgierig naar meer. Ook de hier en daar subtiel opgelichte tipjes van nog buiten beeld verkerende sluiers hebben dat effect.
De dialogen zijn sterk verbeterd ten opzichte van die in *Zodiak*, die vaak erg onnatuurlijk aandeden, misschien omdat ze in *Nicky Saxx* belangrijker zijn voor het verhaal. Wel jammer zijn een paar storende en onnodige spelfouten.
Minck Oosterveer heeft een tekenstijl die heel goed past bij een krantenstrip als deze: een heldere vlakverdeling die de actie in één oogopslag prijsgeeft, met veel grote zwarte en witte vlakken, silhouetten en weggelaten achtergronden. Ook hanteert hij een soepele penvoering die handelingen en emoties licht overdrijft, zodat elke strook de aandacht trekt. Zijn liefde voor vrouwelijke vormen, die in *Zodiak* soms potsierlijke vormen aannam, is hier wat minder uitbundig, en bovendien in dit stripgenre goed op zijn plaats.
Ritstier en Oosterveer lijken met *Nicky Saxx* een definitieve vorm te hebben gevonden voor hun talenten en ambities. Het is mooi, aangenaam en degelijk amusement. JL

Nicky Saxx 1: Bedrog/Vergiffenis

Oosterveer & Ritstier
Boumaar 2003
ISBN 90-73836-68-9 (h.k.)
ISBN 90-73836-69-7
Prijs €17,50 (h.k.)
€ 5,95
48 pagina's,
zwart/wit, h.k.+s.k.

De uitroeptekens staan voor de volgende waardeoordelen:

!!!!! grote klasse!
!!!! goed
!!! redelijk
!! matig
! slecht
... abominabel

Gruwelen in stijl

Eind vijftiende eeuw publiceerden twee Duitse inquisiteurs het boek *Malleus Maleficarum*. Daarin maakten zij duidelijk hoe de duivel zijn kwalijke invloed in de wereld deed gelden. Het boek is beter bekend onder de naam *Heksenhamer*. De Franse auteurs **Siro** en **Jean-Christophe Thibert** maken drie albums over dit demonologische werk dat een gruwelijk terreur over Europa afriep. Zij vonden een passend kader in de reeks *De zwarte loge* die tal van andere bovennatuurlijke albums over goed en kwaad bevat.
Het eerste boek toont in duistere tinten hoe een plantkundige in 1701 vanuit Hongarije afreist naar de Moravische grens en wordt meegesleept in een duivels avontuur met onder meer een waanzinnige priester en een bezeten schone dame. Ondanks de klassieke horrorclichés weet het album te beklemmen en dat is met name de verdienste van de tekenaar die erin slaagt om al die onzin sfeervol en met uitdrukkingsvolle figuren neer te zetten. Je zou er haast bang van worden. HW

De heksenhamer 1: Warul

Siro & Thibert
Glénat 2003
ISBN 90-6969-352-6
Prijs €16,75
48 pagina's, kleur, h.k.

Een doorgedraaide Zweed op Nederlandse bodem

Al' Togo 1: 297 Km

Morvan & Savoia
Dargaud 2003
ISBN 90-6793-669-3
Prijs €4,99
56 pagina's, kleur, s.k.

Aparte setting: de climax speelt zich af in de Amsterdamse haven. Maar wat betekent 'opstaand'?

De Zweedse minister van cultuur Sver Roslin is aanwezig bij een EU-bijeenkomst in Madrid. Belangrijker voor hem is dat zijn ex-vrouw er met zijn twee kinderen woont. Hij besluit tegen alle afspraken in Nuria te bezoeken en ze krijgen ruzie. Hij wurgt in een woedeaanval zijn ex, neemt zijn twee dochtertjes mee en laat zijn chauffeur koers zetten richting Zweden. Onderweg komt de Franse inspecteur Albertus M'Natogo (Al' Togo), die net afgereisd is naar zijn nieuwe werkgever, Europolice in Brussel, per toeval de op de vlucht geslagen politicus tegen. Hij besluit ter plekke de achtervolging in te zetten (met een uiteindelijke lengte van 297 kilometer).

Dit eerste album van de nieuwe politie-actieserie *Al' Togo* van tekenaar **Sylvain Savoia** en scenarist **Jean-David Morvan** mag er wezen. Het is een spannende, vlot en sfeervol getekende avonturenstrip die zich afspeelt in de zeer nabije toekomst. De jacht op de doorgedraaide Zweed eindigt overigens in Nederland, alwaar de lezer een weinig doortastend beeld overhoudt van de Nederlandse dienders. Laat dat maar aan de Fransen over! De auteurs zijn beiden in 1969 in Reims geboren en hebben de tekenopleiding aan het Sint Lucas in Brussel doorlopen. De manga-fan kent ze al: het tweetal maakte eerder *Nomad*, en Morvan schrijft ook het scenario van de serie *HK*.

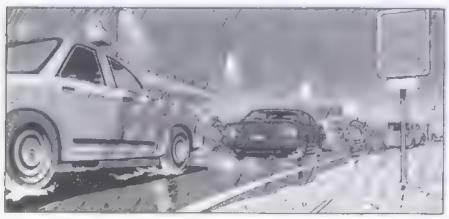

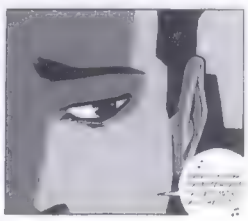

Grappig detail is nog dat Morvan de liefde voor het stripverhaal ontdekte in de stripwinkel BD Bulle in Reims, gerund door de vrouw van striptekenaar Benoît Sokal. In de volgende delen van de serie zullen ook andere leden van Europolice meer voor het voetlicht treden, onder andere de Nederlandse Judith van Ooveren. De bedoeling van de auteurs is om elk van de tweeëntwintig EU-landen (inclusief de toetredende Oost-Europese landen) aan bod te laten komen. Dat belooft nog wat! RS

Een narrige bejaarde bemoeial

Zeven kogels voor Oxford 1: De belofte

Gaú & Zentner & Montecarlo
Lombard 2003
ISBN 90-5581-456-3
Prijs €6,50
48 pagina's, kleur, s.k

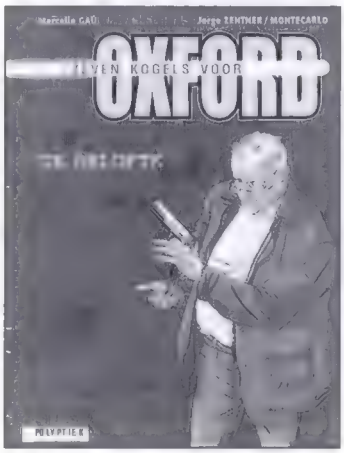

Een privé-detective in Oxford. Mijn eerste associatie was: 'leuk, een Inspector Morse in stripvorm'. Dat blijkt toch anders te liggen. Die *private eye* héét Oxford en hij opereert in New York. Eigenlijk had hij allang willen stoppen, maar deze narrige bejaarde kan niet stilzitten. Tot grote ergernis van zijn schoonzoon die bij de New Yorkse politie zit. In dit eerste deel gaat Oxford achter de verdwijning van een kunstschilder aan. Eigenlijk lost hij zelf weinig op, maar het feit dat hij zijn neus overal in steekt, zet de zaak in beweging. Hij belooft aan zijn doodzieke vrouw Ruth dat hij een punt achter zijn speurwerk zet als de zeven kogels uit de patroonhouder van zijn pistool op zijn.

Tekenaar van *Zeven kogels voor Oxford* is de in Barcelona werkzame Braziliaanse autodidact **Marcello Gaú**. Het scenario is van ervaren kracht en veelschrijver **Jorge Zentner** (die in 1977 Argentinië ontvluchtte en in Spanje belandde) en de Spanjaard **Montecarlo** (alias Carlos Monte). Deze nieuwe serie verschijnt in de kersverse collectie *Polyptiek* van Lombard waarin in elke reeks een mysterie wordt ontrafeld. Wat betreft dit eerste deel: een geslaagde, maar bij vlagen ook warrige vertelling die de lezer inderdaad nog in raadselen achterlaat. RS

[EN VERDER]

Adler 10: De Goelag (Sterne, Lombard). De reeks is al terecht meerdere malen in de prijzen gevallen. En nog steeds lijkt *Adler* aan kracht te winnen. Deze aflevering speelt zich af in de gruwelijkheden van de Siberische strafkampen. TdK

Blacksad 2: Arctic-Nation (Guarnido/Diaz Canales, Dargaud). Prachtige vertelling over goed en kwaad, rassenhaat, discriminatie, intriges, moord en liefde. De kille mensenwereld meesterlijk verpakt in dierenvellen. TdK

Capricornus 6: Aanval (Andreas, Lombard). Lombard heeft het stokje van Sherpa overgenomen en zal dit jaar ook nog de delen 7 (*De Blauwe draak*) en 8 (*Tunnel*) uitbrengen. In dit zesde deel weet Andreas zich in de hand te houden, wat een spannend en lezenswaardige aflevering oplevert waarin een postnazistische beweging de macht wil grijpen. RS

Clifton 18: Jade (Rodrigue/De Groot, Lombard). Niet onaardig gedaan, maar zo leuk als de eerste negen delen wordt het nooit meer. RS

Coma 2: Dana (Dupré, Glénat). Dupré's meesterwerk eindigt in dit tweede deel in stijl. Vincent en Dana doorgronden definitief het geheim van hun tijdelijke bestaan en het album besluit zoals het behoort: happy. TdK

Exterminator 17 (Bilal/Dionnet, Oog & Blik). De heruitgave van deze science-fiction-klassieker is opnieuw ingekleurd door Dan Brown. Hij heeft gekozen voor donkere kleuren, wat goed past bij de desolate sfeer van het verhaal. Het is overigens alweer vijftien jaar geleden dat Big Balloon deze strip in de beruchte pocketuitgave uitbracht, in veel zachtere tinten. RS

De geheime driehoek 7: De bedrieger (Convard/Falque/Gine/Juillard/Paul/Wachs, Glénat). In het zevende deel eindigt de zoektocht naar de (on)waarheid van de bijbel. Deze intrigerende serie kent hiermee een waardig slot. TdK

Gilles de Geus 9: 90-60-90 (De Wit/Kolk, Silvester). Gilles heeft niet genoeg aan zijn kracht en strategisch vernuft om een fatale vrouwelijke Spaanse spionne te bestrijden; hij zal zich moeten gaan ontpoppen als een genadeloos versierder. Als hij faalt zal zijn vriend Leo letterlijk het hoofd verliezen. Figuurlijk was hij het al kwijt, want ook Leo raakte in de ban van spionne 90-60-90. Deze idiote historische strip ontleent zijn kracht aan meesterlijke humor en prachtige beeldregie. HW

I.R.$. 5: Silicia Inc. (Vrancken/Desberg, Lombard). I.R.$. blijft een strip met te weinig actie voor het gekozen genre. De tekeningen zijn mooi maar neigen naar een te klinische uitvoering. TdK

Jeremiah 24: De laatste diamant (Hermann, Dupuis). Hermann blijft geïntrigeerd door bloedige bloedbanden. RS

De Katamarom 34: Falzar is terug (Gos/Walt, Dupuis). Moeilijk te plaatsen reeks. Loopt al decennialang mee, is degelijk gemaakt, maar echt warm van binnen word je er niet van.RS

Kinky & Cosey 2: Spoel mij uit a.u.b. (Nix, Silvester). De Belgische Jeroen de Leijer pakt uit met een dosis onweerlegbare vondsten. Zelfs volwassen brandweerlieden blijken niet te kunnen rekenen. RS

Klein zelfportret (Baudoin, Sherpa/Oog&Blik). Geïllustreerde bespiegelingen van

Konijn met vele extra's

Jawel, hij is er. Who framed Roger Rabbit *op DVD. Op dubbel-DVD nog wel. Deze speciale editie heeft, zoals het hoort, vele extra's waaronder gewiste scènes, beelden van het filmen zen toegepaste trucs, een blik op de makers en nog meer van die dingen. Eigenlijk alles wat je in diverse making offs en filmprogramma-specials zo rond de bioscoopprémière hebt kunnen zien. Zoals dus gebruikelijk is bij een gemiddelde hedendaagse DVD.*
Het speciale zit 'm vooral in het feit dat er een tweede schijfje is toegevoegd, met daarop vreemd genoeg voor een deel hetzelfde materiaal – zij het dan in het Engels, met alleen Franse ondertiteling.
De film zelf blijft een knap staaltje tekenfilm-met-echte-film. Het verhaal, met het zenuwachtige hyperactieve konijn in de rol van een onschuldige verdachte van een misdaad in Tekenfilmstad, zal velen bekend zijn. Opnieuw bekijken loont de moeite, voor het eerst kijken zeker. Bovendien is dit DVD-pakket een goede aanschaf; de vele extra's maken het compleet.
JB

Who framed Roger Rabbit

Touchstone 2003
±100 minuten,
6 jaar

Panama kan zonder Panama

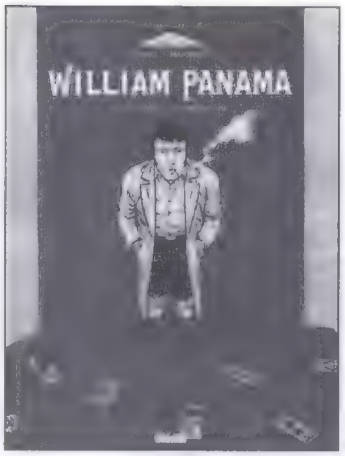

William Panama 1: De klokken van Watertown

Martinez & Rassat
Glénat 2003
ISBN 90-6969-329-1
Prijs €11.95
48 pagina's, kleur, h.k.

Glénat presenteert een nieuwe serie in de reeks *De zwarte loge*. Behalve *De laatste profetie*, *De bewaker van de lans*, *De heksenhamer* en *De geheime driehoek* kan de lezer nu kennismaken met *William Panama*, een serie over privé-detective die een zieltogend bestaan leidt. Hieraan komt abrupt een einde als hij wordt ingehuurd door de vermogende Hermann Grimler die Panama de opdracht geeft zijn verdwenen dochter op te sporen. Tot zover is het verhaal een kopie van *Dexter London*, de strip van Léo en Sergio Garcia. Helaas voor William kent de aanvankelijk aantrekkelijke opening een aanmerkelijk minder interessant vervolg. Tekstschrijver **Cédric Rassat** laat de hoofdrolspeler een wazige zoektocht ondernemen naar dochter Sarah en het kostbare boek dat zij zou hebben ontvreemd van haar vader. William wordt hierin bijgestaan door een 'neef' van Grimler, Fausto genaamd. Deze Fausto wordt voor de lezer als mysterieus personage opgevoerd door hem steeds close in beeld te brengen met een bedachtzame blik op het gelaat, maar hij weet dit in handelen gedurende het verhaal eigenlijk nooit waar te maken. Zijn vertrouwen op de tarotkaarten komt dan ook meer lachwekkend dan geloofwaardig over. Ook de droom die Panama ondergaat, leidt niet tot een waardevolle bijdrage aan het verhaal. Als na enige tijd duidelijk wordt dat Panama enkel als gereedschap wordt gebruikt en niet geselecteerd is op zijn speurderseigenschappen, blijft het volstrekt onduidelijk waarop dan wel. Alle gebeurtenissen lijken ook zonder de inmenging of bemoeienis van de hoofdrolspeler plaats te (kunnen) vinden, hetgeen leidt tot de onvermijdelijke vraag waarom in hemelsnaam Panama überhaupt wordt opgevoerd in deze reeks. Anders bekeken kun je ook stellen dat het knap is een overbodige en tot de reeksnaam getorpedeerde figuur het predikaat hoofdrolspeler te geven. Aangezien tekenaar **Guillaume Martinez** het type tekenaar is dat niet alleen een serie overeind kan houden, lijkt het zaak snel een logische vaart in het verhaal aan te brengen. Martinez' tekeningen zijn van een aandoenlijke houterigheid met een opmerkelijk voor de hand liggend kleurgebruik. Door echter knap en op de juiste momenten gebruik te maken van zeer diverse cameraposities wint de strip aan kwaliteit. TdK

Baudoin over zijn eerste zeven boeken die bij Futuropolis uitkwamen. Een interessant inkijkje in het denkraam van een poëtisch stripauteur. Het boek bevat tevens de fraaie korte strip Het geld. RS

Leonardo 33: Uit de lucht vallen (Turk/De Groot, Lombard). De reeks heeft nu hopelijk zijn dieptepunt bereikt. Paling-en-Kograppen, maar dan drie niveaus lager. TdK

De muziekbuurters 2: Door dik en dun (Westervoorde/Kolk/Geradts, Silvester). Onschuldige grappen en vrolijke avontuurtjes voor de gewillige *Taptoe*-lezertjes. Tweewekelijks is daarbij beter dan een compleet album achter elkaar. TdK

Mysterieuze verhalen 1: Mozes (Broeckx/Van Dijck, Standaard). Mozeskriebel, dacht ik toen ik die angstaanjagende kop van een bordeauxdog op de cover zag staan. Blijkt ook nog eens genetisch gemanipuleerd! Het scenario van Ingrid van Dijck blijft net overeind staan in het eerste deel uit een nieuwe serie mysterieuze strips van Standaard. RS

Oktoknopie 3: Deelt uit (Gleever, Silvester). Oktoknopie, de knuffel van het joch Jopie, houdt het midden tussen een octopus en Barbapapa. In korte grappen van één pagina beleeft het duo wilde avonturen dankzij de buitengewone gaven van het paarsgevlekte wonderdier, maar altijd weer is het de vraag of het de fantasie van Jopie, of de werkelijkheid was waar de vrolijke belevenissen zich hebben afgespeeld. Deze strip is zichtbaar met liefde gemaakt en eigenlijk zou geen kind in Nederland ervan verstoken mogen blijven. HW

Oscar 3: Gadjo's in het circus (Durieux/Lapière, Dupuis). Opmerkelijke, fris van de lever getekende jeugdstrip. RS

De pioniers van de nieuwe wereld 14: Bayou Chaouïs (Ersel/Charles/Maryse, Glénat). Het album wisselt vlot weglezende actiescènes af met een slepende familiekwestie en geschiedkundig saai geleuter. Ersels tekenwerk blijft gelukkig van een hoog niveau. TdK

Rik Ringers 67: Het vervloekte getal (Tibet/Duchateau, Lombard). Rik Ringers ontmoet een nieuwe geniale vijand, 666 genaamd. Het verhaal met opmerkelijk veel bloedspetters en een hoog Ellery-Queengehalte eindigt dit keer met een 'wordt vervolgd'. TdK

Slaap zacht kleine meid... (Bleda, Prestige). Telkens als nieuwe pleegouders zich ontfermen over het schattige meisje Chris vinden zij een gewisse dood. Journalist Juan gaat op onderzoek en raakt verstrikt in een duivels web. Bleda weet dankzij realistische tekeningen met direct kleurgebruik en een aangenaam verteltempo de spanning in deze griezelstrip van begin tot eind vast te houden. HW

W817 1: Een keivet Akke-fietje (Swerts/Vanas/Leemans, Standaard). Opnieuw een verstripte tv-serie van de BRT en Leemans op de markt. De strip is minstens zo leuk als het programma door de aanstekelijke tekeningen en het vermakelijke scenario. Bij deel 1 een gratis poster. TdK

Zodiak 7: De poort naar alles 1: Lexus (Oosterveer/Ritstier, Boumaar). Een warrige opening van deze typische krantenstrip wordt gaandeweg het verhaal goed gemaakt door een oplopende spanning en een eindeloze reeks fraai getekende borstpartijen en decolletés. TdK

AGENDA

AANVULLINGEN? VERTEL HET ONS! STUUR NIEUWS OVER BEURZEN, TENTOONSTELLINGEN OF ANDERE INTERESSANTE STRIPEVENEMENTEN AAN **AGENDA@STRIPSCHRIFT.NL** OF NAAR **POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM**

- **t/m 28 juni** *Expo Steven Dupré van 25 platen uit Coma, Bibliotheek, Groenmarkt 153, Dordrecht*
- **t/m 7 september** *Expo 'Arnhem Stripstad' van striptekenaars met een binding met Arnhem (onder anderen Jean Dulieu, Hans Kresse en Mark Retera). Historisch Museum Arnhem, Bovenbeekstraat 21, Arnhem, info: (+31)(0)26-4436315 of www.hmarnhem.nl*
- **t/m 28 september** *Expo 'In het kielzog van Horatio Nelson. William Vance' Bruce J. Hawker!', Marinemuseum, Hoofdgracht 3, Den Helder, info: (+31)(0)223-657534 of www.marinemuseum.nl*
- **t/m 28 september** *Expo 'Tekenen voor de vrijheid', een keuze uit het werk van Fritz Behrendt, Persmuseum, Zeeburgerkade 10, Amsterdam, info: (+31)(0)20-6928810 of www.persmuseum.nl*
- **t/m 1 november** *Expo Jan Kruis, Gemeentearchief, Coolsingel 91, Rotterdam, info: (+31)(0)10-2434672*
- **15 juni t/m 31 december 2003** *Expo 'Witteke in borrelland: alcohol in strips', Nationaal Jenevermuseum, Witte Nonnenstraat 19, Hasselt, België, info: (+32)(0)11-241144 of www.jenevermuseum.be*
- **15 juni** *8e Regionale Stripbeurs, Denksportcentrum, Robijnstraat 4, Leiden, info: (+31)(0)70-3973668*
- **15 juni** *6e Stripbeurs, Gemeentelijke Sporthal, Kalmthout, België, info: stripkalmthout@hotmail.com*
- **19 t/m 22 juni** *20e Festival International de la Bande Dessinée, Sierre, Zwitserland, info: (+41)27-4559043 of www.bdsierre.ch*
- **28 en 29 juni** *Megastripfestijn Dordrecht met op zondag de traditionele stripbeurs, Scheffersplein/Voorstraat, Dordrecht, info: (+31)(0)78-6142012 of www.stripfestijn.com*
- **28 juni t/m 3 juli** *Expo's Erik Kriek en Marcel Ruijters in het kader van het Megastripfestijn, De Berckepoort, Voorstraat 220, Dordrecht*
- **28 juni t/m 20 juli** *Expo Zone 5300 in het kader van het Megastripfestijn. Met de mooiste werk uit de afgelopen negen jaargangen plus nieuw werk van Milan Hulsing. Galerie Dordt (VBKD), Voorstraat 396, Dordrecht*
- **12 juli t/m 5 augustus** *Stripfestival Middelkerke, Arthur de Greefplen-Zeedijk, Middelkerke, België, info: (+32) (0) 495-205673 of www.stripbdmiddelkerke.be*
- **16 augustus** *5e Kamper Stripspektakel, Oudestraat (winkelpromenade), Kampen, info: (+31)(0)38-3320997*
- **23 augustus** *Stripfestival Oud-West, Bellamyplein, Amsterdam, info: (+31)(0)23-5362312*
- **30 en 31 augustus** *18e Brabants Stripspektakel, Zaal Valkencourt, Heerkensdreef 15, Valkenswaard, info: (+32)(0)11-661473*
- **14 september** *3e Grote Stripfestival van Mechelen, Cultureel Centrum A. Spinoy, Mechelen, België, info: www.comic-strips.com*
- **20 en 21 september** *3e Cartoonworld, Rijnhal, Olympus 1, Arnhem, info: www.strip2000.nl*
- **4 en 5 oktober** *13e Hasseltse Striptweedaagse, Grenslandhallen, Gouverneur Verwilghensingel 70, Hasselt, België, info:_(+32)(0)11-210918*
- **25 en 26 oktober** *De Stripdagen, Brabanthallen, Diezekade 2, 's-Hertogenbosch, info: www.stripdagen.nl*
- **13 en 14 december** *De Stripgidsdagen, De Warande, Warandestraat 42, Turnhout, België, info: www.stripgidsdagen.be*

FOTO HENRY WESTENDORP

Vance in Den Helder

De Belgische striptekenaar William Vance gaf 17 mei acte de présence op de opening van de tentoonstelling *In het kielzog van Horatio Nelson. William Vance' Bruce J. Hawker!* in het Marinemuseum van Den Helder. Vance werd verwend. Eerst kreeg hij van het museum als dank voor het meewerken aan de samenstelling van de expositie een zogeheten *artist impression* van illustrator Arne Zuidhoek, waarbij Bruce J. Hawker zich voor de Britse zeeheld Nelson in de baan van een schot gooit tijdens de Slag om de Nijl. Daarna maakte Jan Kruis, wiens creatie 'de Familie Tromp' (= *Jan, Jans en de kinderen*) af zou stammen van onze zeeheld Jan Tromp, ter plekke een zeemansportret van Vance, al gebiedt de eerlijkheid te zeggen dat hij de omtrekken ervan al eerder op papier had gezet. De overhandiging van dit cadeau fungeerde tevens als opening van de tentoonstelling. Het museum maakte bij die gelegenheid bekend dat het onder het personeel een bedrag had ingezameld voor de Lepra-stichting, waar Kruis diplomaat van is.
Het Marinemuseum is open van maandag t/m vrijdag van 10-17 uur en zaterdag/zondag van 12-17 uur. Meer info: zie agenda. RS

Arnhem Stripstad

Historisch Museum Arnhem exposeert werk van striptekenaars die een band met Arnhem hebben. Meer tekenaars dan u wellicht in eerste instantie zou vermoeden hebben in Arnhem gewoond of gewerkt. En niet de minsten stellen hun strips ten toon. Zo is er onder andere werk te zien van Jean Dulieu (*Paulus*), Hans Kresse (onder andere *Eric de Noorman*), Hanco Kolk (*Gilles de Geus, Single, Meccano*) en Mark Retera (momenteel met zijn strip *Dirkjan* een van de meest gewilde en besproken tekenaars van dit moment). De laatste heeft net als Mars Gremmen zijn *roots* weliswaar in Nijmegen liggen maar dat lijkt niet te deren. In totaal zijn er ongeveer twintig tekenaars die hun strips in het museum exposeren. De organisatie is mede in handen van het stripfestival *Bal du Rat Mort* dat van 7 t/m 10 augustus plaatsvindt in park Sonsbeek. Meer info: zie agenda. TdK

Alcohol en strips

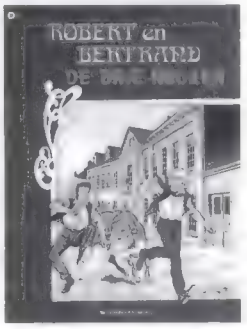

De combinatie ligt wellicht niet voor de hand maar het Nationaal Jenevermuseum in Hasselt, België richt een tentoonstelling in gewijd aan dit onderwerp. Op deze tentoonstelling kun je van alles te weten komen over drankgèbruik en -misbruik van striphelden. Ter gelegenheid van de expositie brengt het museum twee verhalen van *Robert en Bertrand* opnieuw uit. *De drie neuzen* en *De witte ruiters* verschenen eerder in 1989 gebundeld en gekartonneerd bij uitgeverij Standaard. Bij de albums wordt een vrijkaart voor het museum cadeau gedaan. Ook rondom de *hosts* van de tentoonstelling, de figuren Witteke, Jen en Ever zal een speciaal stripalbum verschijnen. De Belgen een beetje kennende zal er ongetwijfeld voor de bezoekers ook nog wat te drinken zijn, iets dat weer dienst kan doen als inspiratiebron voor nieuwe verhalen. Meer info: zie agenda. TdK

→ HET VAK

DEZE RUBRIEK IS BESTEMD VOOR MUTATIES IN HET ROERIGE STRIPWERELDJE, ALSMEDE VOOR MELDINGEN VAN OVERLIJDEN. FUNCTIEWIJZIGINGEN, WISSELINGEN VAN UITGEVER OF DISTRIBUTEUR, VERHUIZINGEN... HIER LEESTU ER ALLES OVER. STUUR MUTATIES AAN **HETVAK@STRIPSCHRIFT.NL** OF NAAR POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM.

› WAARHEEN?

Stripwinkel Quist in Leiden is niet meer. Op het zelfde adres is nu **Stripwinkel Atlantis** gevestigd. Atlantis verkoopt onder andere antiquarisch, tweedehands; video's, bordspellen, comics en buitenlandse strips. Het adres van stripwinkel Atlantis is Morsstraat 52, 2312 BN Leiden, telefoon (+31)(0)71-5141478, e-mail: *atlantisleiden@hotmail.com*

Hans Matla wint de Marten Toonder Verzamelaars Club 'Wim Versteeg' Award. Deze prijs is ingesteld op de 90e geboortedag van Marten Toonder (2 mei) en is bestemd voor de persoon die zich in het afgelopen jaar bijzonder heeft ingezet voor het werk van Marten Toonder. De leden die hun stem uit konden brengen kozen met een grote meerderheid voor Hans Matla in verband met zijn uitgave van de reeks *Heer Bommel. Volledige werken. De dagbladpublicaties.* Op 17 mei is de prijs aan hem uitgereikt.

Het weekblad **Robbedoes** is gepensioneerd. Het weekblad bestaat dit jaar 65 jaar. Het blad brengt al vanaf het begin het werk van de groten in de stripwereld wekelijks op de mat.

Een ander jubileum wordt in Eindhoven gevierd. **Stripwinkel Eppo** bestaat reeds 25 jaar. Om dit feestje wat extra glans mee te geven heeft Paul Geerts op 23 mei een signeersessie voor de winkel verzorgd.

Internetsite **www.stripster.nl** en medewerker **Jeroen Mirck** zijn uit elkaar. Beide partijen konden het niet eens worden over de manier van recenseren van Mirck. De gehele discussie hieromtrent is uitvoerig na te lezen op het forum van de site. Zie ook onze opiniepagina in dit nummer.

Onder de naam **T+Oog** brengen de uitgeverijen Talent en Oog en Blik middels een samenwerkingsverband diverse uitgaven op de markt, gegroepeerd binnen diverse collecties.

Marinus de Ruiter is sinds twee nummers de nieuwe hoofdredacteur van *Zone 5300*. Sinds voorjaar 2002 zit hij bij de redactie. Zijn voorganger Tonio van Vugt gaat zich als 'creatief leider' voortaan bezighouden met opdrachtbemiddeling, festivalprogrammering, tentoonstellingen en de collectie *De Wilde Vaart*. Hoofdredacteur/oprichter van Zone's website is Marijn van der Waa.

→ WINNEN

DE DRIE NEVEN

Binnenkort start de tentoonstelling *Witteke in borrelland: alcohol in strips* in het Nationaal Jenevermuseum te Hasselt, België.

In welke stripseries speelt alcohol een nadrukkelijk rol?

Doe mee met deze prijsvraag en maak kans op één van de vijf setjes speciale *Robert en Bertrand*-albums, beschikbaar gesteld door het Nationaal Jenevermuseum.

Stuur het antwoord vóór 30 juni 2003 aan
Alcohol-prijsvraag
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
of naar winnen@stripschrift.nl

Bij meer dan vijf goede inzendingen zal worden geloot. De winnaars maken we bekend in een volgend nummer.Maximaal één inzending per adres; medewerkers van Stripschrift en hun familie zijn uitgesloten van deelname; en discussiëren over de uitslag doen we natuurlijk niet.

ADVERTENTIE

Actie voor huidige abonnees

WORD GRATIS ABONNEE OP STRIPSCHRIFT!

VERDIEN 100 STIFTJES BIJ HET AANBRENGEN VAN EEN NIEUWE ABONNEE!

Een SPECTACULAIRE doorlopende actie voor abonnees!

Als u een nieuwe abonnee aanbrengt verdient u daarmee, nadat deze heeft betaald, 100 Stiftjes. U hoeft slechts uw naam en de gegevens van de abonnee door te bellen (**010-220 10 63**) of te mailen (**uitgever@stripschrift.nl**).
Heeft u 400 Stiftjes bij elkaar gespaard – rustig maar, wij houden dat netjes voor u bij – dan heeft u recht op een ***gratis*** abonnement op het blad voor de periode van 1 jaar (10 nummers).

Voorwaarde: de nieuwe abonnee had de afgelopen twee jaargangen geen abonnement op Stripschrift.

De intentie bestaat dat gespaarde Stiftjes in een later stadium ook kunnen worden ingewisseld voor andere strip-items.

[SERVICE SPREAD]

→ STAPELTJE SECUNDAIR

Zoek de verschillen, in dit geval tussen *Comrade Kipepe and Ms. Arafa* en *Asterix and the Gauls*. Een oneindig spelletje dat in elk land gespeeld kan worden, want overal geldt: beter goed gejat dan slecht zelf bedacht. Bovendien, cultuur is jatten, zoals hier weer eens blijkt.

Comic Art 2
Een nieuw Amerikaans stripinformatieblad heeft het licht gezien: *Comic Art*. Inmiddels zijn er twee nummers verschenen; het derde nummer (mei 2003) staat op stapel. Het blad ziet er oogstrelend uit: in kleur en gedrukt op glanzend papier. Doelgroep is de gevorderde stripliefhebber die geïnteresseerd is in artikelen over auteurs die een markante stijl hebben. In het tweede nummer staan ruim geïllustreerde beschouwingen over Jack Cole, Hergé, Rory Hayes, Alex Raymond en Richard Sala. Voor nummer drie worden bijdragen aangekondigd over Chris Ware, Rudolph Töpffer, Mike Sekowsky en Norman Pettingil. Losse nummers: $9. RS
Meer info: *www.comicartmagazine.com*, of (+1)314 481 7255

Comics Journal 250
Onze 'grote broer' uit Amerika heeft met het 250e nummer een mijlpaal bereikt en pakt gewoontegetrouw uit met een dubbeldikke feesteditie. Veel terugblikken op 2002, met daarbij een opmerkelijke vijfde plaats voor *Maaike's grote dagboekje* van Maaike Hartjes in de top tien van aanbevolen Europese strips. Onder het vele leesvoer bevinden zich stukken over Hergé (waaronder oude interview-stukken van Numa Sadoul), Gary Panter, Carl Barks en John Stanley, en Raymond Briggs. Tevens is er aandacht voor de rechtszaak tussen de oude makkers Neil Gaiman en Todd McFarlane inzake contractbreuk en schending van auteursrechten rond *Spawn*. Gaiman won. RS
Meer info: 7563 Lake City Way, N.E., Seattle, WA 98115, Verenigde Staten, of *www.tcj.com*

IJOCA 5/1, spring 2003
Dik, dikker, dikst: met iedere nieuwe uitgave lijkt de *International Journal of Comic Art* welhaast dikker te worden. Het lente-nummer van 2003 telt maar liefst 426 pagina's boordevol interviews, artikelen en essays over strips, stripauteurs en aanverwante onderwerpen. Leukste onderwerp: een essay met de titel *Rare jongens die Swahili*, waarin auteur Jigal Beez laat zien hoe striptekenaar Chris Katembo uit Tanzania in zijn strip *Comrade Kipepe and Ms. Arafa* sterk beïnvloed is door tekenwerk uit *Asterix*. Een abonnement op twee nummers per jaar kost $30 (organisaties: $40). RS
Meer info: John A. Lent, 669 Ferne Blvd., Drexel Hill, PA 19026, Verenigde Staten, of *www.comicsresearch.org/ijoca*

Reddition 39
Dit blad staat stil bij het overlijden van Hergé twintig jaar geleden en brengt de erfgenamen nog eens in kaart. Naast een artikel over de Hergé-studio's plaatst de redactie ook een vertaald interview met Philippe Goddin uit een *Stripschrift*-nummer uit 1993. Da's oud, dachten we, maar kennelijk niet verouderd.
Verder behandelt *Reddition* in dit nummer uitvoerig de grote namen uit de Noord-Amerikaanse underground-scène, zoals Art Spiegelman, Chris Ware, Jason Lutes, Adrian Tomine, Richard Sala en Seth. RS
Meer info: Heederbrook 4e, 25355 Barmstedt, Duitsland, of *info@reddition.de*

Strip! 21
Dit Deense kwartaalblad doet uitgebreid verslag van de Duitse homostripheld Ralf König in Denemarken. Verder aandacht voor Amerikaanse striptrots waaronder Chris Ware, Daniel Clowes en Joe Sacco en een terugblik met veel beeld op het stripfestival te Angoulême. TdK
Meer info: Bergthorasgade 40 4tv, 2300 Kopenhagen, Denemarken.

→ HARRY'S POSTZEGELHOEKJE

Land van herkomst: Spanje
Jaar van uitgifte: 1999
Cataloguswaarde: €0,40 (35 Pta.) en €0,80 (70 Pta.)

Het is niet waarschijnlijk dat Bulletje en Bonestaak of Kapitein Rob ooit nog op een postzegel zullen verschijnen. De even oude Spaanse striphelden Doña Urraca en El Coyote viel in 1999 die eer wel te beurt.
De strip *Doña Urraca* verscheen voor het eerst in 1948 op de pagina's van het tijdschrift Pulgarcito. Een gelijknamige buitengewoon egocentrische vrouw speelde de hoofdrol in deze expressionistische en absurde strip die was doorspekt met venijnige en sarcastische humor. Geestelijk vader was de Catalaan Jorge, pseudoniem van Miguel Bernet Toledano, die leefde van 1921 tot 1960. Hij was slechts 18 jaar productief. Eeuwige roem verwierf hij mede dankzij deze postzegel die zijn creatie met haar onafscheidelijke paraplu karakteristiek neerzet. En natuurlijk ook een beetje dankzij zijn zoon Jordi Bernet, die zich na Jorges dood over *Doña Urraca* heeft ontfermd.
Ook de strip *El Coyote* verscheen voor het eerst in de veertiger jaren. Schrijver Jose Mallorqui had er al enige tijd succes mee voor hij met tekenaar Francisco Batet tot de stripbewerking kwam. Mallorqui leefde van 1913 tot 1972 en schreef behalve de *Coyote*-reeks onder andere politie- en sprookjeslectuur. De in 1921 geboren Francisco Batet leeft, voor zo ver we hebben kunnen nagaan, nog steeds in Frankrijk, waar hij talloze strips heeft getekend. HW

→ EIGEN BEHEER

Zozolala 129

Dit extra dik nummer bevat een interview met de Italiaanse tekenaar Igort die met het album *5 is het perfecte getal* (Oog & Blik) eindelijk in het Nederlands te lezen valt. Verder heeft de redactie naar aanleiding van de vijftigste aflevering van de rubriek *Acacialaan* aan alle tekenaars die daarin aan het woord zijn gelaten, gevraagd hoe het er vandaag de dag mee staat. Dat levert een leuke opsomming van reacties op, waaruit blijkt dat het maar aan weinigen gegeven is tot fulltime striptekenaar uit te groeien. Jammer genoeg heeft de redactie wel de kans laten liggen om ter verdieping een analyse te schrijven over de stand van zaken rond striptalenten in Nederland en Vlaanderen. Daar had dat overbodige Loustal-vraaggesprek wel voor ingeruild mogen worden. RS

Meer info: Postbus 344, 3720 AH Bilthoven, of *zozolala@antenna.nl*

Stripper 60

Deze keer een aantal langere verhalen in Stripper waaronder het geslaagde *Ultrama* van Edwin Hekman; verder een één-paginastrip van Sandra de Haan die grappig reageert op een eerdere recensie. Zoals gebruikelijk besluit de redactie met een aantal tips & trucs voor een paar tekenaars, zodat je meteen gaat terugbladeren naar de strips. Goede formule! TdK

Meer info: Hagedissensingel 30, 2623 CD Delft, of *stripper@stripster.nl*

Vreemd 1

Terwijl allerlei nieuwe stripbladen zich op voorhand nadrukkelijk promoten verschijnt plotseling als donderslag bij heldere hemel dit met strips gevulde humorblad. Het tweetalige blad (Turks en Nederlands) probeert met strips en cartoons van autochtone en allochtone tekenaars een bijdrage te leveren aan een succesvolle integratie. Met een flinke knipoog wordt de multiculturele samenleving in beeld gebracht en bekritiseerd. De humor is hierbij van wisselend niveau. Om het blad, dat maandelijks zal verschijnen, interessant te houden voor beide taalgebieden is voor tweetaligheid gekozen. Die vertaling laat overigens nogal eens te wensen over. *Vreemd* is een verrassend initiatief van Yakup Karahan.

Naast diverse onbekende tekenaars worden 'gerenommeerde' bijdragen geleverd door onder anderen Peter de Wit en Margreet de Heer. TdK

Meer info: Hillegomstraat 12/14 UNIT 0.06, 1058 LS Amsterdam, of *www.vreemd.com*

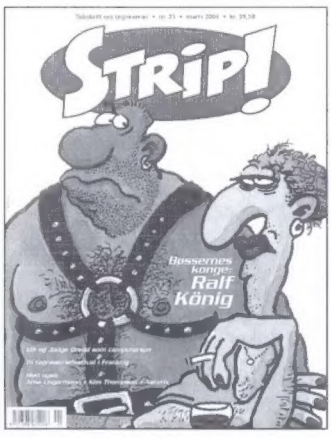

→ WANTED

DE SPELREGELS VOOR DEZE *GRATIS* VRAAG-EN-AANBODRUBRIEK.

- ER WORDEN ALLEEN ADVERTENTIES GEPLAATST VAN STRIPSCHRIFT-ABONNEES (VERMELD DUS ALTIJD NAAM EN ADRES)
- MAXIMAAL 150 TEKENS PER ADVERTENTIE (JA, INCLUSIEF SPATIES)
- GEEF DUIDELIJK AAN: '**AANGEBODEN**' OF '**GEVRAAGD**'
- MELD IN DE ADVERTENTIE HOE U TE BEREIKEN BENT (TELEFOON EN/OF E-MAIL)
- ONZE RUIMTE IS BEPERKT, DUS DE REDACTIE BEPAALT WELKE INZENDINGEN GEPLAATST (KUNNEN) WORDEN
- STUUR DE ADVERTENTIE NAAR **WANTED@STRIPSCHRIFT.NL** OF NAAR **POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM**

▸ AANGEBODEN

Strips op het spoor, harde kaft, Arboris.
De fraaie lijn, Citroën in de strip, harde kaft, Big Balloon.
Blake en Mortimer, reeks Gouden Klassiekers 11 delen compleet.
Teus: (+31)(0)182-581135 of kruifje@zonnet.nl

▸ GEVRAAGD

De Engelse strip Penny en de strip The Chirrups, beide door George Davies.
claudius.civilius@12move.nl

▸ GEVRAAGD

Agent 327: Dossier giroblauw, Postbank, 1984
Batman magazine 7, Baldakijn, 1995
Bel (+31)(0)6-22408450

WONDERLAND
VOOR AL UW STRIPS!
WWW.WONDERLANDSTRIPS.NL

STRIP SCHRIFT
Jaargang 35
Nummer 3 (350)
Juni 2003

's Werelds oudste stripinformatieblad verschijnt 10 maal per jaar en wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie.

Redactie
Teus de Kruijf, Arco van Os, Rik Sanders, Harry Wibier

Medewerkers
Jasper Bakker, Olav Beemer, Ben Bits, Ron J.W.M. Brand, Eddie de Jong, Johan Ligger, Jeroen Mirck, Richard Mook, Willem Ritstier, Gerard Suurmeijer, Erik Svane, Wilco Tuinenburg, William Uricchio, Alexandra Verburg, Rudy Vrooman, Henry Westendorp, Chantal Wibier, André Wijntjes, René Windig

Omslag
Albert Uderzo © Albert-René

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
t 010-2201063
f 010-4210608
e redactie@stripschrift.nl

Abonnementen
Administratie Stripschrift
Kleine Beer 467
3067 ZW Rotterdam
e administratie@stripschrift.nl
Een abonnement omvat 10 nummers en wordt daarna telkens stilzwijgend verlengd. Eventueel gemiste nummers zijn te bestellen via onze Back Issue Service.
Maak het juiste bedrag over op girorekening 9347590 ten name van Stichting Uitgeverij Stripstift te Rotterdam.
Nederland €37,50
België €40,00
Other countries €50,00
Bedragen zijn inclusief 6% BTW
Opzeggingen schriftelijk richten aan de uitgever, uiterlijk twee nummers voor het aflopen van het abonnement.

Reprorecht
Het overnemen, maar ook het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie.

Materiaal
Ongevraagd toegestuurd materiaal wordt niet geretourneerd.
De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs.

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opnemen met de uitgever, of e-mailen naar adverteren@stripschrift.nl

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Het Raadsel, Amsterdam-Merksem

STRIPSTIFT
Stichting Uitgeverij Stripstift
Kleine Beer 467
3067 ZW Rotterdam
t 010-2201063
f 010-4210608
e uitgever@stripschrift.nl
w www.stripschrift.nl
KvK Rotterdam 24335843

Stripschrift wordt uitgegeven in opdracht van Het Stripschap. Leden van Het Stripschap krijgen € 1,25 korting op de abonnementsprijs.

ISSN 0165-845X

Nu in de boekhandel

De wereld van Dick Bos
Rich Thomassen
ISBN 90-389-1377-x
240 pagina's, euro 16,95

First date & andere rampen
Martin Perscheid
ISBN 90-389-1308-7
kleur, euro 11,50

Sukkels onder de douche
Martin Perscheid
ISBN 90-389-1309-5
kleur, euro 11,50

MARTIN PERSCHEID

WWW.UITGEVERIJ ELMAR.NL